

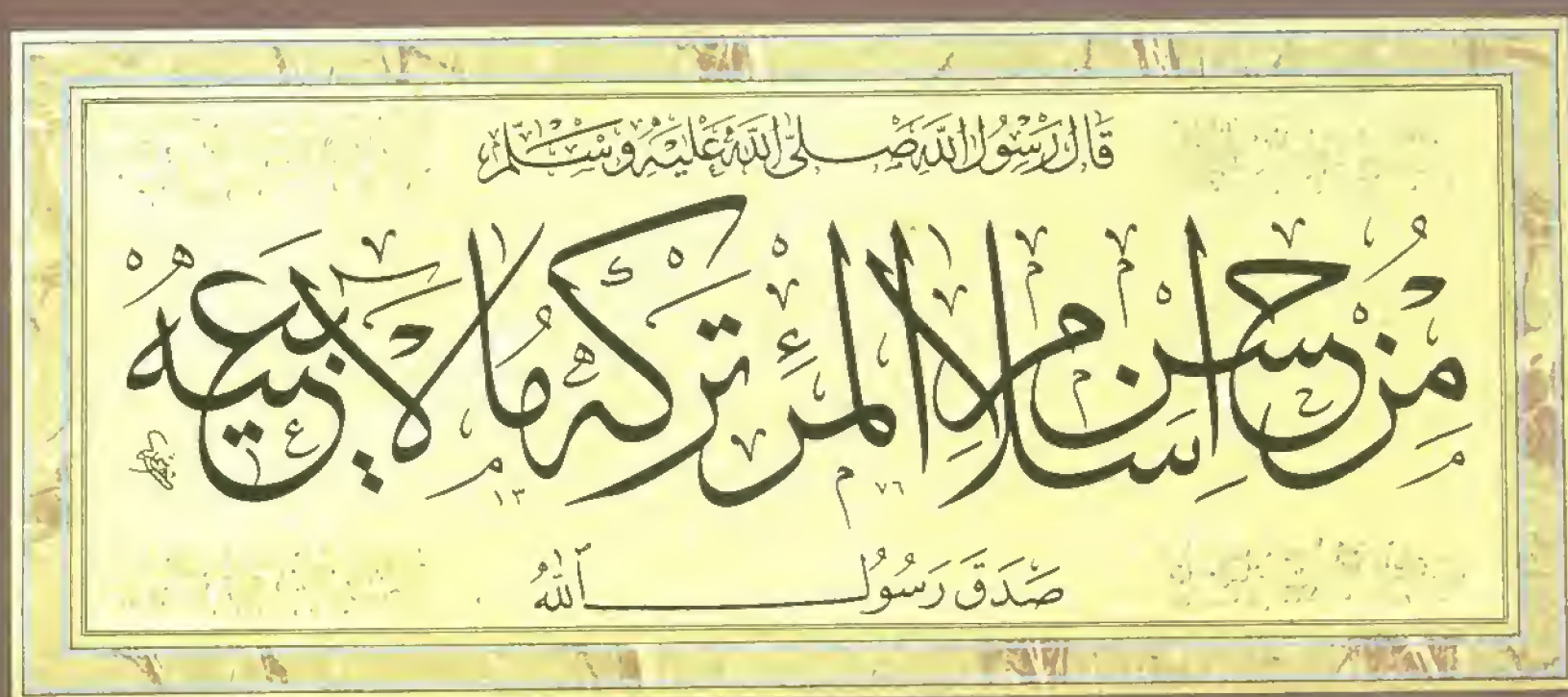
191 ١٩٩١

192 ١٩٩٢

185 ١٨٥

186 ١٨٦

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

إِنَّهُ مِنْ سَكَنَاتِ وَأَنَّهُ

عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ
 كَانَ إِذَا وَصَفَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ • قَالَتْ
 لَمْ يَكُنْ بِالطَّوِيلِ الْمَغْطَطِ • وَلَا بِالْقَصِيرِ الْمُرْدَدِ • كَانَ رَجُلًا
 مِنْ الْقَوَمِ • وَلَمْ يَكُنْ بِالْمَجْدِ الْقَطِطِ • وَلَا بِالسَّبِطِ • كَانَ
 جَعْدًا رَجُلًا • وَلَمْ يَكُنْ بِالْمُطَهَّمِ • وَلَا بِالْمُكْتَلَمِ • وَكَانَ فِي
 الْوَجْهِ تَدْوِيرٌ • أَبْيَضُ مُشْرِبٌ • أَدْعَى الْعَيْنَيْنِ • أَهْدَبُ الْأَشْفَارِ
 جَلِيلُ الشَّائِرِ وَالْكَتِيدِ • أَجْرَدُ دُوسِرَةٍ • شَرُّ الْكَهْتَنِ
 وَالْقَدَمَيْنِ • إِذَا مَشَى يَقَعُّ كَأَنَّمَا يَمْشِي فِي سَبَبٍ
 • وَإِذَا لَفَّتِ اللَّفَّتَ مَعَا •

وَمَا أَسْأَلُكَ إِلَّا خَيْرَ الْعَالَمِينَ

بَيَّرَ كَتَمَهُ خَاتَمُ النَّبُوَّةِ • وَهُوَ خَاتَمُ النَّبِيِّينَ • أَجْوَدُ النَّاسِ صِدْرًا • وَأَصْدَقُهُمْ
 لَهْفَةً • وَالنَّهْمُ عَرِيكَةٌ • وَأَكْرَمُهُمْ عَشِيرَةٌ • مَنْ رَأَاهُ بِدِينِهِ هَنَابَةٌ •
 وَمَنْ خَالَطَهُ بِعِزِّهِ أَجَبَةٌ • يَقُولُ نَاعَتُهُ لَمْ أَرِ قَبْلَهُ وَلَا بَعْدَهُ مِثْلَهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ •
 اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلَى نَبِيِّ الرَّحْمَةِ وَشَفِيعِ الْأُمَمِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ الظَّاهِرِينَ
 كَتَبَهُ أَصْغَفُ الْكُتَّابِ الْمَعْرُوفُ عَزَمِي حَسَامُ الدَّامِدِي عِيسَى بْنُ أَبِي إِسْحَاقَ دُونِيَّةً •

187 ١٨٧

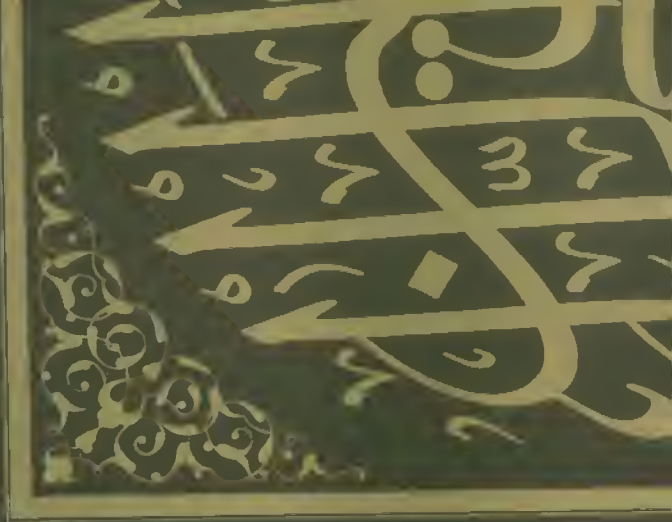

188 ١٨٨

کشتگان جیندگان کشتگان

فانظر الى هذه الحروف
والا فانه لا يدرى
ما هي الحروف
والا فانه لا يدرى
ما هي الحروف

180 ١٨٠

181 ١٨١

کتابخانه و خط و کتابت

Handwritten musical notation on six-line staves, featuring square neumes and decorated initial letters.

[illegible]

برگشتن از این راه

والعشور التي تكون معه على فرجة في المثانة خاصة
على ما قبل البول القوي انا كما فيه ثقل واسيل
املس على ورم المثانة قد نضج وذلك لان الورم
الحار الحادث في هذا الموضع اذا نضج حلت منه
التي نضجت حتى صير الى جوف المثانة وخرجت مع البول
وتبينت لها في الثقل الراسب في البول علامة يدل على
نضج محمود اي الموضع يدل البول فيه العلة يدل
على ان العلة في جميع البدن بمشاهدة العروق و
انا في مجاري البول خاصة انا دلالة على ان العلة
في جميع البدن فمثل ما يدل في الحنجرة ذلك يكون على
ضربين لانه يدل في الحنجرة على اضرار من انا على ان
ما وفه كان يدل في الحجابات الحادثة عن العفونة واما على
انها سلية كان يدل في حتى يوم وانا دلالة على العلة
في مجاري البول فمثل ما يدل على فرجة تكون في الكليتين
او في المثانة او في رجلي البول او في القضيب من الرجل

ادق

او في الفرج من المرأة ثم كما يحسن بناسخ في المسألة
وجواباتها

كتبه لا قد له ولا قد ولا خذ ولا
ولا سند ولا ضعيف العجايب جرحا واما
جرحا حمد الله المير وفيلسوف عني

44
44

على اشرف الخلفاء محمد والدا الطاهرين

ادخل ومن ادخل في المسير وصل وانما يفرق عن عواقب اعمالكم
وقد طويت صحايف احوالكم ايها الناس ان نيتة المؤمن خير
من عمله ونيتة الفاسق شر من عمله اللهم صل وسلم على محمد
اشرف الموجودات والاهل جميعين كتبه محمد الله العزيز
باب الشيخ في وان شيبه مع اشيقا لشعر وان يعاين رايه
جامدا لله تعالى ومصليا على نبيه وسلاما

45
45

192

* CELÎ TA'LİK LEVHA

* 28x39 cm.

* MEHMED NECMEDDİN OKYAY
(İstanbul, 1300/1883-İstanbul,
1396/1976)

* 1352/1933, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon (Derman)/İstanbul

* KK (sûre: XXVII, âyet: 40'dan bölüm)

* Okuyucularımıza on iki asırlık bir zaman dilimi içindeki İslâm kültür ve san'at mirasından seçilmiş ikiyüze yakın eseri tanıtmanın huzûrunu duyarak, هذا من فضل ربي (= Bu, Rabb'im'in fazlındandır) hakikatini tekrarladıktan sonra, şu yazının husûsiyetini anlatıp kitabımızı tamamlıyoruz.

Diğer eserlerden farklı bir usulle yazılan bu *ta'lik* hattı nümûnesi, ebrû kağıdı tekniğiyle hazırlanmıştır. Suda erimeyen ve yağ ihtiva etmeyen toprak boyalar, iyice ezildikten sonra, suda yayılmayı sağlayan sığır ödüyle karıştırılıp 6 cm. derinliğinde ve kullanılan kağıd eb'âdında bir teknedeki kitreli suyun üstüne serpilirse, renkler birbirine karışmadan, hârelî ve damarlı nakışlar şekillenir; bunun üstüne kağıd kapatılınca, aynen kağıda da geçer. Hat, is mürekkebi yerine Arap zamkı mahlûlüyle ve kamış kalemle evvelâ kağıda yazılıp, kurutulduktan sonra ebrû teknesine yatırılırsa, zamklı kısımlar boyayı almaz ve kağıd, kitreli sudan yazılı hâlde çıkar. Buna, Necmeddin Okyay'ın buluşu olarak yazılı ebrû denilmektedir.

Burada görülen ebrû kağıdına yazı geçirilmeden önce, evvelden hafif ebrû yapılmış; yazıldıktan sonra tekrar koyu ebrû yapılmış, çifte kademeli olan bir yazılı ebrû şekillenmiştir. İslâm kitap san'atlarında iki aynı renge boyanmış kağıdlara akkâselî kağıd denildiği için, yine ilk defa Necmeddin Okyay tarafından yazıya tatbik edilen bu usûle de yazılı-akkâselî ebrû adı verilmiştir.

Kaynak:

M. Uğur Derman, *Türk San'atında Ebrû*, İstanbul, 1977, s. 21-24.

187

* CELÎ SÜLÜS LEVHA

* 27,5x57 cm.

* HÂMİD AYTAÇ (Diyarbakır, 1309/1891-İstanbul, 1402/1982)

* 1358/1939, İstanbul

* Türkpetrol Vakfı Koleksiyonu/İstanbul

* Hâmid Bey'in san'at hayatının en parlak devrine âit olan bu levha 1407/1987 yılında halkârî tarzında F. Çiçek Derman tarafından tezhiplenmiştir.

188

* CELÎ SÜLÜS LEVHA

* 55x70 cm.

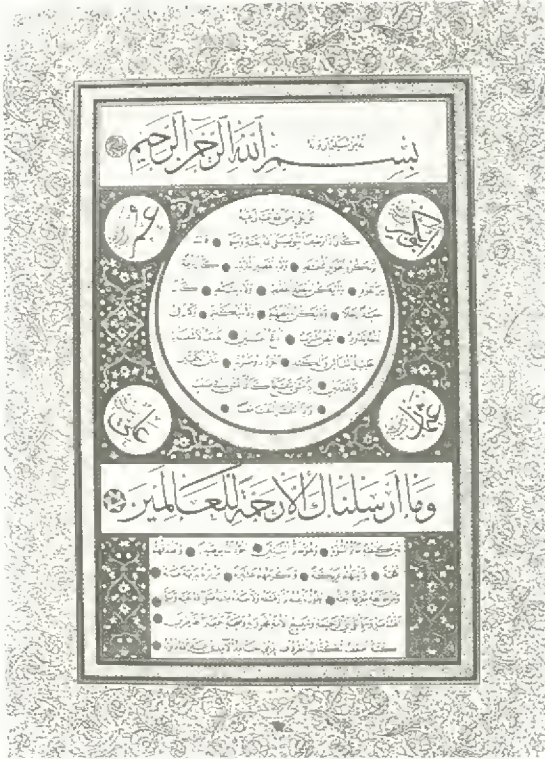
* HÂMİD AYTAÇ (Diyarbakır, 1309/1891-İstanbul, 1402/1982)

* 1368/1949, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon/İstanbul

* KK (sûre: XII, âyet: 64 sonu)

* İlk defa Ali Efendi [2, 143] tarafından tertiplendiğini tesbit ettiğimiz, keşîdeli ve çengelli celî sülûs harflerinin yerli yerinde bir âhenk sağladığı bu değişik istifi, Hâmid Bey de kendi üslûbuna göre tâdil ederek başarılı bir şekilde yazmıştır. Eserin ebrûsu Necmeddin Okyay [1, 160, 165, 192]'ndir.

189

* SÜLÜS-NESİH HİLYE LEVHASI

* 54x41 cm.

* HÂMİD AYTAÇ (Diyarbakır, 1309/1891-İstanbul, 1402/1982)

* 1368/1949, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon (Ahmed Topbaş)/İstanbul

* Hilye metni.

* Sülûs-nesih yazılarıyla ilk defa Hâfız Osman [78] tarafından levha şeklinde tertiplenen hilye metni Hâmid Aytaç tarafından da birçok kereler yazılmıştır. Muhsin Demironat (1325/1907 - 1403/1983) tarafından tezhiplenmiş bu hilye'de gerek Besmele'nin, gerekse «... وما أرسلناك» âyetinin sonunda yer alan ve asırlar boyunca İslâm âleminde de bir yümn ve bereket rumuzu olarak kullanılan işâret, "mühr-i Süleyman", yani Peygamber Hz. Süleyman'ın mühründeki şekil olarak bilinir. Herhangi bir karıştırmaya sebep olmaması için, yeri gelmişken bilhassa belirtiyoruz.

190

* CELÎ SÜLÜS MÜSENNÂ LEVHA

* 78x72 cm.

* HÂMİD AYTAÇ (Diyarbakır, 1309/1891-İstanbul, 1402/1982)

* 1371/1952, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon (Fevzi Kulaksızoglu)/İstanbul

* KK (sûre: IX, âyet: 18 başlangıcı)

* Hâmid Aytaç merhum bu âyeti ilk defa Şişli Câmiî'nin giriş kapısı için yazmıştır (1365/1947). Hattâ bu istifi hazırlarken lâm elif'leri terkipte oturtamadığını, o hâl ile üzerine bir rehâvet çöktüğünü, oturduğu yerde uykuya yakaza arasındayken kendisine müşkül yerin ilhâm edildiğini, istifin bütünüyle gözünün önünden geçirildiğini ve uyandığında yazısını sevinçle hemen tamamladığını hikâye ederdi. Bu âyet taş mahkûk olarak ve buradakinden çok daha büyük boyda hâlâ yerindedir. Sonradan, sipariş üzerine hattatı tarafından daha küçük birkaç değişik eb'adda levha olarak da hazırlanmış ve müzehhiplerce tezyîn edilmiştir. Burada görülen, Rikkat Kunt merhûme (1321/1903 - 1406/1986)'nin en güzel tezhip örneklerinden olup, yazıldığı yıla âittir.

191

* CELÎ SÜLÜS LEVHA

* 43x80 cm.

* HÂMİD AYTAÇ (Diyarbakır, 1309/1891-İstanbul, 1402/1982)

* 1394/1974, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon/İstanbul

* Hadîs metni.

* Hâmid Bey merhumun tenâzur ve tevazün cihetinden dikkate değer bir istifiyle karşı karşıyasınız. Hadîsin mânâsı yazıda âdetâ müşahhas hâle getirilmiş, insanların hayırlısının, insanlara faydalı olanla müsâvî bulunduğu, bu istifte bir terazi hassâsiyetiyle telkîn edilmiştir.

Levhanın iç pervaz tezyînatı F. Çiçek Derman'a, etrafındaki ebrûlar Mustafa Düzgünman (1338/1920-1411/1990)'a âittir.

kalemle devam ettirmek, doğrusu her hattatın kârı değildir. Bu, âdeta bir mücerred resim gibi görüldüğü için, Halim Efendi muhtemeldir ki, imzâsını *كتبه* yerine *رسمه* fiiliyle yazmıştır.

Bu levha halkârî tarzında Rikkat Kunt (1321/1903-1406/1986) eliyle tezhiplenmiştir.

183

* CELÎ SÜLÜS LEVHA

* 84x99 cm.

* TUĞRAKEŞ İSMÂİL HAKKI ALTUNBEZER (İstanbul, 1289/1873-İstanbul, 1365/1946)

* 1339/1921, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon/İstanbul

* KK (sûre: XII, âyet: 64 sonu)

* *Celî sülûs* terkiplerinde dehâ derecesindeki kâbiliyetini daha önceki eserleri dolayısıyla de belirttiğimiz Hakkı Bey, bu âyeti kendisinden evvel yazmış olan üstadlarınkinden (meselâ: Sâmî Efendi'nin dört küplü şâheseri için bkz. *THSŞ*, 36) farklı bir istifle kaleme almıştır. Beyzî sâhaya üç küplü olarak ve harf gurupları sanki birbirinin devamıymış hissi verilerek yazılan bu levha, zer-endûd usûlüyle bizzat hattatı tarafından hazırlanmış; köşe tezyînatı da, yakın zamanlarda Gülnur Duran tarafından tamamlanmıştır.

184

* CELÎ SÜLÜS LEVHA

* 63x76.5 cm.

* MUSTAFA ABDÜLHALİM ÖZYAZICI (İstanbul, 1315/1898-İstanbul, 1384/1964)

* 1347/1927, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon/İstanbul

* KK (sûre: LI, âyet: 55)

* Genç yaşındayken, san'atında kemâle eren üstaplardan biri de Halim Özyazıcıdır. Onun bu hâlini gösteren şu *celî sülûs* levha zer-endûd olarak işlenmiş, tezyînatı da son zamanlarda F.Çiçek Derman tarafından yapılmıştır.

185

* CELÎ SÜLÜS LEVHA

* 48.5x84 cm.

* İSMÂİL HAKKI ALTUNBEZER

* 1364/1945, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon/İstanbul

* KK (sûre: IV, âyet: 59'dan bölüm)

* Dik harflerin sık ve bol bulunduğu bu zer-endûd yazının alt tarafında yer alan mürsel vav harflerine paralel veya dik gelen harf unsurları, istifin muvâzenesini pek güzel sağlamıştır. Diğer yazı nevi'lerinde ve satır nizâmında câiz görülmeyen bâzı harf bağlantılarının, gerektiğinde istife yerleştirilip, ayrıca ona câzibe verdiğine, bu yazıdaki *اطيعوا* ve *منكم* kelimeleri yerinde bir misâl teşkil eder.

İsmâîl Hakkı Bey'in bu albümde yer alan eserlerinden üçünün aynı tarihli olduğu görülmektedir; bu, o yıl çok velûd oluşundan ileri gelmiştir. Zira, C.ulâ 1364/Mart 1945'de midesinden menhus bir illete yakalandığı anlaşıldı da Akademi'deki hocalığından ayrılınca, hem o zamana kadar tamamlamamış eserlerini evinde tamamlamış; hem de zihninde tasarladığı birçok istifi kağıd üstüne dökmeyi başarmıştır.

186

* SÜLÜS-CELÎ SÜLÜS-NESİH LEVHA

* 42x75 cm. (takriben)

* HÂŞİM MUHAMMED el-BAĞDÂDÎ (Bağdad, 1335/1917-Bağdad, 1393/1973)

* 1376/1956, Bağdad

* Husûsi Koleksiyon/Bağdad

* Hadîs-i şerîf

* Son devirde, İslâmî hattı Arap âleminde en zevkli ve çeşitli şekliyle yazmak Hâşimü'l-Bağdâdî'ye nasîb olmuştur. Bu yazısından sonra 17 yıl kadar yaşayan Hâşim merhûmun, burada görüldenden çok daha mükemmel eserleri vardır; ancak temin edebildiğimiz diapositifler içinde baskıya en uygun olanı buydu.

HÂŞİM MUHAMMED el-BAĞDÂDÎ

Ebû Râkım Hâşim b. Muhammed b. elhâc Dirbas el Kaysî el Bağdâdî, 1335/1917 yılında Bağdad'da Hân Levend semtinde doğdu. Küçük yaşta hat san'atına ilgi duyarak, Molla Ârif Şeyhli'den, sonra Ali Sâbir'den kısa süreli dersler aldı. Nihâyet Şeyh Molla Ali Fazlî'den meşk etmeye başladı ve 1363/1943'de icâzete hak kazandı. Ertesi yıl Kâhire'ye giderek Ma'hedi Tahsînü'l-Hutût (Güzel Yazı Enstitüsü)'a talebe oldu. Yazıları buradaki hocaların takdîrini kazanarak doğrudan mezuniyet imtihanına kabul edildi; Seyyid İbrâhim ve Muhammed Hüsni'den de şeref derecesiyle 1364/1944'de icâzet aldı. 1365/1946'da Bağdad'da hat mektebi açtı. İstanbul'a gelerek Türk hattatlarıyla ve bu arada Hâmid Aytâç [179, 187-191]'la tanışıp ondan da iki kere icâzet aldı (1370/1950 ve 1372/1952).

Uzun yıllar Bağdad'da Kadastro Dâiresi'nin hattatlığını yürüten Hâşim, 1380/1960'da Ma'hedi'l-Fünûnü'l-Cemîle (Güzel San'atlar Enstitüsü)'de hat ve tezyînat bölümü reisi oldu.

Hâşim, Türk hattatlarının son derecede tesirinde kalmıştır. Hâfız Osman [73-80], Şevki [125-129, 131, 132, 139], Kâmil [153, 156, 158, 162, 166] ve Hâmid gibi üstadların yazılarına büyük hayranlık duyardı. Hele Mustafa Râkım [90, 92-94, 97]'a olan bağlılığından dolayı oğluna Râkım adını koymuş ve kendisi de "Ebû Râkım" (= Râkım'ın babası) künyesini kullanmaya başlamıştır. İstanbul'a geldiği vakit, seçme bir hat koleksiyonuna sahip olan Üstad Necmeddin Okyay [1, 160, 165, 192]'ı ziyaret ederek müzâkerelerde bulunurdu; bu satırların yazarı da, Hâşim'in o toplantılarda nasıl bir haz ve alâka duyduğuna bizzat şahid olmuştur.

Hâşim merhum, hat san'atının Irak'da yayılması için *rik'a* hattı üzerine ve diğer hat nev'lerinde iki meşk albümü neşretti. Ayrıca XII.(XIX.) asırda yaşayan Osmanlı hattatı Mehmed Emin er-Rüşdî'nin 1236/1821'de yazdığı ve Sultan Abdülaziz'in annesi Pertevniyal Vâlide Sultan'ın İmâm-ı Âzam Câmîi'ne vakf ettiği çok güzel bir mushafın da Evkaf Dîvanı'na, üç defa basılmasına nezâret etti. Âyet rakamlarını, sûre başlarını, cüz ve secde işâretlerini yazdı. Mushafın serlevhasını da Arap zevkine göre yeniden tezhip ederek bastırdı.

Kendisi kıta, hilye ve levhalardan başka, Bağdad'da ve diğer şehirlerdeki mîmârî eserlerde çini veya mermer üzerine nâdiren *kûfî*, ekseriyâ *celî sülûs*'le (meselâ Abdülkadir Geylânî ve Hacı Mahmud câmilere) kuşaklar yazdı. 27 R. evvel 1393/30 Nisan 1973'de Bağdad'da vefat ederek Hayzaran kabristanına defnedildi.

Kaynak:

Velîdu'l-Âzamî, *Terâcîmu hattâtî Bağdâd el-mu'âsirîn*, Beyrut, 1977, s. 254-275.

lam ve hemen üstündeki zi, en baş ve en sondaki vav harfleri, bu muvâzeneyi levha boyunca temin eden unsurlardır.

Bu eser 1409/1989'da F. Çiçek Derman tarafından halkartı üslubunda

tezhiplerlenmiştir.

179

* CELİ SÜLÜS LEVHA

* 23x30 cm.

* HÂMİD AYTÂÇ (Diyarbakır, 1309/1891 - İstanbul, 1402/1982)

* 1347/1928, İstanbul

* Husûsî Koleksiyon (Ahmed Topbaş)/İstanbul

* KK (süre: LXVIII, âyet: 51)

* Hat san'atı tarihinde, muntazam ve

teâmüle uygun bir hat eğitimi görmediği

hâlide, kabiliyetiyile büyük hatrat olanlar

arasında, Hâmid Aytâç merhum sonuncu

örnektir. Kendisine rehber edindiği Hacı

Rakım [90, 92, 93, 94, 97] ve Sâmî Efendi

[137, 141, 145, 149, 155]'nin yazılarından

aldığı ilhamla ve onların halatı olan bir

celî *sülûs* üslûbıyla -burada görüldüğü

gibi- pek güzel eserler vermiştir. Bu

levhanın tezhihi 1369/1950'de D. Tahsin

Aykutalp ve Fevzi Erce (?-?) tarafından

mühtereken yapılmıştır.

HÂMİD AYTÂÇ

Diyâr-ı Bekr (eski adıyla Âmid, bugünkü

adıyla Diyarbakır) şehrinde 1309/1891'de

doğan Hâmid Bey, bu sebeple imzalarını

bâzan Hâmidü'l-Âmidî şeklinde yazar. Âsî

ismi de o civarda pek yaygın olan "Şeyh

Müsa Azmi"dir ve bilhassa gençlik

eserlerinde Azmi adını kullanmıştır.

Küçükliğünden itibaren hat san'atına ilgi

duyan ve aile geçecesinde de hatrat

bulunan Müsa Azmi, Âmid'deki ilk-orta

tahsili sırasında yazı ve resim dersleri aldı;

1324/1908'de İstanbul'a gelerek önce

Hukuk, sonra Sanâyi-i Nefîse mekteplerine

devam etti Ancak babası Zülfi'kar Ağa'nın

ölümü üzerine, geçimini temin için bir

mektepte yazı ve resim hocası, bazi

matbaalarda da hatratlık yaptı. Hacı Nazif

Bey'den sadece bir defa *sülûs-nesib* meşki

aldıysa da, hocasının vefatıyla ders

kesilmiş oldu.

Hattat olarak Bayezid'deki Erkan-ı

Harbiye-i Umumiye Matbaası'na alınan

Azmi Bey, burada Emin Efendi [174, 175,

177]'yle birlikte çalıştı. Almanya'da bir yıl

haritacılık ihtisası yaptı. Dönüşte Hâmid

müstear adıyla piyasaya yazılar yazmaya

başladı. Buna müsaade edilmeyince resmi

vazifesini terketti ve 1338/1920'den itibaren Çağaloğlu'da "yazı yurdu" açıp eserlerinde artık Hâmid imzasını kullandı. Kendisi bu hususta "Azmi ismiyle, azmedip hatrı öğrendim; neticesine hâmederek, Hâmid adını aldım" derdi. İşte bu sırada Kâmil Efendi [153, 156, 158, 162, 166], Hakkı Bey [164, 167, 169, 171, 183, 185] ve Hüsi Efendi [152, 161, 168] gibi mârif hatratlarla görüştüğçe, onlardan meşk tarzında değil, müzakere yoluyla zevkimi geliştirdi; hat san'atında imtihan meydana olan İstanbul'da kabiliyetiyile kendisini o devrin üstadlarına kabul ettirmeyi başardı.

Hâmid Aytâç, uzun ömrünü san'atıyla

1402/18 Mayıs 1982 tarihinden takriben

bir yıl öncesine kadar kamış kalemi

elinden bırakmadı. Hayatının son

senelerinde verdiği eserler, yaşlılığı

dolayısıyla onun mertecbesini

gösterecekten uzaktır. Lâkin, san'at

hayatının parlak devrindeki yazıları

(bilhassa 1341/1923-1385/1965 arası)

bütün İslâm âlemine yayılmıştır. Her yazı

nev'inden behreli olmakla beraber, en

çok *celî sülûs* te işihar etmiştir. *Nesib*

hattı ile iki mushafı mevcuttur.

Başta İstanbul'daki Şiîlî Câmii olmak

üzere, bazı câmililerde kubbe (Eyyüp

Sultan,...) ve kuşak (Sultanhamamı'nda

Hacı Köçek,...) yazıları veya câmi levhaları

mevcuttur. Husûsî koleksiyonlarda da

tezhipli levhaları çoktur.

İslâm Tarih, San'at ve Kültür Araştırma

Merkezi, merhumun vefatından altı ay

önce -kendisinin de iştirakiyle- bir "Hattat

Hâmid" dokümanier filmi hazırlanıp san'at

âleminin hizmetine sunmuş, ayrıca her üç

yılda bir tertiplemeye başladığı

millîterarası hat yarışmasının ilkine

(1407/1986) onun adını vermiştir.

Hâmid Bey, vefat edince, vasiyetine

uyularak Karacaahmed'deki Şeyh

Hamdullah [44, 45, 48, 49, 52]'in kabri

yakınına defnedilmiştir.

Kaynaklar:

İbrahim Hakki Konyalı, *Hâmid Aytâç, Tarih*

Hazinesi 1/4, İstanbul, 1953, s. 714-9; SH, s. 119-123; Ali

Alparslan, *Hattat Hâmid Aytâç, Hayatı Tarih Mecmuası*, 1972/11, s. 16-22; THS, 65, 66, 67; *Köprü Mecmuası*, 61,

Nisan 1982, s. 8-15; *Köprü Mecmuası* 16, Haziran 1982, s.

7-30; M. Uğur Derman, *Ast süresi, Lâle Dergisi* 1, s.

18-9, İst., 1982; Şevket Rado, *Hattat Hâmid Aytâç, Türkiye*

Türkiye Dergisi 39, s. 1-4, İst., 1983; THT, s. 267-9;

merhumla sohbetimiz.

* KK (süre: LXXXVI, âyet: 8)

* Husûsî Koleksiyon (Emin Barın)/İstanbul

* 1379/1959, İstanbul

* 1315/1898-İstanbul, 1384/1964)

* MUSTAFA HALİM ÖZYAZICI (İstanbul,

* 27x61 cm.

* CELİ SÜLÜS LEVHA

180

merhumla sohbetimiz.

Türkiye Dergisi 39, s. 1-4, İst., 1983; THT, s. 267-9;

18-9, İst., 1982; Şevket Rado, *Hattat Hâmid Aytâç,*

7-30; M. Uğur Derman, *Ast süresi, Lâle Dergisi* 1, s.

Nisan 1982, s. 8-15; *Köprü Mecmuası* 16, Haziran 1982, s.

1972/11, s. 16-22; THS, 65, 66, 67; *Köprü Mecmuası*, 61,

Alparslan, *Hattat Hâmid Aytâç, Hayatı Tarih Mecmuası*, 1972/11, s. 16-22; THS, 65, 66, 67; *Köprü Mecmuası*, 61,

Nisan 1982, s. 8-15; *Köprü Mecmuası* 16, Haziran 1982, s.

7-30; M. Uğur Derman, *Ast süresi, Lâle Dergisi* 1, s.

18-9, İst., 1982; Şevket Rado, *Hattat Hâmid Aytâç,*

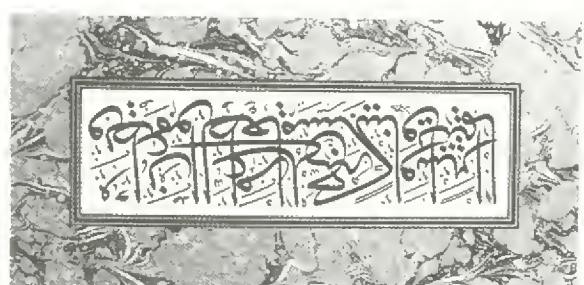
180

* MUSTAFA HALİM ÖZYAZICI (İstanbul,

* 27x61 cm.

* CELİ SÜLÜS LEVHA

180

merhumla sohbetimiz.

Türkiye Dergisi 39, s. 1-4, İst., 1983; THT, s. 267-9;

18-9, İst., 1982; Şevket Rado, *Hattat Hâmid Aytâç,*

7-30; M. Uğur Derman, *Ast süresi, Lâle Dergisi* 1, s.

Nisan 1982, s. 8-15; *Köprü Mecmuası* 16, Haziran 1982, s.

1972/11, s. 16-22; THS, 65, 66, 67; *Köprü Mecmuası*, 61,

Alparslan, *Hattat Hâmid Aytâç, Hayatı Tarih Mecmuası*, 1972/11, s. 16-22; THS, 65, 66, 67; *Köprü Mecmuası*, 61,

Nisan 1982, s. 8-15; *Köprü Mecmuası* 16, Haziran 1982, s.

7-30; M. Uğur Derman, *Ast süresi, Lâle Dergisi* 1, s.

18-9, İst., 1982; Şevket Rado, *Hattat Hâmid Aytâç,*

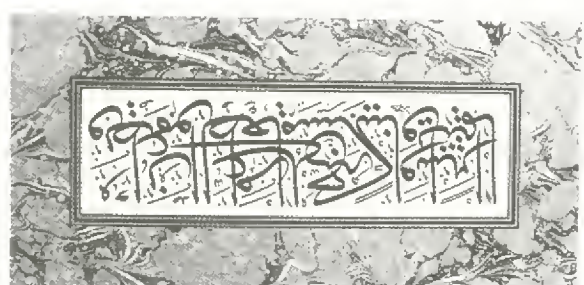
180

* MUSTAFA HALİM ÖZYAZICI (İstanbul,

* 27x61 cm.

* CELİ SÜLÜS LEVHA

180

merhumla sohbetimiz.

Türkiye Dergisi 39, s. 1-4, İst., 1983; THT, s. 267-9;

18-9, İst., 1982; Şevket Rado, *Hattat Hâmid Aytâç,*

7-30; M. Uğur Derman, *Ast süresi, Lâle Dergisi* 1, s.

Nisan 1982, s. 8-15; *Köprü Mecmuası* 16, Haziran 1982, s.

1972/11, s. 16-22; THS, 65, 66, 67; *Köprü Mecmuası*, 61,

Alparslan, *Hattat Hâmid Aytâç, Hayatı Tarih Mecmuası*, 1972/11, s. 16-22; THS, 65, 66, 67; *Köprü Mecmuası*, 61,

Nisan 1982, s. 8-15; *Köprü Mecmuası* 16, Haziran 1982, s.

7-30; M. Uğur Derman, *Ast süresi, Lâle Dergisi* 1, s.

18-9, İst., 1982; Şevket Rado, *Hattat Hâmid Aytâç,*

180

* MUSTAFA HALİM ÖZYAZICI (İstanbul,

* 27x61 cm.

* CELİ SÜLÜS LEVHA

180

merhumla sohbetimiz.

Türkiye Dergisi 39, s. 1-4, İst., 1983; THT, s. 267-9;

18-9, İst., 1982; Şevket Rado, *Hattat Hâmid Aytâç,*

7-30; M. Uğur Derman, *Ast süresi, Lâle Dergisi* 1, s.

Nisan 1982, s. 8-15; *Köprü Mecmuası* 16, Haziran 1982, s.

1972/11, s. 16-22; THS, 65, 66, 67; *Köprü Mecmuası*, 61,

Alparslan, *Hattat Hâmid Aytâç, Hayatı Tarih Mecmuası*, 1972/11, s. 16-22; THS, 65, 66, 67; *Köprü Mecmuası*, 61,

Nisan 1982, s. 8-15; *Köprü Mecmuası* 16, Haziran 1982, s.

7-30; M. Uğur Derman, *Ast süresi, Lâle Dergisi* 1, s.

18-9, İst., 1982; Şevket Rado, *Hattat Hâmid Aytâç,*

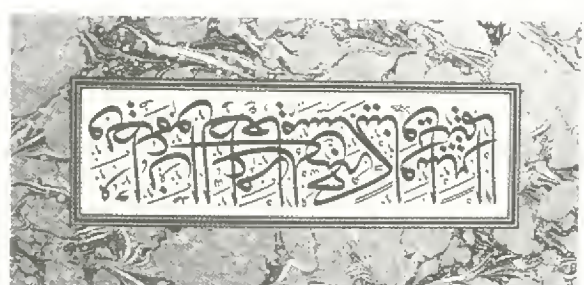
180

* MUSTAFA HALİM ÖZYAZICI (İstanbul,

* 27x61 cm.

* CELİ SÜLÜS LEVHA

180

merhumla sohbetimiz.

Türkiye Dergisi 39, s. 1-4, İst., 1983; THT, s. 267-9;

18-9, İst., 1982; Şevket Rado, *Hattat Hâmid Aytâç,*

7-30; M. Uğur Derman, *Ast süresi, Lâle Dergisi* 1, s.

Nisan 1982, s. 8-15; *Köprü Mecmuası* 16, Haziran 1982, s.

1972/11, s. 16-22; THS, 65, 66, 67; *Köprü Mecmuası*, 61,

Alparslan, *Hattat Hâmid Aytâç, Hayatı Tarih Mecmuası*, 1972/11, s. 16-22; THS, 65, 66, 67; *Köprü Mecmuası*, 61,

Nisan 1982, s. 8-15; *Köprü Mecmuası* 16, Haziran 1982, s.

7-30; M. Uğur Derman, *Ast süresi, Lâle Dergisi* 1, s.

18-9, İst., 1982; Şevket Rado, *Hattat Hâmid Aytâç,*

180

* MUSTAFA HALİM ÖZYAZICI (İstanbul,

* 27x61 cm.

* CELİ SÜLÜS LEVHA

180

merhumla sohbetimiz.

Türkiye Dergisi 39, s. 1-4, İst., 1983; THT, s. 267-9;

18-9, İst., 1982; Şevket Rado, *Hattat Hâmid Aytâç,*

7-30; M. Uğur Derman, *Ast süresi, Lâle Dergisi* 1, s.

Nisan 1982, s. 8-15; *Köprü Mecmuası* 16, Haziran 1982, s.

1972/11, s. 16-22; THS, 65, 66, 67; *Köprü Mecmuası*, 61,

Alparslan, *Hattat Hâmid Aytâç, Hayatı Tarih Mecmuası*, 1972/11, s. 16-22; THS, 65, 66, 67; *Köprü Mecmuası*, 61,

Nisan 1982, s. 8-15; *Köprü Mecmuası* 16, Haziran 1982, s.

7-30; M. Uğur Derman, *Ast süresi, Lâle Dergisi* 1, s.

18-9, İst., 1982; Şevket Rado, *Hattat Hâmid Aytâç,*

180

* MUSTAFA HALİM ÖZYAZICI (İstanbul,

* 27x61 cm.

* CELİ SÜLÜS LEVHA

180

merhumla sohbetimiz.

Türkiye Dergisi 39, s. 1-4, İst., 1983; THT, s. 267-9;

18-9, İst., 1982; Şevket Rado, *Hattat Hâmid Aytâç,*

7-30; M. Uğur Derman, *Ast süresi, Lâle Dergisi* 1, s.

Nisan 1982, s. 8-15; *Köprü Mecmuası* 16, Haziran 1982, s.

1972/11, s. 16-22; THS, 65, 66, 67; *Köprü Mecmuası*, 61,

Alparslan, *Hattat Hâmid Aytâç, Hayatı Tarih Mecmuası*, 1972/11, s. 16-22; THS, 6

174

* CELÎ SÜLÜS LEVHA

* 49x111 cm.

* MEHMED EMİN YAZICI (İstanbul, 1300/1883-İstanbul, 1364/1945)

* Tarihsiz, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon/İstanbul

* Hadîs-i şerîf

* *Sülûs-nesîb* yazılarındaki mükemmeliyetinin yanı sıra, *celî sülûs* hattında da, ağabeyi Ömer Vasfi Efendi [170, 176]'nin yazılarını tashih ederek kemâle eren Emin Efendi'nin bir zer-endûd levhası nazarlarınıza sunulmuştur.

MEHMED EMİN YAZICI

Ömer Vasfi Efendi [170, 176]'nin kardeşi olan Emin Efendi 5 C.ûlâ 1300/14 Mart 1883 günü İstanbul'un Tophane semtinde doğdu. Rüşdiye tahsilinde yazı öğrenmeye başladı. Bu san'ata ilgisini gören ağabeyi Ömer Vasfi, Sâmi Efendi [137, 141, 145, 149, 155]'ye derse gittikçe, onu da berâberinde götürüyordu. O sırada Neyzen Aziz Dede'den de ney üflemesini öğrenen genç Emin Efendi, Sâmi Efendi'nin huzûrunda ney üfler, arada bâzı hat târifleriyle de ondan istifâde ederdi. Usûlüne göre, ağabeyi gibi yazı meşketmiş değildir; fakat Yaradan'ın lûtfu olan istidâdıyla kısa zamanda, mûsikîdeki gibi, hat san'atında da ilerlemiştir. O derecede ki, hiç meşk etmediği halde, göz ve elinin kudretiyle yazdığı *ta'lik* nev'inde eserleri bile imrenilecek letâfettedir (bkz. *SH*, s. 80 sonrası). Yazı taklidinde de ayrı bir melekesi vardır.

Câmi derslerine ve Hukuk Mektebi'ne devamı sırasında Posta-Telgraf İdâresi Mektûbî Kalemi'ne giren Emin Efendi, 1332/1914'de Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye (= Genelkurmay) Dâiresi hattatlığına tâyin olundu; böylece ileride soyadı olarak seçeceği "yazıcı"lığı kendisine meslek edindi. Bu arada, fırsat buldukça ağabeyinin *celî* yazılarını tashih ederek *celî sülûs*'deki mehâretini artırdı. Devrin büyük üstadlarından istifâdeyle dînî ve lâdînî mûsikîde mevkî sâhibi oldu, Galata Mevlevihânesi'nin neyzenbaşılığına getirildi. Bundan sonra "Emin Dede" ismiyle anılan san'atkârımızın "dede"liği itibarîdir, yoksa Mevlevî çilesi çıkarmış değildir. Bestekârlık vâdisine tercihan saz eserleriyle giren Emin Dede, Dârülelhan'ın ney muallimliğinde de bulundu.

Resmî vazifesi dolayısıyla, daha ziyâde evrak ve haritalar üzerine yazan Emin Efendi, emekli olduktan sonra da gerek hat, gerekse mûsikî sâhasında meşgûliyetini sürdürdü. Lâkin Şa'ban 1362/Ağustos 1943'de gelen felç rahatsızlığı, onu her iki san'atından da kopardı. 19 Safer 1364/3 Şubat 1945'de vefat edince, ağabeyinin Eyüp'teki kabrine

sırlandı. Emin Dede'nin, san'attaki mevkii itibarıyla, kendisi gibi neyzen olan Kadiasker Mustafa İzzet Efendi [111, 113, 114, 135]'den geri kalır tarafı yoktur. Ne var ki, gündelik resmî meşgalesi ve kısa ömrü, Mustafa İzzet Efendi gibi verimli olmasına mâni teşkil etmiştir; eserleri sayılıdır.

Kaynaklar:

SH, s. 80-84; M. Uğur Derman, *Kardeş İki Hattatımız*, 50 San'atsever Serisi-22, İstanbul, 1966; *BTMA*, II, 492; *THSŞ*, 51; *THT*, s. 255-7.

175

* MUHAKKAK-NEŞİH KİT'Â

* 22x29.7 cm.

* MEHMED EMİN YAZICI (İstanbul, 1300/1883-İstanbul, 1364/1945)

* 1350/1932, İstanbul

* Türkpetrol Vakfı Koleksiyonu/İstanbul

* Besmele ve hadisler.

* II. Kısımda belirtildiği vechile, hat sanatında taklid pek makbul bir tarzdır. Yazı taklidinde müstesnâ yeri olan Emin Efendi, bu kîr'ayı Şevki Efendi [125, 126-9, 131, 132, 139]'nin bir kîr'asından (bkz. *KG*, I, 134) fotoğraf kudretiyle aynen yazmıştır. Eserin ebrûları, bu kîr'anın taklidine vesîle olan Necmeddin Okyay [1, 160, 165, 192]'a, ince tezhibi ise onun oğlu Sâmi Bey (1328/1910-1352/1933)'e âittir.

176

* CELÎ SÜLÜS LEVHA

* 57x84 cm.

* ÖMER VASFİ EFENDİ (İstanbul, 1297/1880-İstanbul, 1347/1928)

* Tarihsiz, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon/İstanbul

* KK (sûre: XXXVIII, âyet: 50)

* İlk defa Mustafa Râkım [90, 92-94, 97] tarafından bu istifle tertiplenen 1230/1815 tarihli, tahtaya hâkkolunmuş ve varak altınla kaplanmış büyük bir levha, hâlen Topkapı Sarayı Bâbüs-selâm (orta kapı)'ının iç tarafında asılıdır. Aynı istifi, Ömer Vasfi Efendi, yolundan yürüdüğü hocası Sâmi Efendi [137, 141, 145, 147, 150, 155] şîvesinde yazmış, kalıptan burada görüldüğü vechile zer-endûd olarak işlenmiştir.

177

* SÜLÜS-NEŞİH KİT'Â

* 21.5x30 cm.

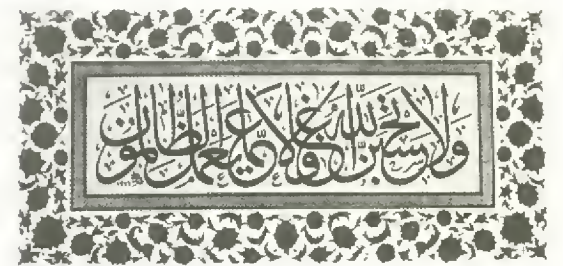
* MEHMED EMİN YAZICI (İstanbul, 1300/1883-İstanbul, 1364/1945)

* 1348/1929, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon (Derman)/İstanbul

* Hz. Peygamber'in hayatından bir safha.

* Emin Efendi'nin, son devirde yazı taklid edenlerin en başarılısı olduğundan, hayatı anlatılırken bahsedilmişti. Bu kîr'a da, onun Şeyh Hamdullah [44, 45, 48, 49, 52]'a taklid olarak yazdığı bir şâheserdir ve Şeyh'in bu tarz kîr'alarında ekseriya görüldüğü gibi, koltuk yerleri de aynı şekilde geniş bırakılmıştır. Bu eser 1410/1990'da Ayten Tiryâki tarafından tezhiplenmiştir.

178

* CELÎ SÜLÜS LEVHA

* 25.5x50 cm.

* NAZİF BEY (Rusçuk, 1262/1846-İstanbul, 1331/1913)

* 1326/1908, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon (Derman)/İstanbul

* KK (sûre: XIV, âyet: 42 başlangıcı)

* *Celî sülûs*'ün önde gelen isimlerinden Nazif Bey'in kendi tertibi olan bir istif görülmektedir. Blok hâlindeki bu mustatil (dikdörtgen) istifin muvâzenesini sağlayan, tam ortadaki lâmeliftir. Hemen iki tarafındaki küplü ayın ve gayın harfleri, daha açığındaki küplü ha ve mukabilindeki

* Halim Özyazıcı, Şems süresinde geçen

vav harflerini *cell sülüs* ile yazıp *nesib* hattının arasından ayırarak, kendine has bir teklip vücuda getirmiş; ilk iki âyete Besmele'nin iki tarafında rozet şeklinde halkartı üstübuyla D. Tahsin Aykutalp'a ait tir.

MUSTAFA ABDÜLHALİM ÖZYAZICI

Osmanlı Devleti gibi geniş topraklara sahip ülkelerin tebaası arasında, tasavvut edilemeyecek evlenmeler neticesi, ortaya öyle değişik istidadlar çıkmıştır ki, hayran olmamak elde değildir. İşte, bugün Rusya'da kalan Kırım'dan İstanbul'a gelen bir babayla, Afrika'nın ortasındaki Sudan'dan kalkıp İstanbul'a yerleşen yarı siyahî bir ananın evladı olarak İstanbul'da 20 Şaban 1315/14 Ocak 1898 tarihinde doğan Halim Efendi de bunlardan biridir ve "ufak tefek, kara kuru" vücut yapısıyla Türk Har San'at'ının XIV.(XX.) yüzyıldaki "yüz akı" olmuştur.

Küçük yaşta hat san'atına ilgi duyan ve orta tahsili sırasındaki hat hocası Hâmid Bey [179, 187-191]'den *rk'a* hattını öğrenen genç Halim, 1332/1914'de İstanbul'da yeni açılan Medresetü'l-hattatîn'in ilk talebelerinden oldu ve dört yıl burada Hasan Rıza Efendi [134, 139, 148], Hacı Kâmil Efendi [152, 156, 158, 162, 166], Hülsî Efendi [152, 161, 168], Tuğrakeş İsmâil Hakkî Bey [164, 167, 169, 171, 183, 185] ve Ferid Bey (1274/1858-1344/1925 ?) den muhtelif câmilî, Bağdad'da 14 Temmuz Câmîi (İstanbul'da Seydi Ahmed ve Levend hayli *cell sülüs* kitabesi de vardır pek çok eser bulunan Mâcid Bey'in bir Kırta, levha olarak *sülüs, nesib, cell sülüs* pek anlaşırlardı.

2 Ramazan 1308/11 Nisan 1891'de Hüseyin Mâcid Ayrat, Seyyid Zühdi Bey'in oğludur. Doğduğu semtteki Hamidiye mektebinde okuyan, *sülüs-nesib* yazılarını öğrenmeğe başladı. Eline geçirdiği Şefik Bey yazılarına bakarak, istidadı sayesinde o şivede yazmaya başladı ve ileriyi götürdü. Talebe olarak yazıldığı Medresetü'l-hattatîn'de Tuğrakeş Hakkî Bey [164, 167, 169, 171, 183, 185]'den *cell sülüs*, Hülsî Efendi [152, 161, 168]'den *ia'lik* ve *cell ia'lik* öğrendi. Babası'de dükkân açarak isteyenlere yazı yazdı. Ankara'da uzun yıllar resmi vazifeye bulunduktan sonra emekli oldu. 1375/1955'de Bağdad'a resmen davet edilerek dört yıl müddetle Mah'dî'l-Fünûn-ı-Cemîle (Güzel Sanatlar Akademisi)'de hat dersleri verdi ve çok talebe yetiştirdi. Avdetinden iki yıl sonra, 29 Ramazan 1380/17 Mart 1961'de vefat etti ve Karacaahmed kabristanına defnedildi.

Mâcid Bey'in, hattatlığının yanı sıra en büyük meharret, imzâsız yazılan Necmeddin Okyay'a yakın bir isâbelle tanımasıydı, zaten bu hususta iki üstad pek anlaşırlardı.

Kırta, levha olarak *sülüs, nesib, cell sülüs* pek çok eser bulunan Mâcid Bey'in bir hayli *cell sülüs* kitabesi de vardır (İstanbul'da Seydi Ahmed ve Levend câmilî, Bağdad'da 14 Temmuz Câmîi kubbeye kasnagındaki kuşak...), imzâlarında bazan babasının ismi olan Zühdi'yi de kullanmıştır.

İnsan olarak da pek mükemmel bir yaradılışa sahip olan merhum, maddiyâta kıymet vermez; yazılarını cömertçe dağıtırdı.

Kaynaklar:

Hattat Mâcid, *Har ve Hattatın, Resmî Gazete*/55, s. 5, 1926; *SH*, s. 174-182; M. Uğur Derman, *Hattat Mâcid Bey, Yeni İstiklal*/14, İstanbul, 1961, s. 5; M. Uğur Derman, *Vejetimin Yirminci Yıldönümü'nde Hattat Mâcid Ayrat, Sandoz Bülteni*-2/1981, s. 7-12; *THS*, 63; *THT*, s. 263; Hüseyin Halid, *Mecmua'ti Mâcid ez Zühdi*, Bağdad, 1405/1985; merhumla şahsi musahabelerimiz.

173

* CELİ SÜLÜS-NEŞİH LEVHA

* 43x54 cm.

* MUSTAFA ABDÜLHALİM ÖZYAZICI

(İstanbul, 1315/1898-İstanbul, 1384/1964)

* 1376/1956, İstanbul

* TSMK-(İsmâil Akgün Armağanı)

* KK (süre: XCI, âyet: 1-15)

Efendi, Eyüp'deki Gümüşsuyu Kabristanı'na defnolundu.

Yeri sabit eserleri arasında, Eyüp'de Sultan Rüşad türbesindeki hatîci yazılar ve içerde gimi üzerine kuşak yazısı, kısıklı câmîi ve geçmeci yazıları, Mekteb-i Nuvâb (sonradan İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi olan bina)'ın kitabesi, bazı geçme ve kabir kitabeleri, Hırka-ı Şerif Câmîi'nde bir levhası akla ilk gelenlerdendir.

Kaynaklar:

SH, s. 262-267; M. Uğur Derman, *Kardeş İki Hattatımız*, 50 *San'atçılar Serisi*-22, İstanbul, 1966; *THS*, 50; *THT*, s. 250-1.

171

* CELİ SÜLÜS LEVHA

* 45x55 cm.

* İSMÂİL HAKKİ ALTUNBEZER (İstanbul, 1289/1873-İstanbul, 1365/1946)

* 1364/1945, İstanbul

* Husûsî Koleksiyon/İstanbul

* KK (süre: II, âyet: 20 sonu)

* Bütün terkiplerinde, san'at kaidelerine uyduğu kadar teşrifat kaidelerine de titizlikle uyan İsmâil Hakkî Altunbezer'in bu zarif istifî zercendâd olarak hazırlanmıştır.

172

* SÜLÜS LEVHA

* 18x36 cm.

* MÂCİD AYRAL (İstanbul, 1308/1891-İstanbul, 1380/1961)

* 1374/1954, İstanbul

* Husûsî Koleksiyon (Derman)/İstanbul

* Hadis metni

* *Sülüs-nesib* yazılarında Şefik Bey [115, 122, 123, 130] tavrına bağlı olan Mâcid Bey'in bu *sülüs* levhası, Necmeddin Okyay [1, 160, 165, 192] tarafından kendî ebrûları ile bezemmiştir (1376/1956).

SH, s. 104-106, 816-818; Cemaladdin Server Revnakkoğlu, *Nalinci zade Hacı Mustafa Halim, Tarih Dînyası*, 2, s. 226-8 ve 4, s. 401-5, 1965; M. Uğur Derman, *Hattat Halim Efendi, İslam Dünyası*, II/6, İstanbul, 1968, s. 399-406; *THS*, 57, 58, 61, 62; *THT*, s. 260-1; merhumla sohbetlerimiz.

Kaynaklar

Yazının her nev'ini letâfile olduğu kadar, çok sür'atlı yazmak hassasına da sahip olan Halim Efendi'nin husûsî koleksiyonlardaki eserlerinden başka İstanbul ve Anadolu (Ankara, İzmir, Rize ve Denizli)'daki muhtelif câmilîlerde kubbeye ve kuşak yazıları görülmeye değer.

Ederek Kozlu mezarlığına defnolundu. Geçirdiği bir trafik kazası neticesi vefat 1384/30 Eylül 1964'de, on gün önce hadinden emekliye ayrıldı. 27 C. ülâ tâyin edildi. 1382/1963 başlarında yaş San'atlar Akademisi'ne hat muallimi olarak döndürüldü. 1366/1946'da Devlet Güzel ve alâkâatın artışı onu yine mesleğine yıllarını bağcılıkla geçirdi. Zamanla istek san'atından uzaklaşan Halim Efendi, bu hatratılıkla uğraştı. Harf inkişabıyla çalıştı. 1343/1924'den itibaren serbest daha sonra askeri ve resmi matbaalarda Kalemî'ne intisâb eden genç san'atkar, Mezuniyetini müteakip Divân-ı Hümayun ve resim şubesine devam etti.

Önce de Sanâyi-i Nefîse Mektebi'nin hakkı tezhipte ilgilendi. Medresetü'l-hattatîn'den yazı cinslerini mükemmelen öğrendi, Bey (1274/1858-1344/1925 ?) den muhtelif câmilî, Bağdad'da 14 Temmuz Câmîi (İstanbul'da Seydi Ahmed ve Levend hayli *cell sülüs* kitabesi de vardır pek çok eser bulunan Mâcid Bey'in bir Kırta, levha olarak *sülüs, nesib, cell sülüs* pek anlaşırlardı.

MÂCİD AYRAL

166

* SÜLÜS-NESİH KİT'A

* 21x27 cm.

* HACI AHMED KÂMİL AKDİK (İstanbul, 1278/1861-İstanbul, 1360/1941)

* Tarihsiz, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon (Rikkat Kunt)/İstanbul

* Hadîs ve duâ.

* Kâmil Efendi'nin bu kîtası 1388/1968'de Rikkat Kunt (1321/1903-1406/1986) tarafından klâsik üslûba bağlı kalınarak tezhiplenmiştir, iç pervazın kumlu ebrûsu da Mustafa Düzgünman (1338/1920-1411/1990)'ındır.

167

* CELÎ SÜLÜS LEVHA

* 38x38 cm.

* İSMÂİL HAKKI ALTUNBEZER (İstanbul, 1289/1873-İstanbul 1365/1946)

* 1362/1943, İstanbul

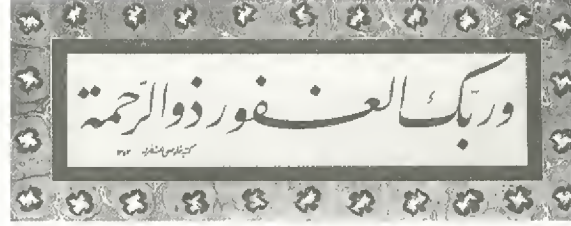
* Husûsi Koleksiyon/İstanbul

* Hadîs-i şerif

* İsmâil Hakkı Bey'e has bir istif muvâzenesi içinde yazılmış olan bu hat nümûnesi, Rikkat Kunt (1321/1903-1406/1986) tarafından takriben 1370/1951'de müstesnâ güzellikte bir dairevî tezhip çerçevesine alınmış ve tahrirli halkârîyle köşeleri tamamlanarak, kare şeklinde levha hâline getirilmiştir.

Yeri gelmişken şu husûsu da açıklamakta fayda vardır: Sülüs veya celî sülüs harflerinin noktaları köşeli konulduğu

hâlde, bu levhada yuvarlak noktaların çokluğu dikkatinizi çekmiş olabilir. İstifli yazılarda, harflerin arasına köşeli nokta geldiğinde, yer darlığı yüzünden araya sıkışıklık veya çirkinlik getiriyorsa, küçük ve yuvarlak nokta konulması cihetine gidilmiştir; bu bir estetik zarûrettir ve diğer bâzı yazılarda da [145, 169] görülecektir. Bunun dışında, kendisinden önce gelen bir harfle bitişik olan dal harfinin altındaki girintiye [14, 95, 124, 127, 129, 146, 153] bir yuvarlak nokta yerleştirilmesi de, aklâm-ı sitte'nin bâzı nevilerinde eski bir teâmüldür. Aynı şekilde lâm altındaki boşluğa [146, 170] veya iki dik harf arasının dibine [78] de yuvarlak nokta konulduğu vâkîdir.

168

* CELÎ TA'LİK LEVHA

* 27x65 cm.

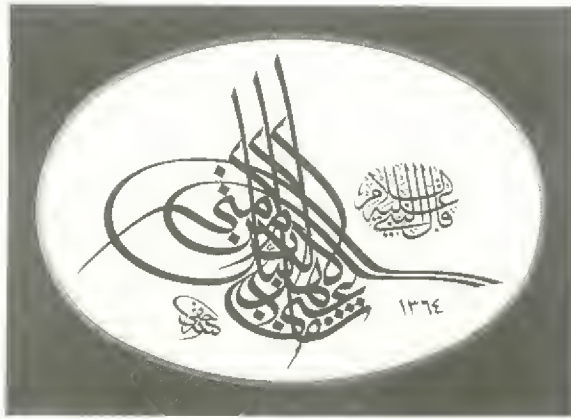
* MEHMED HULÛSÎ YAZGAN (İstanbul, 1286/1869-İstanbul, 1358/1940)

* 1352/1934, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon (Derman) / İstanbul

* KK (sûre: XVIII, âyet: 58 başlangıcı)

* Hulûsî Efendi'nin ta'lik hattındaki mümtaz mevkîini gösteren bu levhanın ebrûları Necmeddin Okyay [1, 160, 165, 192]'a âit olup iç pervazı da F. Çiçek Derman tarafından tezyîn edilmiştir.

169

* TUĞRA LEVHASI

* 26x35 cm.

* TUĞRAKEŞ İSMÂİL HAKKI ALTUNBEZER (İstanbul, 1289/1873-İstanbul, 1365/1946)

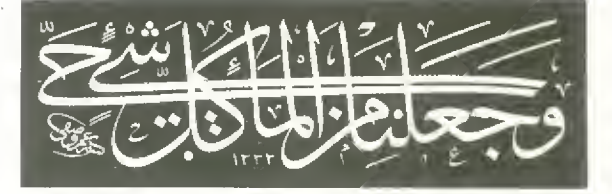
* 1364/1945, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon/İstanbul

* Hadîs metni.

* Osmanlıların pâdişah amblemi olan tuğra'nın âyet, hadîs ve tarikat pîrlerinin ismini yazmakta da kullanıldığı görülmüştür. Osmanlı Devleti'nin son

tuğrakeşi olan İsmâil Hakkı Bey de, ömrünün son yılında bu hadîs-i şerifi tuğra halinde çekmiştir. Görülen tuğra, Râkım [90, 92-94, 97] üslûbuna mükemmel bir örnek teşkil eder.

170

* CELÎ SÜLÜS YAZI KALIBI

* 24x74 cm.

* ÖMER VASFİ EFENDİ (İstanbul, 1297/1880-İstanbul, 1347/1928)

* 1333/1915, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon (Cenap Yazansoy) / İstanbul

* KK (sûre: XII, âyet: 30'dan bölüm)

* Osmanlı su medeniyetinde vazgeçilmez bir tebliğ olarak dâima görülen bu âyet parçası çeşme, sebîl gibi suyla ilgili bütün yapıların üstünde karşımıza çıkar. Âyetin ilk defa Mustafa Râkım [90, 92-94, 97] tarafından tertiplenen bu istifi, hâlen Üsküdar'ın İhsaniye mahallesindeki bir çeşme üstünde yer almaktadır. "Sâmi Mektebi"ne sınırsız bağlı olan Ömer Vasfi Efendi de, aynı terkîbi kendi şivesine göre yeniden yazmıştır. Taşa hakkolunmuş şekliyle Üsküdar'ın Kısıklı meydanındaki yol çeşmesi üzerinde bulunan bu kitabenin siyah kağıda sarı zırnık mürekkebiyle yazılmış ve harflerinin kıyıları iğnelenmiş asıl kalıbı burada nazarlarınıza sunulmaktadır.

ÖMER VASFİ EFENDİ

Hırka-i Şerif Câmii Hatîbi Eyüp Sabri Efendi'nin oğlu ve Emin Efendi [174, 175, 177]'nin ağabeyi olan Ömer Vasfi, 20 C.ûlâ 1297/30 Nisan 1880 günü İstanbul'un Tophane semtinde doğdu. İptidâî Mektebi'nden sonra, Tophane'deki Feyziye Rüşdiyesi'nde okurken, oranın yazı hocası Çukurcuma'lı Kadri Efendi (?-?)'den hat meşkine başladı; câmî derslerine devamı sırasında Aziz Efendi [146, 154]'den sülüs ve ta'lik, sonra Kâmil Efendi [153, 156, 158, 162, 166]'den sülüs, divânî ve celî divânî öğrendi. Nihâyet Sâmi Efendi [137, 141, 145, 149, 150, 155]'den ta'lik, celî ta'lik ve celî sülüs meşkeden genç Ömer Vasfi'ye, babasının 1317/1899'da vefatı üzerine, Hırka-i Şerif Câmii hatipliği de tevcih olundu; o da bu vazifesini ölünceye kadar sürdürdü, ayrıca bâzı mekteplerde yazı muallimliğinde bulundu.

Celî tarzıyla uğraşmayı tercih eden Ömer Efendi, hocası Sâmi Efendi'den sonra, o yolun en usta tâkipçisi oldu. Latîfe ve mizaha düşkün, sözünü esirgemez, müzip tabiatlı bir zât olduğu için, çevresinde "Deli Ömer" diye anılan -kendisi de bundan hoşlanan- san'atkârimiz câmideki vazifesinden dolayı "Hatip Ömer" ismiyle de tanınırdı.

Daha çok eserler verebileceği bir sırada, 48 yaşında iken, 12 C.âhır 1347/25 Kasım 1928 günü vefat eden Hacı Ömer Vasfi

162

* SÜLÜS-NESİH KİT'A

* 29x37 cm.

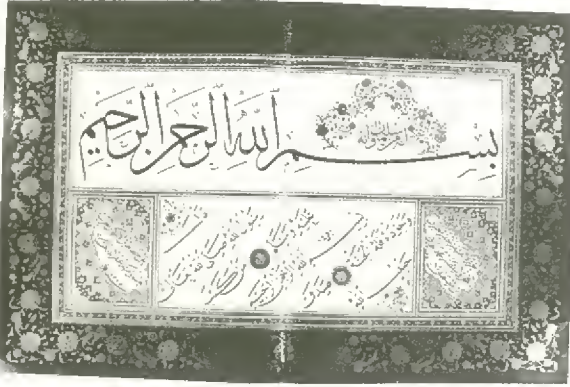
* HACI AHMED KÂMİL AKDİK (İstanbul, 1278/1861-İstanbul, 1360/1941)

* 1347/1928, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon (Derman)/İstanbul

* Hadîs'ler

* *Sülüs-nesih* hattının XIII.(XX.) asırdaki muntahâ noktalarından olan Hacı Kâmil Efendi'nin bu kîtasının koltuk tezhibi 1396/1976'da F. Çiçek Derman tarafından yapılmıştır. Dış pervaz ebrûları Necmeddin Okyay [1, 160, 165, 192]'a aittir.

163

* CELÎ SÜLÜS-CELÎ NESİH LEVHA

* 40x58 cm.

* HACI MEHMED NAZİF BEY (Ruşçuk, 1262/1846-İstanbul, 1331/1913)

* 1325/1907, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon (Ekmeleddin İhsanoğlu)/İstanbul

* Besmele ve hadis metni.

* *Nesih* hattı ağzı 1 mm. civarında açılmış olan bir kalemle yazılmıştır. Fakat bilhassa XIII.(XIX.) asırda yetişen bâzı Osmanlı-Türk hattatları, levha (meselâ büyük eb'adlı hilye) yazmakta bâzan *nesih* hattının *celî* şeklini kullanmışlardır. Bu tarz, yazının uzaktan kolay okunmasını temin için geliştirilmiştir. Görülen levhada üstte *celî sülüs* Besmele, onun içinde de *sülüs*'le *انه من سليمان وانه* âyet parçası yer alıyor. Altta mâil olarak *celî nesih*'le 6 satır var. İki tarafta da iri *rikâ'* hattı ile hattatın imzâsı görülüyor. Bu levha, *sülüs-nesih* bir kîtasının Nazif Bey'in elinde, güzelliği eksilmeden âdetâ her şeyiyle *celîleşmiş*, büyümüş hâlidir. Nazif Bey'den

meşke başladığı sırada, hocasının vefatı ile dersleri kesilen Hâmid Bey [179, 187-191], yıllar sonra (1338/1920) aynen taklid ederek yazdığı bu levhayı kendisi için "mânevî icâzetnâme" sayardı (resmi için bkz. Ali Alparslan, *Hattat Hâmid Aytaç, Hayat Tarih Mecmuası* 1972/11, s. 19).

Görülen levha, Muhsin Demironat (1325/1907-1403/1983) tarafından içi klâsik, etrafı halkârî olarak latif bir şekilde 1362/1944 yılında tezhiplenmiştir.

164

* CELÎ SÜLÜS LEVHA

* 41x41 cm.

* İSMÂİL HAKKI ALTUNBEZER (İstanbul, 1289/1873-İstanbul, 1365/1946)

* 1344/1925, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon/İstanbul

* Hadîs-i şerif

* Son derecede âhenkli *celî sülüs* istifleriyle tanınan Hakkı Bey'in bu yazısı, dikkatle incelenmeye değer bir tenâzur şâheseridir. Bir yuvarlak sâhada belirli aralıklarla yayılan *ا* ve *ل* harfleri, her iki yarım dâirede mevcut birer *ع* küpü, birbirinin benzeri *م* ve *و* harfleri dikine muvâzeneyi temin ederken, dâireyi ortasından ikiye bölen mākûs *ي* harfine muvâzî şekilde yer alan *به* ve *تب* harflerinin keşideleri de ufki muvâzeneyi tamamlamış oluyor. Kelimeler o kadar yerli yerine oturtulmuş ki, farazâ hareke ve sâir işâretler kullanılmamış bulunsaydı, göze batan aşırı bir boşluk kalmayacaktı. Sonraki hattatların da aynen yazmaktan kendilerini alamadıkları bu câzip istif, Rikkat Kunt (1321/1903-1406/1986) tarafından halkârî tarzında tezhiplenmiştir.

İSMÂİL HAKKI ALTUNBEZER

Boğaz'ın Kuruçeşme semtinde 10 Zilhicce 1289/9 Şubat 1873 günü bayram namazı vaktinde doğan İsmâil Hakkı, baba tarafından beş batna kadar hattattır. Kadiasker Mustafa İzzet Efendi [111, 113, 114, 135]'nin talebesinden olan babası Mehmed İlmi Efendi ([1255/1839-1342/1924]'den *sülüs-nesih* yazılarını meşk ederken Divân-ı Hümâyûn Kalemi'ne girdi; Sâmî Efendi [137, 141, 145, 149, 150, 155]'den *divânî, celî*

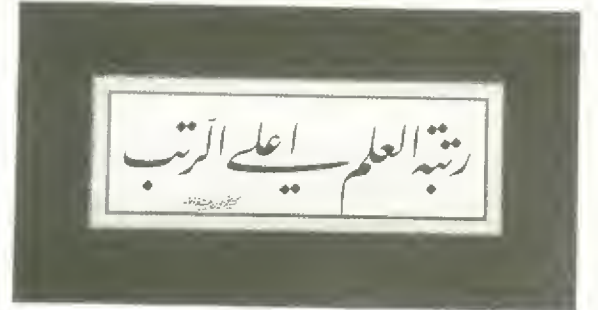
divânî, celî sülüs yazılarını ve *tuğra* çekmesini burada öğrendi. Önce "ikinci tuğrakeş", sonra "birinci tuğrakeş" oldu. Muhtelif mekteplerde *rik'a*, Medresetülhattâtîn'de *tuğra* ve *celî sülüs* muallimliğinde bulundu. Harf inkılâbından (1347/1928) sonra Şark Tezyîni San'atlar Mektebi'nde, 1355/1936'dan sonra Devlet Güzel San'atlar Akademisi'nde -klâsik tarzın dışında kalarak- tezhip dersleri verdi, Altunbezer soyadını da bu sebeple aldı. 1364/1945 yılında hastalanarak vazîfesinden ayrıldı ve 20 Şa'ban 1365/19 Temmuz 1946'da vefat etti. Kabri, babasıyla beraber, Üsküdar'ın Karacaahmed mezarlığındadır, vasiyeti üzerine kitâbesi Necmeddin Okyay [1, 160, 165, 192] tarafından yazılmıştır.

Sür'atle ibdâ' ettiği *celî sülüs* istifleri başta olmak üzere, zamanında Divân-ı Hümâyûn'dan çıkan ferman, berat ve menşûr'lardaki *tuğra, divânî* ve *celî divânî* yazıları, İstanbul (Selimiye, Lâleli, Edirnekapi, Zeynep Sultan, Şemsipaşa....) ve Anadolu'nun bâzı şehirlerinde (Afyon, Eskişehir...) bulunan câmilerin kubbe vesâir yerlerindeki eserleri onun san'at hayatının velûd geçtiğini gösterir. Sanâyi-i Nefise Mektebi (resim ve hâkk bölümü)'nden 1315/1897'de mezun olan Hakkı Bey'in akademik titizlikle yaptığı yağlı boya tabloları da pek güzeldir.

Hakkı Bey, aynı zamanda devrinin meşhur gül yetiştiricilerindendir.

Kaynaklar:

Kandemir, *Tuğrakeş İsmâil Hakkı, Yedigün Mecmuası* /221, İstanbul, 1937, s. 14-15; Prof. Dr. A. Süheyl Ünver, *İsmâil Hakkı Altunbezer, Arkekte*, XVI, 7-8, İstanbul, 1946, s. 174-180; Burhan Toprak-Refik Dinç, *İsmâil Hakkı Altunbezer, Güzel San'atlar Mecmuası*/4, İstanbul, 1942, s. 87-91; A. S. Ünver, *İsmâil Hakkı Altunbezer, 50 San'atsever Serisi*-13, İstanbul, 1955; SH, s. 97-101; M. Uğur Derman, *Tuğrakeş İsmâil Hakkı Altunbezer, Hayat Tarih Mecmuası*, 1971/6, s. 43-51; M. Uğur Derman, *Tuğrakeş İsmâil Hakkı Bey'den Çizgiler, Hayat Mecmuası*, 1971/33, s. 24-6; THŞŞ, 41, 52, 60; THT, s. 258-9.

165

* CELÎ TA'LİK LEVHA

* 32x58 cm.

* MEHMED NECMEDDİN OKYAY (İstanbul, 1300/1883-İstanbul, 1396/1976)

* 1372/1953, İstanbul

* İÜK-İbnülemin K 787

* Hadîs-i şerif

* Tarih ve biyografi müellifi İbnülemin Mahmud Kemâl İnâl (1287/1870-1377/1957)'in, kütüphanesini İstanbul Üniversitesi'ne bağışlaması münasebetiyle Üniversite Rektörlüğü'nce kendisine armağan edilen bu levha, Necmeddin Okyay tarafından yazılmış ve aynı yıl Muhsin Demironat (1325/1907-1403/1983) eliyle halkârî üslûbunda tezhiplenmiştir.

وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
بِعَمَلِهِ

١٣٢٦

178 ١٧٨

وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
بِعَمَلِهِ

وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
بِعَمَلِهِ

٣٤٧

179 ١٧٩

Nazarlarınıza sunulan bu örnekte, kalın kalemle ve siyah mürekkeple müstakil olarak levha şeklinde yazıldığı görülen ibârenin, Dîvân-ı Hümâyûn'dan sâdir olan menşur'ların en üstünde ince kalemle ve altın mürekkebiyle yer alması teâmül hâline gelmiştir.

Kâmil Akdik'in, Kahire'de Prens Mehmed Ali Paşa'ya âit Kasru'l-Menyel'in mescidindeki müezzin mahfili etrafına kuşak hâlinde yazdığı (1353/1935), ağaç üstüne kabartma olarak oyulan *celî divânî* hattı da, bu tarzın unutulamayacak son örneklerindendir.

Kaynaklar:

THŞ, 41; M. Uğur Derman, *Celî Divânî'nin Tekâmülüne Dâir*, Tarih Boyunca Paleografya ve Diplomatik Semineri, İstanbul, 1988, s. 15-18, 231-238.

159

* CELÎ SÜLÜS LEVHA

* 22.5x35 cm.

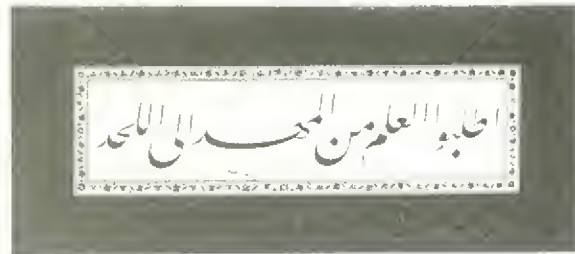
* HACI ÂRİF EFENDİ (Filibe, 1246/1830-İstanbul, 1327/1909)

* 1310/1893, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon/İstanbul

* Hadîs metni.

* "Beşikten mezara kadar ilim taleb ediniz" meâlindeki bu hadîste yer alan dik harflerin bolluğu, Ârif Efendi'nin böylesine dikkate değer bir istif tertiplemesine imkân vermiştir; sıralanan ا , ل ve ط harfleri, sanki hadîsin emrine uyup toplanmış ilim tâliplerini andırıyor...

160

* CELÎ TA'LİK LEVHA

* 21x57 cm.

* NECMEDDİN OKYAY (İstanbul, 1300/1883-İstanbul, 1396/1976)

* 1369/1950, İstanbul

* Mimar Sinan Üniversitesi Koleksiyonu/İstanbul

* Hadîs metni.

* Osmanlılar'da kemâle eren *celî ta'lik* hattı ile asrımızdan güzel bir nümüne veriyoruz. Bir önce, aynı ibârenin *celî sülûs* le tertiplenmiş şekli verilmişti [159]. Böylece, hat nevilerine göre ortaya çıkan değişiklikler de nazarlara sunulmuş olmaktadır.

Üstad Necmeddin Okyay, "Sâmi Efendi [150, 155] Mektebi"nin titiz tâkipçisi olarak, bu eseriyle hocasının ruhunu şâd etmiştir, denilse sezâdır. Levhanın halkârî tezyinatı merhum S.Fevzi Erce (?-?)'ye âittir ve hattın yazıldığı yıl, mezûniyet eseri olarak hazırlanmıştır.

MEHMED NECMEDDİN OKYAY

19 Rebîulevvel 1300/29 Ocak 1883'de Üsküdar'da doğan Mehmed Necmeddin, Üsküdar Mahkeme-i Şer'îye başkâtibi ve Yenicâmi imamlarından Mehmed Abdünnebi Efendi'nin oğludur. İlk tahsili sırasında başladığı Kur'an-ı Kerîm hıfzını, Ravza-i Terakkî Rüşdiyesi'ne devamı sırasında tamamladı, "aşere" ve "takrib"den de izin aldı. Mektebin hat hocası Hasan Tal'at Bey (?-?), kendisine *rik'a*, *divânî* ve *celî divânî* yazılarını öğretip icâzet verdi ve bu kabiliyetli genci yetiştirmesi için, Hacı Ârif Efendi [151, 159]'ye götürdü. Üsküdar İdâdisi'ne devamı sırasında, haftada bir gün hat derslerine gitmesine müsaade edilmeyince, genç Necmeddin bir yıl sonra tahsilini bıraktı. Ebrû kağıdı yapmaya da merak sardığından, Özbekler Şeyhi Edhem Efendi (1245/1829-1321/1904)'ye devamla, ebrûculuk san'atını [87, 144, 162, 168, 172, 175, 188, 191], bunun yanı sıra âhâr denilen kağıd cılâlama tekniğini öğrendi. Aynı yıllarda Sâmi Efendi [137, 141, 145, 149, 150, 155]'den *ta'lik* ve *celî ta'lik* meşk ederek 1323/1905'de *ta'lik*, Hacı Ârif Efendi'den de 1324/1906'da *sülûs* ve *nesib* yazılarından icâzet aldı. Eski mürekkepciliği Vehbi Efendi (?-?)'den, kemankeşliği Sultan Abdülaziz'in okçubaşısı Seyfeddin Bey (?-?)'den öğrenen Necmeddin Efendi, câmi derslerine devamla "ilmiye icâzetnâmesi" aldı. 1325/1907'de babasının vefatı üzerine, aynı câmie imam ve sonra hatip olarak tâyin edildi, bu hizmetini kırk yıl aksatmadan sürdürdü.

1332/1914'de açılan Medresetülhattâtîn'e devam ederek Tuğrakeş Hakkı Bey [164, 167, 169, 171, 183, 185]'den *celî sülûs* ve *tuğra* öğrenen Necmeddin Efendi, iki yıl sonra aynı mektebin ebrû ve âhâr muallimliğine getirildi. Çiçekli ebrû ve yazılı ebrû [192] denilen yenilikleri bu yıllarda geliştirip ortaya çıkardı. Üsküdar'daki evinin geniş bahçesinde gülcülüğe de başlayan Necmeddin Efendi, her birini lâtinçe botanik isimleriyle tanıdığı güllerden 400 çeşit yetiştirip, katıldığı sergilerden madalya kazandı.

1344/1925 yılında eline geçen kadîm cild kalıplarıyla mücellidliğe alâka duyan Necmeddin Efendi, kendi gayreti ve mücellid Bahaddin Efendi (1283/1866-1358/1939)'nin de yardımıyla şemse denilen klâsik cildin en güzel örneklerini yaptı, TSMK'deki eski kıymetli cildlerin tâmiriyle de yıllarca uğraştı. Medresetülhattâtîn'de başlayan hocalığını, 1355/1936'dan itibaren yaş haddiyle emekliye ayrıldığı 1367/1948 yılına kadar Devlet Güzel San'atlar Akademisi (bugünkü Mimar Sinan Üniversitesi)'nde devam ettirdi; fakat, öğretim faaliyetini

görme kabiliyetinin zayıfladığı son yıllarına kadar evinde sürdürdü.

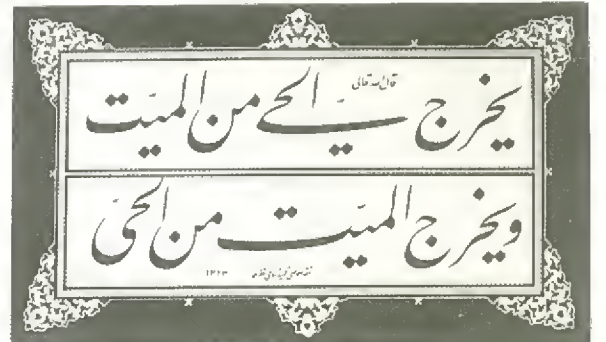
Sâmi Efendi'nin telkîniyle, daha ziyâde *ta'lik* ve *celî ta'lik* nevilerinde yazan Necmeddin Efendi'nin Devlet Güzel San'atlar Akademisi'nde kıt'a veya levha şeklinde 140 kadar yazısı mevcuttur; müze ve husûsi koleksiyonlarda da eserlerine sıkça rastlanır. Hat san'atından başka, ebrû ve klâsik cild dallarında yetiştirdikleri sayesinde her iki san'at da bugün unutulmaktan kurtulmuştur.

Okçuluk sporuna karşı alâkası, Türkiye'de soyadı kanunu çıktığında (1934), kendisinin Okyay soyadını almasına vesile oldu. 3 Muharrem 1396/5 Ocak 1976'da vefat eden ve Karacaahmed kabristanına defnolunan Necmeddin Okyay, tarih düşürmekte mâhir, lehçe taklidinde usta, sohbetine doyulmaz bir nüktedan idi. Fakat bu müdekkık üstadın belki en önde gelen husûsiyeti, bilhassa Osmanlı devrine âit imzasız yazıların hangi hattatın elinden çıktığını, hattâ yazıldığı tarihi kesin bir isâbetle tâyin edebilmesindeydi. Üstadın - gençliğinden itibaren- titizlikle topladığı seçkin hat koleksiyonunun büyük bir kısmı 1961'de TSMK'ne, kalanları da ölümünden sonra TİEM ve Türkpetrol Vakfı'na intikâl etmiştir.

Bu kitabın yazarı, yirmi yılı aşkın süreyle ondan aldığı feyzi şimdi satıra dökerken, yeri geldikçe kendisini şifâhî kaynak olarak belirtmekten bahtiyarlık duymaktadır.

Kaynaklar:

SH, s. 597-601; M. Uğur Derman, *Hezarfen Üstad Necmeddin Okyay ile Bir Konuşma, Hayat Mecmuası*, 1968/51, s. 8-10; THŞ, 54, 56, 59; THT, s. 265; merhumla şahsî sohbetlerimiz ve neşredilmemiş bâtırata.

161

* CELÎ TA'LİK LEVHA

* 38.5x66 cm.

* MEHMED HULÛSÎ YAZGAN (İstanbul, 1286/1869-İstanbul, 1358/1940)

* 1323/1905, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon (Cenap Yazansoy)/İstanbul

* KK (sûre: XXX, âyet: 19'dan bölüm)

* Hulûsî Efendi'nin, hocası Sâmi Efendi [137, 141, 145, 149, 150, 155]'yi de zikrederek imzaladığı bu mükemmel *celî ta'lik* levha, Rikkat Kunt (1321/1903-1406/1986) tarafından tezyin edilmiştir. Birden fazla satırlı *ta'lik* levhalarda, keşideli harflerin ortaya ve alt alta getirilmesi, yazıya muvâzene kazandırır. Görülen levha, buna yerinde bir misâldir.

154

* HUTÛT-I MÛTENEVVÎA İLE LEVHA

* 55x37 cm.

* MEHMED ABDÛLAZİZ EFENDİ (Trabzon-Maçka, 1288/1871-İstanbul, 1353/1934)

* 1321/1903, İstanbul

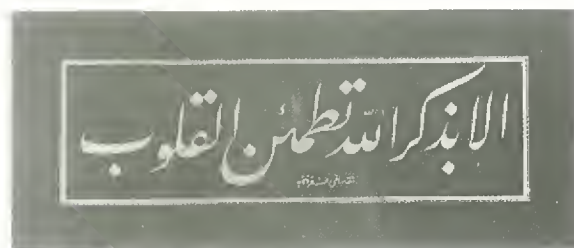
* Husûsi Koleksiyon (Necip Sarıcı)/İstanbul

* Besmele, Arapça bir tekerleme, hadis metni, duâ ve Arapça şiir.

* Her yazı cinsinden behresi ve kaleminin sūr'atı ile tanınan Aziz Efendi'nin bu levhasında *tuğra* şeklindeki Besmele'den sonra, küplü harflerin çok san'atlı bir şekilde yan yana sıralanmasıyla ortaya çıkan istifli bir *sülûs* satır görülüyor. Üçüncü olarak gelen mâil *nesih* satırların altında, *celî divânî*'yle bir satır yer almaktadır. *Celî divânî*'nin Dîvân-ı Hümâyûn'da yazılan şeklinden [158] hem üslûbu, hem de harflerin gevşekliği bakımından farklılık gösteren bu satırı *burde ta'lik*'le bir satır ve mâil satırlı *ta'lik* kıt'a tâkib etmektedir. İmzâ da *divânî* hattı ile konulmuştur. Bu levhanın tezhibi ve ebrûsu da muhtemelen Aziz Efendi'ye aittir.

Kaynak:

Muhiddin Serin, *Hattat Aziz Efendi*, İstanbul, 1988, s. 50.

155

* CELÎ TA'LİK LEVHA

* 33.5x80 cm.

* SÂMÎ EFENDİ (İstanbul, 1253/1838-İstanbul, 1330/1912)

* Tarihsiz, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon (Ekmeleddin İhsanoğlu)/İstanbul

* KK (sûre: XXIII, âyet: 28)

* Osmanlı *celî ta'lik* üslubunun dikkate değer örneklerinden sayılan bu levhada tarih bulunmamakla beraber, 1325/1907 yılında zırnık mürekkebiyle kalıp olarak Sâmi Efendi tarafından yazıldığı bilinmektedir. Onun talebesi Necmeddin Okyay [I, 160, 165, 192] tarafından lâciverd zemine zer-endûd olarak (tahminen 1338/1920'de) işlenmiş; en az elli yıl, hattat Hâmid Aytaç [179, 187-191]'in yazıhanesindeki -asılı bulunduğu- duvarda hat hayranı gözleri nurlandırmıştır. Çok mütevâzı bir san'atkar olan Sâmi Efendi'nin bile bu eserinin zırnıkla yazılmış esas kalıbını zevkle seyrettiği ve yanında bulunan talebesi Hulûsi Efendi [152, 161, 168]'ye "İşte *ta'lik* böyle olur" demekten kendini alamadığı Necmeddin Okyay'ın ifâdesidir. Nitekim, Hulûsi Efendi de sonradan belki bu levhanın câzibesine kapılarak, onu aynı letâfette yazmıştır (bkz. *Lâle Dergisi*/7, 1990, s. 18-19).

156

* SÛLÛS-NEŞİH KİT'Â

* 23x31 cm.

* HACI AHMED KÂMİL AKDİK (İstanbul, 1278/1861-İstanbul, 1360/1941)

* Tarihsiz, İstanbul

* TSMK-GY 325/38

* Hz. Ali'nin bir sözü, hadîs metni ve duâ.

* Son devrin en çok kıt'a yazan hattatı sayılabilecek olan Kâmil Efendi'nin bu kıt'ası 1338/1920'de Dr. Süheyl (Ünver) Bey (1315/1898-1406/1986) tarafından tezhiplenmiştir; ebrûsu XIII. (XIX.) asra aittir.

157

* CELÎ SÛLÛS LEVHA

* 37.5x84 cm.

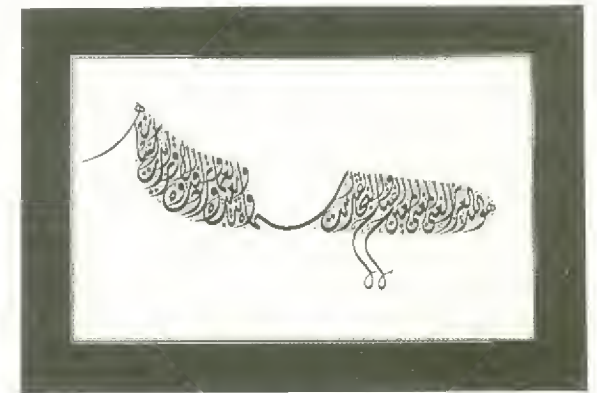
* HACI NAZİF BEY (Rusçuk, 1262/1846-İstanbul, 1331/1913)

* 1328/1910, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon/İstanbul

* KK (sûre: IV, âyet: 58'den bölüm)

* Hacı Nazif Bey'in *celî sülûs* hattına hâkimiyetini gösteren bu levha zer-endûd olarak hazırlanmıştır.

158

* CELÎ DÎVÂNÎ LEVHA

* 19.7x28 cm.

* HACI AHMED KÂMİL AKDİK (İstanbul, 1278/1861-İstanbul, 1360/1941)

* Tarihsiz, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon/İstanbul

* Allah'a tazarrû cümlesi.

* En gelişmiş tavrına son asır içinde erişen *divânî* ve *celî divânî*, Osmanlı Devleti'nin resmî yazışmalarına mahsus hat nevi'lerinden olup, okunması ve yazılmasındaki güçlüklerle, "devlete has" imtiyazlı birer yazı cinsi hâline getirilmişlerdir. Bu sebeple kitap, kıt'a, levha gibi hat san'atı mahsullerinde, bu yazılar hemen hemen hiç görülmez. Dîvân-ı Hümâyûn'da da, her iki yazının kullanış yeri ve şekli kâidelere bağlanmıştır.

Celî divânî'nin, resmî muâmeleler dışında nâdiren kullanıldığı yerlerde de (meselâ bu kitaptaki 154. örnek ve Bursa Ulu Câmi'de Şefik Bey'in büyük levhası) Dîvân-ı Hümâyûn'dakinden farklı üslupla yazıldığı görülmektedir. Bundan maksadın, devlet yazısını günlük yazışmaya sokmamak olduğu âşikârdır. Esâsen, Dîvân-ı Hümâyûn hattatlarına *divânî* ve *celî divânî*'yi dışarıda kullanamayacakları husûsunda yemin ettirildiği rivâyeti de mevcuttur.

* Husûsi Koleksiyon (Sevgi Gönül)/İstanbul

* Hz. Ali'nin rivâyeti olan hilye metni.

* *Ta'lik* hattı ile hilye yazmak ilk defâ Yesârî Mehmed Es'ad Efendi [100, 102, 103, 108]'de başlar. Oğlu Yesârî zâde Mustafa İzzet Efendi'den de bir *ta'lik* hilye bu kitapta mevcuttur [106]. Ancak, Türk üslûbunda *ta'lik* hattı ile son ve en güzel hilyeleri yazmak Hulûsi Efendi'ye nasîb olmuştur. Mihriban Sözer eliyle 1361/1943 yılında tezhiplenen bu hilyede mütad olan âyet (KK, sûre: XXI, âyet 107) yerine مصطفى ما جاء الأرحمة للعالمين mısraının konulduğu görülmektedir. Âyetle aynı meâlde olan bu mısra, Mevlâna Celâleddin Rûmî'nin torunu Ulu Ârif Çelebi (670/1272-719/1320)'ye âittir. Hulûsi Efendi bu hilyeyi bilhassa sulu mürekkeple yazdığından, kaleminin akışı pek güzel hiss olunmaktadır. Levhada tarih bulunmamakla birlikte, mükemmel tavrından 1333/1915 civârında yazılmış olabileceğini tahmin ediyoruz.

MEHMED HULÛSÎ YAZGAN

Fatih ders-i âmlarından ve Dârüşşafaka hocalarından Hâfız Mustafa Efendi'nin oğlu olarak 15 Muharrem 1286/27 Nisan 1869'da İstanbul'un Çarşamba semtinde doğan Mehmed Hulûsi, babasının mesleği dolayısıyla bâzı imzâlarında "Hoca zâde" lakabını da kullanmıştır.

İlk tahsili sırasında hıfzını tamamlayıp câmi derslerine de devam etmiş, Sultan Selim Câmii'nde başladığı müezzinlik vazifesini de ömrü boyunca sürdürmüştür.

Hulûsi Efendi *sülûs-nesib* yazılarını Muhsin zâde Abdullah Bey [133, 140]'den öğrendi, *ta'lik* hattına Hasan Hüsnü Efendi (?-1333/1914)'den başlayıp Çarşanbalı Hacı Ârif Bey [147]'den tamamladı. Fakat asıl feyz aldığı üstad, Sâmi Efendi [137, 141, 145, 149, 150, 155]'dir.

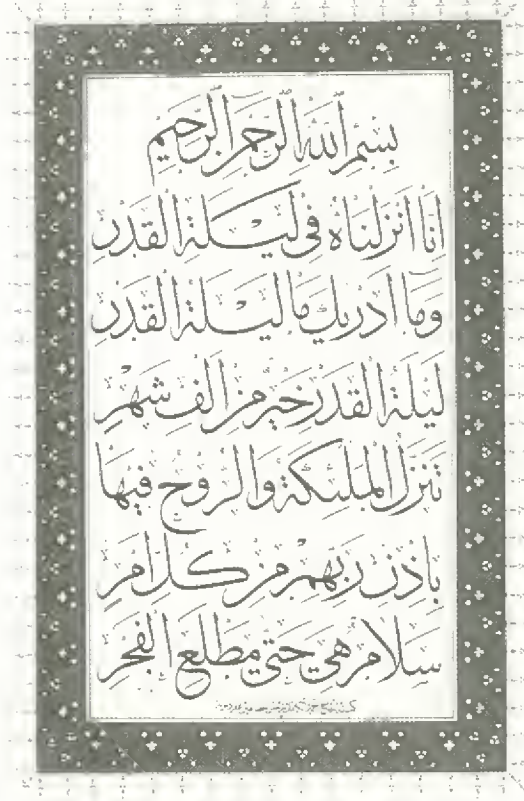
Darüşşafaka'da hüsn-i hat ve 6 Receb 1332/31 Mayıs 1914'deki tesisinden itibaren Medresetülhattâtîn'de *ta'lik* ve *celî ta'lik* muallimi olarak vazife aldı. Harf inkılâbında (1347/1928), mektebin kapatılması üzerine türbeler başbekçiliğine getirildi ve bu defâ Darüşşafaka'da yeni harflerle yazı derslerine devam etti. Son zamanlarını felçli geçiren Hulûsi Efendi 27 Zilkade 1358/8 Ocak 1940'da ömrünü tükettiğinde Edirnekapı mezarlığına defnedildi; kabir kitâbesi yoktur.

Hulûsi Efendi *sülûs-nesib* ve *celî sülûs*'te de üstad olmakla beraber, *ta'lik* ve *celî ta'lik* yazan gelmiş geçmiş hattatlar içinde hemen ilk hatırlanacaklardandır. Gerek İran *nesta'lik* üslûbunda taklid olarak yazdığı kıt'alar, gerekse Türk tarzında kıt'a, hilye ve *celî* levhalarının seyrine doyulmaz. 1320/1902-1345/1927 yılları arası, san'at hayatının en parlak devresidir. Ömrünün son yıllarında hastalık ve geçim sıkıntılarıyla yazdığı yazılarının bâzıları, onun san'at mertebesini göstermekten uzaktır. Müze ve koleksiyonlardaki şaheserlerinden başka, İstanbul'daki Sultan Selim ve Sultan Ahmed câmilerinde, Sultan Selim Türbesi'nde, Vakıf Gurabâ Hastahânesi'nde, Ankara Birinci Meclis binâsında levhaları, Kahire'de Menyel Kasrı'ndaki Prens Mehmed Ali Câmii'nde "ezân-ı Muhammedî" kuşağı görülebilir.

Ahlâkî cihetinden de örnek insan vasfına layık, velî tabiatlı bir kimse olan Hulûsi Efendi'nin *ta'lik* hattında yetiştirdikleri arasında Halim Özyazıcı [173, 180-184], Mâcid Ayral [172], Hâmid Aytaç [179, 187-191] ve Kemâl Batanay (1309/1891-1401/1981) ilk akla gelenlerdir.

Kaynaklar:

SH, s. 551-552; M. Uğur Derman, *Hattat Hulûsi Efendi, Kubbealtı Akademisi Mecmuası*, IX, Ocak 1980/1, s. 32-54; THŞ, 26, 55, 64; THT, s. 252 (s. 215'deki *sülûs-nesib* kıt'a da ona âittir); M. Uğur Derman, *Hattat Hulûsi Efendi, Lâle Dergisi*, VII, Aralık 1990, s. 15-20.

153

* SÛLÛS HATTI İLE LEVHA

* 53x38 cm.

* HACI AHMED KÂMİL AKDİK (İstanbul, 1278/1861 - İstanbul, 1360/1941)

* 1347/1928, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon (Safvet Tanman)/İstanbul

* KK (sûre: XCVII)

* Kâmil Efendi, bu sûreyi Türkçe'de *tokça sülûs* diye adlandırılan *sülûseyin* kalemiyle yazmış, levhanın tezhibi de Mihriban Sözer tarafından 1359/1940'da yapılmıştır.

HACI AHMED KÂMİL AKDİK

Ahmed Kâmil Efendi 26 C.ülâ 1278 / 29 Kasım 1861'de İstanbul'un Fındıklı semtinde doğdu. İlk tahsilini yaparken mektebin yazı hocası Süleyman Efendi'den hat meşketmeye başladı. Rüşdiyeyi bitirdikten sonra Dahiliye Muhâsebesi'ne memur oldu. Bu arada Sâmi Efendi [137, 141, 145, 149, 150, 155]'ye dört yıl devam edip, *sülûs-nesib* yazılarından 1301/1884'de *hilye* yazarak icâzetnâme aldı (TSMK-GY 325). Memuriyeti Dîvân-ı Hümâyûn Mühimme Kalemi'ne nakledilen Kâmil Efendi, hocasının arzusuyla Kâmil mahlasını Hâşim'e çevirdi. Bu sebeple,

1304/1887'den itibaren birkaç yıl müddetle Ahmed Hâşim imzâlı yazılarına rastlanır. Sonra tekrar Kâmil mahlasına dönen san'atkârimız, Dîvân-ı Hümâyûn'da *tuğra* çekmesini, *dîvânî* ve *celî dîvânî* yazmasını yine Sâmi Efendi'den öğrenip, ertesi yıl nâmenüvisliğe getirildi. Bu vazifenin yanı sıra, emekliye ayrılan hocasının yerine, Nişân-ı Hümâyûn Kalemi Mümeyyizi ve hutû-ı mütenevvia (= çeşitli yazılar) muallimi oldu. Hocalığına, 1322/1914'de açılan Medresetülhattâtîn'in *sülûs-nesib*, 1337/1918'de Galatasaray Sultanisi'nin *rik'a* dersleri de eklendi. 1341/1922'de Bâbîâlî'nin lağvı dolayısıyla, Dîvân-ı Hümâyûn'daki vazifesinden emekliye sevk edildi. Harf inkılâbına kadar Hattat Mektebi'nde faaliyetini sürdüren Kâmil Efendi, 1355/1936'da Güzel San'atlar Akademisi'nde hüsn-i hat öğretilmesine müsaade verilince, tekrar hat hocalığına başladı; vefatına kadar, san'at hayatını verimli bir şekilde burada devam ettirdi. Biri 1351/1933, diğeri 1358/1940'de olmak üzere iki kere Kâhire'ye dâvet edilen Kâmil Efendi'nin Menyel Kasrı'ndaki Prens Mehmed Ali Paşa'nın yaptırdığı mescidde pek çok yazısı mevcuttur.

29 C.âhire 1360/23 Temmuz 1941 gecesine Fâtih (Gelenbevi)'deki evinde vefat eden Kâmil Akdik, Eyüp Gümüşsuyu Kabristanı'na defnolundu.

Osmanlı tarihinde zaman zaman, kıdemi ve dirâyetiyle önde gelen hattatlara verilmesi mütad olan "reisülhattâtîn" unvanı, sonuncu defa, 10 Şevval 1333/21 Ağustos 1915'de Kâmil Efendi'ye tevcih edildi.

Hacı Kâmil Akdik, ömrünün nihâyetinde bile, perhizkâr geçen bir hayatın mükâfatı olarak, el titremesi ve görme bozukluğu gibi sıkıntılar çekmeden, güzide eserler bırakmıştır. Resmî vazifesinde, Dîvân-ı Hümâyûn protokoluna göre *dîvânî*, *celî dîvânî* veya *rik'a* hatları ile yazdığı menşûr, berat, muâhedenâme, tasdiknâme gibi evraktan başka, hüsn-i hat muallimi olarak hazırladığı meşkler de pek çoktur.

Sülûs-nesib'le yazdığı kıt'a ve murakkaalar, hilyeler, Kur'ân-ı Kerîm'den bâzı sûre veya cüzler beğenilerek aranır; bir tek mushafı vardır. Bâzı *celî* levha ve kitâbeleri de mevcuttur, fakat *celî sülûs*'ü Sâmi Efendi mertebesinde değildir.

Sâmi Efendi'den sonra "ikinci hoca ve mektep" olarak vasıflandırdığı, eski hattatların eserlerinden mürekkep kıymetli koleksiyonu da, kendisinin vefatından sonra, Topkapı Sarayı Müzesi'nce satın alınmıştır.

Kaynaklar:

Melek Celâl, *Reisülhattâtîn Kâmil Akdik*, İstanbul, 1938; A.S. Ünver, *Reisülhattâtîn Hacı Kâmil Akdik*, 50 San'atsever Serisi-12, 1954; SH, s. 168-174; M. Uğur Derman, *Reisülhattâtîn Kâmil Akdik, Hayat Tarih Mecmuası*, 1971/7, s. 35-41; THŞ, 49; THT, s. 253-4.

adıylı da bilinen *el-Câmi'ü s-Sabîh* isimli hadis külliyyatı (8 cild).

* Birinci cildinin unvan ve hâtıme sahifeleri bir araya getirilmiş olarak görülen bu hacimli eseri (tamamı 106⁷ varak) Hasan Rıza Efendi'nin ne kadar zamanda yazdığı bilinmiyor. Ancak, bu hattat sür'atlı yazışıyla da tanınmıştır. Topkapı Sarayı'nın Hırka-i Saâdet dâiresinde okunmak üzere Sultan V. Mehmed Reşad tarafından 7 R. âhır 1331/16 Mart 1913'de vakf edilen bu külliyyâtın bezemeleri -sekiz kitabın bazılarında yer alan imzâdan anlaşıldığına göre- Ali Nazmi (?-?) isimli bir müzehhibe aittir. Bu esere, bütünüyle "Sahîh-i Buhârî'nin en san'atlı nüshası" denilebilir.

Kaynak:

TSMKAYK, II, 41 (2314)

149

* CELÎ SÜLÜS LEVHA

* 85x170 cm.

* SÂMÎ EFENDİ (İstanbul, 1253/1838-İstanbul, 1330/1912)

* Tarihsiz, İstanbul

* Türkipetrol Vakfı Koleksiyonu/İstanbul

* KK (sûre: II, âyet: 144)

* Tarihi olmamakla beraber, Sâmî Efendi'nin bu zer-endüd levhası, üslûbunun zirvesine çıktığı 1320'li yıllara aittir ve mihraplara konulması mütad olan bu âyetin en güzel istifidir, denilse sezâdır. Hareke ve sâir işâretler de henüz daha güzeli yazılamayan seviyededir.

150

* CELÎ TA'LİK LEVHA

* 70x83 cm.

* SÂMÎ EFENDİ (İstanbul, 1253/1838-İstanbul, 1330/1912)

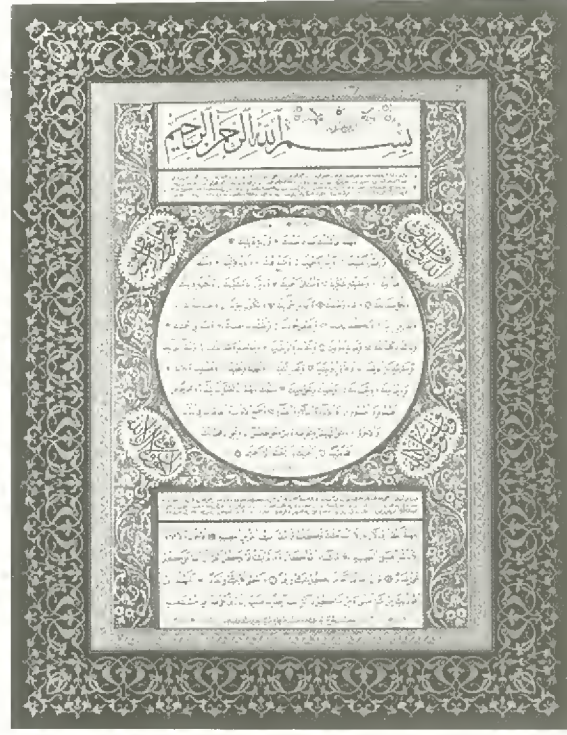
* 1328/1910, İstanbul

* Husûsî Koleksiyon (Safvet Tanman)/İstanbul

* Hadîs metni

* *Ta'lik* hattı, harflerinin bünyesi itibâriyle istife uygun gelmediği gibi, hareke vesâir işâretler de bu yazıda kullanılmadığından, fazla boşluk kalır. Ancak bâzı ibâreler, hele hattatın üstün kabiliyeti de karışır, bâzan insanı böyle hayran eden istiflerin doğmasına müsâade eder. Birbirine muvâzi olan keşideli iki harfin üstüne binen harflerin iki tarafındaki ل ve ك sereni istifin muvâzenesini pek güzel sağlamış, "hikmeti" kelimesinin sonundaki مة , "sin" kâsesini kapatarak bu muvâzeneyi tamamlamıştır.

Kalıbindan hazırlanmış bu zer-endud levhanın etrafı, Batı tesirinde bozuk desenlerle bezenmiştir.

151

* SÜLÜS-NESİH-RİKÂ' HATLARI İLE LEVHA

* 68x51 cm.

* HACI ÂRİF EFENDİ (Filibe, 1246/1830-İstanbul, 1327/1909)

* 1317/1899, İstanbul

* Türkipetrol Vakfı Koleksiyonu/İstanbul

* Vebâ duâsı

* Hilve şekline uyularak yazılan bir levha şekli de "vebâ duâsı"dır. "Filibe'li" veya "bakkal" lakabıyla olduğu kadar, kaleminin sür'atıyla de tanınan Hacı Ârif Efendi'nin, *nesih* ve *rikâ'* gibi hat nevi'lerini âdetâ mektup yazarmışçasına elinden çıkartması- onun için tabii sayılmıştır. *Sülûs*'ü de sür'atlı yazmakla beraber, burada görülen eserindeki *sülûs* yazılarına çok özen gösterdiği anlaşıyor. Bu levhanın tezyînatı, yazıldığı devirde, Batı'nın kötü taklidi olarak yapılmıştır.

HACI ÂRİF EFENDİ

Ahmed Ârif Efendi 1246/1830 yılında, bugün Bulgaristan sınırları içinde kalan Filibe (Plovdiv)'de doğmuş, medrese tahsilinin yanısıra *sülûs-nesih* yazılarını İsmâil Sâbir isimli mahallî bir hattattan

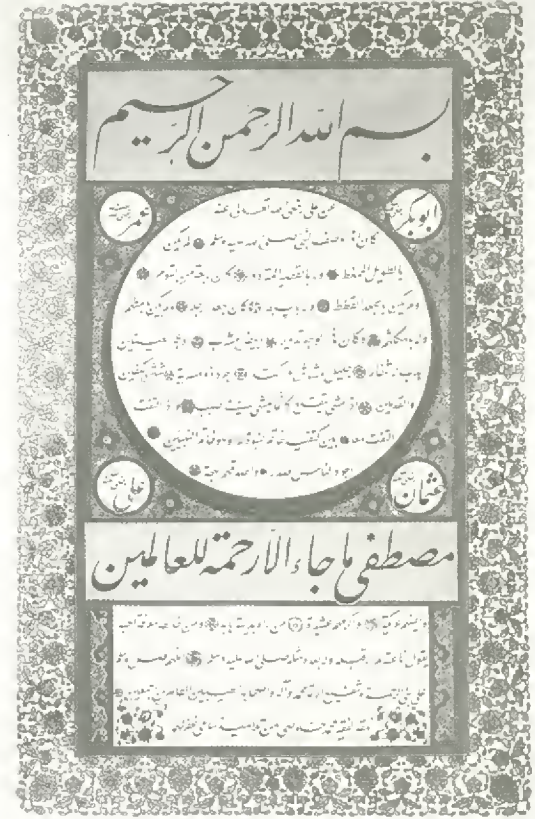
öğrenip icâzet almıştır. 1293/1876'da Osmanlı Devleti'nin Rumeli'den çekilmesiyle, Ârif Efendi de, hac farızasını yerine getirdikten sonra İstanbul'a gelip yerleşmiş; geçimini temin için Saraçhane'de bakkal dükkânı açmıştır. Bu arada, eskiden yazdıklarını gören Şevki Efendi [125-129, 131, 132, 139] kendisini teşvik edince, Ârif Efendi, bu müstesnâ tavır sâhibi üstadâ yeniden öğrenircesine hevesle devâma başlayarak, yazdığı bir hilve levhası ile 1301/1883'de icâzete hak kazanmıştır (TSMK-GY 335). Daha sonra bakkallığı bırakıp, Nuruosmaniye Medresesi'nde ve evinde hat derslerine ağırlık vermiştir. Yüzlerce talebesi arasında en önde geleni Aziz Efendi [146, 154]'dir.

Son beşbuçuk yılını felçli olarak geçiren hastalığı başlayana kadar san'at faaliyetini sürdüren Hacı Ârif Efendi, 2 Ramazan 1327/17 Eylül 1909 günü vefat ederek, Edirnekapi mezarlığında İsmâil Zühdi [89, 91] civârına defnolundu.

Sülûs ve *nesih* yazılarıyla meşk, kıt'a, murakkaa, hilve, evrâd, delâilü'l-hayrât gibi sayısız eserler veren Ârif Efendi'nin *celî sülûs* levhaları da az değildir [159]. Şehzâde Câmiî'nin sol kapısı dışında yer alan *celî sülûs* Besmele'si pek takdir edilmiştir. Ayrıca, alışılmışın aksine, kalıp hazırlamadan, doğrudan taş üzerine mürekkeple yazdığı ve sonra taşçıların hâkkettiği *celî sülûs* mezar kitâbeleri de vardır.

Kaynaklar:

HH, s. 181; CMOM, s. 207; *İslâm-Türk Ansiklopedisi*, I, 491-5, İstanbul, 1940; SH, s. 54-57; M. Uğur Derman, *Hattat "Hacı Ârif"ler, 50 San'atsever Serisi-21*, 1965, İstanbul; THŞŞ, 44; THT, s. 238-9.

152

* TA'LİK (HURDE VE CELÎ) HİLYE LEVHASI

* 45x28.5 cm.

* MEHMED HULÛSÎ YAZGAN (İstanbul, 1286/1869-İstanbul, 1358/1940)

* Tarihsiz, İstanbul

Kaynaklar:

Ahmed Süreyya, *Üstâd-ı Ekrem Hattat Nazif Bey, Sebîlürreşad*-244, İstanbul, 1331, s. 159-161; *SH*, s. 232-235; M. Uğur Derman, *Hattat Nazif Bey, 50 San'atsever Serisi*-19, İstanbul, 1963; *THŞ*, 29; *THT*, s. 242-4.

145

* CELÎ SÜLÜS LEVHA

* 57x125 cm.

* SÂMÎ EFENDİ (İstanbul, 1253/1838-İstanbul, 1330/1912)

* 1318/1900, İstanbul

* İslâm Tarih, San'at ve Kültür Araştırma Merkezi-İstanbul

* Arapça bir duâ

* Bu *celî sülûs* levha, kalıbından müzehhip eliyle ve zer-mürekkep'le hazırlanmış, etrafı da tezyîn edilmiştir. Bu ibârenin, asırlardır imlâ kâidesine muhâlif olarak لی den التوفيق 'e hânesi konulmadan uzatılması, ی harfinin, alt tarafa veya üst tarafa [24] iki nokta getirilerek belirtilmesi âdet olmuştur. Lâkin ortadaki boşluğa yerleştirilen نعم المولى ونعم الرقيق istifi, Sâmi Efendi'ye has, pek başarılı bir terkiptir.

146

* CELÎ SÜLÜS İSTİFLİ LEVHA

* 54X219 cm.

* MEHMED AZİZ EFENDİ (Trabzon-Maçka, 1288/1871-İstanbul, 1353/1934)

* 1323/1905, İstanbul

* Kubbealtı Kültür ve San'at Vakfı/İstanbul

* KK (sûre: XXIII, âyet: 1-4)

* Bu *celî sülûs* levha da önce kalıp hâlinde hazırlanmıştır. *Celî sülûs*'te Sâmi Efendi [137, 141, 145, 149, 150, 155]'nin talebesi olan Aziz Efendi, hocasının târifleriyle bu müstesnâ istifi tertiplemiştir. Bu terkipte ا ve ل gibi yukarıya uzanan 19 harf vardır; tam ortadaki ل harflerinden itibaren sağa 9, sola 9 dik hat çıkmaktadır. Yine, sağda ي 'in elif'i ve solda زكوة 'nin kef harfi aynı muvâzeneyi meyilli olarak sağlamakta; ayrıca sağda ve solda yer alan ن هم، ين، ن bulunan üç küplü harf de hattın dâhilî âhengini tamamlamaktadır.

Bu emsâlsiz istifin mürekkeple yazılmış bir diğer örneği de hâlen Bursa Ulu Câmiî'nde asılı durmaktadır.

MEHMED AZİZ EFENDİ

1288/1871 yılında Trabzon şehrinin Maçın (Maçka) kasabasında doğan ve beş yaşında iken babası Abdülhamid Efendi'yle İstanbul'a gelen küçük Mehmed Abdülaziz, daha sıbyan mektebine devamı sırasında yazı san'atına karşı alâka duydu. Bakkal Ârif Efendi [151, 159]'den ders alarak 1314/1896'da yazdığı hilye ile icâzete hak kazandı ve *sülûs-nesih* yazılarında onun yetiştirdiği en önde gelen hattat oldu. *Ta'lik* hattını önce Karınâbad'lı Hasan Hüsnü Efendi (?-1333/1914)'den, sonra Sâmi Efendi'den öğrendi. *Celî sülûs* ve *celî ta'lik*'te de Sâmi Efendi'den istifade etti. Resmî hizmetinin büyük bir kısmı Meşihat Dâiresi'nde geçti. Bâzı mektep ve medreselerde de yazı hocalığında bulundu. Mısır Kralı Fuad'ın Kur'an-ı Kerim yazdırmak arzûsunu gerçekleştirmek üzere 1341/1922'de Kahire'ye çağrıldı. Mushafın yazılmasını ve tezhibini bitirip döneceği sırada -Meşihat teşkilatıyla birlikte- İstanbul'daki vazîfesinin lağvolundüğünü öğrendi. Teklif üzerine Kahire'de kalarak Halil Ağa ve Şeyh Salih medreselerinde onbir yıl hat hocalığında bulundu. Mısır'da pek çok yazısı ve meşk mecmuaları basılmıştır; bunlar hâlâ kullanılmaktadır. Ayrıca, yetiştirdiği hattatlar sayesinde son 70 yıldır Mısır'da yazı san'atı kalabilmişse, bunun şerefi evvelâ Aziz Efendi'ye âit olmak gerekir.

Tanıyanlarca "edep ve hayânın cisimleşmiş hâli" olarak vasıflandırılan Aziz Efendi, İstanbul'a dönüşünden sonra çok yaşamadı ve 5 C.ülâ 1353/16 Ağustos 1934'te vefat etti, kabri Edirnekapi mezarlığındadır.

Başta *sülûs-nesih* ve *celî sülûs* olmak üzere, bütün İslâmî yazıları sevimli ve sür'atli bir üslupla yazan merhum, Rifâî tarikatına intisâbı dolayısıyla, eserlerini "Şeyh Muhammed Abdülazîzü'r-Rifâî" şeklinde de imzalamıştır. 12 mushaf, sayısız kıt'a ve levha yazmış; ebrûculuk ve tezhipte de amatörce meşgul olmuştur.

Kaynaklar:

SH, s. 68-72; *THŞ*, 53; Muhiddin Serin, *Hattat Aziz Efendi*, İstanbul, 1988 (bu eserde merhuma dâir Türkçe ve Arapça bütün kaynaklar gösterilmiştir).

147

* CELÎ SÜLÜS LEVHA

* 38x81 cm.

* HACI ÂRİF BEY (İstanbul, ?-İstanbul, 1310/1892)

* 1296/1879, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon/İstanbul

* KK (sûre: LXXXII, âyet: 11-12)

* Gerek *celî sülûs* ve *tuğra*'da, gerekse *celî ta'lik*'te, yaşadığı devir boyunca Sâmi Efendi [137, 141, 145, 149, 150, 155] ile aynı derecede başarı gösteren Ârif Bey, erken vefat ettiği için, kendisinden sonra hat san'atı yönünden çok velûd bir 20 yıl daha yaşayan Sâmi Efendi'ye göre gerilerde kalmıştır. Bu levhanın hemen yanındaki Sâmi Efendi'nin levhasına [149] bakılıp harf ve sâir işaretlerin karşılaştırılması, kanaatimizi doğrulayacaktır. Ancak Sâmi Efendi'nin yazıları da o yıllarda Ârif Bey'inkilerden farklı değildir [137]. Bu levha, kalıbından zer-endûd olarak hazırlanmıştır.

HACI ÂRİF BEY

İstanbul'da doğan ve bu şehrin Çarşamba semtinde oturduğu için "Çarşamba'lı" lakabıyla tanınan Hacı Mehmed Ârif Bey, Mustafa Râkım [90, 92-94, 97] çırağı Hâşim Efendi (?-1261/1845)'den *sülûs-nesih*, Kıbrısî zâde İsmâil Hakkı Ef. (1200/1785-1279/1862) ve Ali Haydar Bey [112]'den *ta'lik* yazılarını öğrendi. Resmî vazîfesi Mâliye Nezâreti Mektubî Kalemî'ndeydi. *Celî sülûs*'te Râkım, *celî ta'lik*'te Yesârî zâde [105, 106, 109, 110] tavrında yazan Hacı Ârif Bey'in pek güzel istifleri, ayrıca *müsenneâ* terkipleri vardır. 1310/1892'de vefat eden ve Defterdar'da Yâvedud Kabristanı'na defnolunan Ârif Bey, imzâsız yazıların kime âit olduğunu tanınmasıyla da meşhurdur.

Kaynaklar:

HH, s. 180; *CMOM*, s. 206; *İslâm-Türk Ansiklopedisi*, 1, 476-498, İstanbul, 1940; *SH*, s. 49-53; M. Uğur Derman, *Hattat "Hacı Ârif"ler*, 50 *San'atsever Serisi*-21, 1965, İstanbul: *THT*, s. 226-8.

148

* NESİH HATTI İLE İKİ SHAHİFE (tamamı 119 varak)

* 28.5x21.5 cm.

* HASAN RIZA (İstanbul, 1265/1849-İstanbul, 1338/1920)

* 1331/1913, İstanbul

* TSMK-HS 39/I, 1b, 118b

* Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil el Cû'fî el Buhârî (?-256/870) tarafından tertîb olunan ve "Sâhib-i Buhârî"

Kamış kalem yerine tek kurşun kalemle çizebilecek kadar *celî*'ye hâkimiyeti vardır.

Talebeleri arasından, bu sahifelerde yer alanları sıralayınca, onun öğretmedeki kudreti de daha iyi anlaşılacaktır: Nazif Bey [144, 157, 163, 178], Hasan Rıza Efendi [134, 148], Kâmil Efendi [153, 156, 158, 162, 166], Tuğrakeş Hakkı Bey [164, 167, 169, 171, 183, 185], Hulûsi Efendi [152, 161, 168], Aziz Efendi [146, 154], Ömer Vasfi Efendi [170, 176], Necmeddin Efendi [1, 160, 165, 192], Emin Efendi [174, 175, 177].

Divân-ı Hümâyûn'da ve Enderun Mektebi'nde hat muallimliğinde bulunan Sâmi Efendi, salı günleri de evindeki derslerini sürdürmüştür. Bulunduğu toplantılara neş'e saçı, nükteleriyle herkesi hayran eden merhum, son zamanlarını mefluc bir halde geçirmiş; 16 Recep 1330/1 Temmuz 1912'de vefat ederek Fatih Câmii hazîresine defnolunmuştur. Kabir kitâbesi Kâmil Efendi'nindir.

Kaynaklar:

HH, s. 180; CMOM, s. 205; SH, s. 355-365; M. Uğur Derman, *Hattat Sâmi Efendi'nin Dış Kırası, Hayat Tarih Mecmuası*, 1969/12, s. 20-22; M. Uğur Derman, *Sâmi Efendi, Hayat Tarih Mecmuası*, 1969/5, s. 4-10; Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver, *Zât-ı Sâmilere Ziyâret, Kök Dergisi*, XII/14-15, XIII/16-18, XIV/41-43, XV/42-43, İstanbul, 1982; THŞ, 32, 33, 36, 37; THT, s. 239-241; M. Uğur Derman, *Yeni Câmî Sebîlî'nin Kitâbesi, Lâle Dergisi*/IV, Aralık 1986, s. 14-17.

138

* CELÎ SÜLÜS MÜSENNÂ LEVHA

* 36x34 cm.

* FEHMI EFENDİ (İstanbul, 1276/1860-İstanbul, 1333/1915)

* 1328/1910, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon/İstanbul

* "Yâ Fettâh, yâ Selâm"

* Fehmi Efendi, esmâ-yı hüsnâdan ikisini fevkalâde bir istifle *müsennâ* şekle getirerek, yazdığı bu levhasıyla terkipteki kudretini göstermiştir. Figüratif resim san'atıyla ilgisi bulunan hattatların bâzı istiflerinde bir başka husûsiyet olduğu söylenebilir [164, 183, 184, 191]. Fehmi Efendi de ressamlıkta mâhir bir zat olduğundan, aynı husûsiyet göze çarpmaktadır. Yazıda bilhassa sulu mürekkep kullanıldığı için, kalemin akışı

istife ayrı bir hareketlilik kazandırmıştır.

FEHMI EFENDİ

1276/1860'da İstanbul'da doğan Mehmed Fehmi Efendi, hıfz ve kıraat ilimlerini tahsilinin yanı sıra, Şevki Efendi [125, 126-129, 131, 132]'den *sülûs-nesib* yazılarını öğrendi. Kaynak eserimiz SH'da yanlışlıkla Şefik Bey tarafından yetiştirildiği kaydedilmişse de, Fehmi Efendi, Şevki Efendi'nin talebesi olduğunu bâzı eserlerinde belirtmektedir (meselâ, İÜK-42811).

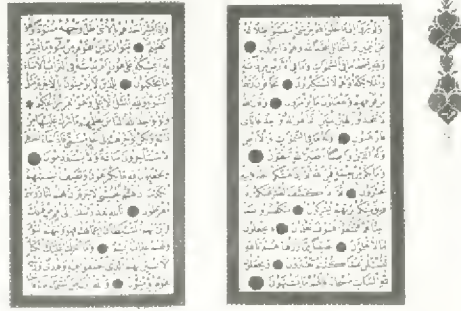
Mükemmel Kur'an tilâvetinin yanı sıra, o devirde basılan mushaflarda olabilecek yanlışlıkları düzeltmek üzere Bâb-ı Meşihat'de faaliyet gösteren "mushafları tedkik ve tashih hey'eti"nde çalıştı.

Yazdığı büyük hilyeleri, *gubârî* hatla ve zarif şekilli âyetlerle bilhassa tezyîn ederdi. Böyle bir hilyesi TSMK-GY 1312'de mevcuttur. *Celî sülûs* yazılarında Nazif Bey [144, 157, 163, 178]'in tavrını benimsemiştir.

Örnek ahlâk sâhibi olan ve hayatı sıkıntılara sabretmekle geçen Fehmi Efendi, hayli zamandır hasta olduğu hâlde, 20 R. evvel 1333/5 Şubat 1915'de vefat ederek İstanbul'daki Maçka Kabristanı'na defnedildi.

Kaynak:

SH, s. 92-93.

139

* NESİH HATTI İLE MUSHAF (tamamı 438 varak)

* 16.5x11.2 cm.

* MEHMET ŞEVKİ EFENDİ (Kastamonu, 1245/1829 - İstanbul, 1304/1887) ve HASAN RIZA EFENDİ (İstanbul, 1265/1849-İstanbul, 1338/1920)

* 1304/1887 ve 1311/1893, İstanbul

* TSMK-Arda 32, 162b-163a

* KK (Sûre: XVI, âyet: 48-64)

* Bu sahifelerde nazarlarınıza sunulan eserler arasında, ilk defa böylesiyle karşılaşılırsunuz: Mehmed Şevki Efendi yazmaya başladığı Kur'an-ı Kerim'i bitiremeden vefat edince, bunu Hasan Rızâ Efendi tamamlamış ve ferağ kaydında Şevki Efendi'nin nerede bırakıp kendisinin nereden başladığını da belirtmiştir. Bu mushafı örnek olarak alırken, sağ sahifenin Şevki Efendi'ye, sol sahifenin Hasan Rızâ Efendi'ye âit olduğu bölümü seçtik. Böylece, *nesib* hatında birbirine

zıd şiveye sâhip bu iki üstadı da bir araya getirmiş olduk. Mushafın müzehhibi ismini belirtmemiştir.

140

* CELÎ SÜLÜS LEVHA

* 33.5x37 cm.

* MUHSİN ZÂDE ABDULLAH HAMDÎ BEY (İstanbul, 1248/1832-İstanbul, 1317/1899)

* 1291 / 1874, İstanbul

* TSMK-GY 322/8

* Türkçe bir kıta:

"Allah birdir, iki cibân vahdet üzredir,
İbret gözüyle bak hele bir kerre, yek ten ol.
Terk eyle mâsivâyı, gözet sırr-ı vahdeti,
Benlik hayâlin eyleme zinhâr, sen sen ol!"

* *Sülûs*'le bilhassa Türkçe ibâreleri satıra oturtmakta mâhir bir hattat olan Muhsin zâde Abdullah Bey'in ne kadar kıvrak bir ele sâhip bulunduğu, sulu mürekkeple yazılmış ve kalem hareketleri görülen bu levhasında zevkle hissediliyor. Hele, satır yazısı vasfını taşıyan *rikâ'* hattı ile imzâsında âdetâ terkip vücûde getirmiş olduğunu belirtmeye, bilmeyiz lüzum var mı?

141

* CELÎ SÜLÜS LEVHA

* 39x95 cm.

* SÂMİ EFENDİ (İstanbul, 1253/1838-İstanbul, 1330/1912)

* 1318/1900, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon/İstanbul

* Hadis metni.

* Burada, *celî sülûs*'ün geçilemeyen üstadı Sâmi Efendi'nin kalıptan zer-endûd olarak müzehhip Bahaeddin Tokathioğlu (1283/1866-1358/1939) eliyle yapılmış bir levhası yer almaktadır. Bu ve bundan sonraki [141, 145, 149] levhalarda da görüleceği gibi, *celî sülûs*'teki hareke,

* CELİ SÜLÜS LEVHA

* 43,5x59,5 cm.

* ABDÜLFETTAH EFENDİ (Sakız, 1230/1815 ?-İstanbul, 1314/1896)

* 1263/1847, İstanbul

* TSMK-H 2280/2

* KK (süre: XI, âyet: 41'den son bölüm)

* Abdülfettah Efendi, hatun daha ziyâde *celî* şekliyle eserler vermiştir. *celî sülûs* ve *tuğra* da benimsediği tavır, Mustafa Râkım [90, 92-94, 97]'in açtığı çizgide olmakla beraber, Mahmud Celâleddin [95, 98] [120]'in salıtanı sırasında, bu yolda da *celî sülûs* levhalar yazmıştır. İşte bu levha onlardan biridir. Yazının etrafındaki - kısmen harab olmuş bulunan- devrinin çok bozuk tezyinatı baskıda kullanılmamıştır.

ABDÜLFETTAH EFENDİ

Tahminen 1230/1815'de Sakız adasında doğan Abdülfettah Efendi aslen Rum'dur. Serasker Hüsrev Paşa tarafından satın alınarak İstanbul'a getirildi; onun diğer köleleri gibi iyi bir tashil ve islâmî terbiye gördü. Paşa'nın seraskerliği zamanında Dâire-i Askeviye'de okudu ve bu sırada hüsn-i hat öğrendi. *Sülûs-nesib*'te hocası Hafız Mustafa Şakir Efendi (?-1284/1867) dir. Kendisinden 1247/1832'de icâzet aldı. *Ta'lik* hatını Yeşari zâde Mustafa İzzet Efendi [105, 106, 109, 110]'den yazıp 1263/1847'de mezun oldu.

1247/1831'de Hüsrev Paşa'nın husûsî kâtipliğine getirildi. Bu sırada sıbyan alayı ve tabur kâtiplerine yazı öğretti. Hüsrev Paşa sadrazam olunca, Abdülfettah Efendi de Sadâret Kalemi'ne girdi; İstanbul'da vakıf kaymakamlığı yaptı. Daha sonra Sivas, Amasya ve Aydın'da evkat müdürüğü; Saruhan, Kastamonu ve Selânik'te mal müdürüğü; ayrıca Kastamonu ve Selânik'teyken vali vekilliği vazifelerinde bulundu.

1274/1858'den itibaren İstanbul'da "ser-sikkekenlik" (para ve madalya kalıplarını bakkedenlerin reisi) makamına getirildi. O yıllarda çıkartılan kâğıd paraların kalıplarının hazırlanmasında da çalıştı. 1277/1860'de filigran imâlini öğrenmek için Viyana ve Paris'e gönderildi. Osmanlı Devleti'nde üst derece vazifeler gördü, nişanlar aldı. 8 Cevvel 1314/16 Ekim 1896'da Vanıköy'deki yalısında vefat etti. Kabri, Sultan II. Mahmud türbesi haziresindedir.

Sultan II. Mahmud'dan Sultan II. Abdülhamid'e kadar beş padişah devrinde eserleri görülen ve takdir edilen Abdülfettah Efendi'nin İstanbul (Süleymaniye, Bayezid, Yıldız Hamidiye, Ertuğrul, Aksaray Vâlide, Altunizâde Camileri, Fâtih türbesi, Topkapı Sarayı Bâb-ı Hümayun'u, Beylerbeyi Sarayı ve birkaç geçme), Bursa (Ulu Cami'de, kendi icâdi olan ve yazarken Sultan Abdülmecid'in de takdirle seyretdiği, ağaçtan yapılmış *celî* kalemi de, bunu yanında hâlâ asılıdır), Edirne, Kastamonu (Şâbân-ı Veli türbesi), Şam, Girit gibi Osmanlı şehirlerinde levha ve taşa mahkûk kitâbeler, püşide ve perde üstüne işlenmiş *celî* yazıları ve *tuğra* 'ları mevcutsa da, Türkiye dışında kâlların bugünkü durumunu bilmemektedir. Ayrıca, ser-sikkeken olarak Osmanlı altın, gümüş para, nişan ve madalyonlarının, kâğıt paraların kalıplarının hakk ve imâlinde, muâvini Râsım Efendi (1258/1842-1302/1885)'yle birlikte büyük emeği geçmiştir.

Abdülfettah Efendi, san'atta iki zid yolu başarıyla yürütmüştür. Mesela, İstanbul'daki Bayezid Camii'nin orta kapısı üstünde Râkım tavrındaki fevkalâde levhasına mukabil, yine bu câminin iki yan kapısı üstünde de Mahmud Celâleddin tavrında yazıları görülmektedir. Aynı cümleden olarak, *celî ta'lik* hatında Yeşarizâde yolunu tâkib etmekle beraber, bazan İran tavrındaki *celî ta'lik* hatını benimsediği olmuştur (mesela: Bursa Ulu Camii'nin iki yan kapı üstlerindeki levhaları). Oysa, Yeşari'den sonra bu yol Osmanlı hattatlarınınca tamamen terk edilmiştir.

Süleymaniye'nin *celî sülûs* yazılarını yeniden yazarken, geniş yer bulamadığını söylemesi üzerine, Sultan Abdülmecid'in, kendisine Vezneciler'de istediği gibi büyük sofası bulunan bir konak ihsan ettiği meşhurdur.

Kaynaklar:

HH, s. 180; SO, IV, 862; CMOM, s. 205; SH, s. 24-28. 295; THJ, s. 230; DİA, I, 203 (U. Derman)

* CELİ SÜLÜS MÜSENNA LEVHA

* 78,5x70 cm.

* SÂMİ EFENDİ (İstanbul, 1330/1912)

* 1303/1886, İstanbul

* Husûsî Koleksiyon/İstanbul

* Arapça duâ

* *Müsenna* tarz, istilenmiş *celî sülûs* ün mukabil istikametten yürütülerek ortada birbiri keşseceği şekilde kavuşturulmasından doğar. Her ibâre bu usûle yazılabilir. Ancak uzun olanları karışık görüneceği cihetle, kısa âyet, hadis, duâ ve sözler seçilmiştir. Eger içinde Allah lafzı geçen bir ibâre seçildiyse -bir zaruret olmadıkça- bunda "tesniye" yapılmaz, tek bırakılmamasına, "tevhid" üzere yazılmasına dikkat edilir. İmzâlarda da -bu levhada olduğu gibi- *müsenna* şekli uygulanır. *Celî ta'lik* hatında *müsenna* tatbikatı enderdir. Kalbindan hazırlanmış bu zer-ennâd levhanın tezyinatı F. Çiçek Derman tarafından yenilenmiştir (1409/1989).

SÂMİ EFENDİ

Mehmed Sâmî Efendi 16 Zilhıcc 1253/13 Mart 1838'de İstanbul'da doğdu. Yorgancılar kehiudâsı Hacı Mahmud Efendi'nin oğludur. Sıbyan mektebinde okuyup Mâliye Kalemi'ne intisâb etti. Divân-ı Hümayun nâmenünvîsliği ve Nişan Kalemi hulefâlığı vazifelerinde bulunduktan sonra, aynı kalemin mümevviyâtından Meşrûtiyet'i müteâkkip emekliye ayrıldı.

Sülûs-nesib yazılarını Boşnak Osman Efendi nâminde bir mahalle mektebi hocasından, *celî sülûs* ü Mustafa Râkım [90, 92-94, 97]'in talebesi Recâi Efendi (1218/1804-1291/1874)'den; *divânî*, *celî divânî* ve *tuğra* 'yı Nâsîh Efendi (1229/1813-1303/1885)'den, *ta'lik* 'i Kibrisî zâde İsmâil Hakkı Efendi (1200/1785-1279/1862)'den, *celî ta'lik* 'i Ali Haydar Bey [112]'den, *rik'a* 'yı Mümtaz Efendi (1225/1810-1287/1871)'den meşk etti. Fakat bütün yazı geçitlerinde firtâ istidadıyla kemâle erdi.

Mürekkeple yazılmış yazısı yok denecek kadar azdır. Siyah kâğıda zırnık mürekkekle yazıp tashih eder; bu kalıplar, zamanın en iyi müzecihiplerinin zer-ennâd olarak işlenirdi. Zâten onun eserlerinin saltanatı, en ziyâde alınla yazılmış olanlarında hissolunur, İstanbul'da başta Cihangir ve Altunizâde câmilieri olmak üzere câmi ve müzelerde *celî* levhalarına rastlanır. Taşa mahkûk kitâbelerinden, birinci olarak İstanbul Yeni Câmi geçme ve sebîlinin kitâbesi hatırlanır. Kendisinden sonra gelen bütün *celî sülûs* hattatları, bu 12 satırlık kitâbeyi mesleklerinde rehber edinmişlerdir. Ayrıca Bâb-ı Ali Nâli Mescidi, Şehzâde Câmi, Kapalıçarşı kapıları, Erenköy'de Zihni Paşa ve Galip Paşa (son uç *celî ta'lik*) câmilierinin kitâbeleri görülmeye değer; bir hayli mezar kitâbesi de yazmıştır.

133

* SÜLÛS LEVHA

* 53x40.5

* MUHSİN ZÂDE ABDULLAH BEY
(İstanbul, 1248/1832-İstanbul,
1317/1899)

* 1294/1877, İstanbul

* TSMK-GY 1328

* Arapça şiir.

* 6 satırda 40 aded kef harfinin yer aldığı bu levhada, hattat, satıra oturtulması böylesine zor ibârelerin üstesinden gelmiş; Kadıasker [111, 113, 114, 135] Mektebi'nin en kuvvetli temsilcilerinden olan Abdullah Bey, kalemi eline alıp çok değişik şekillere giren kef harfiyle dolu bu yazıda kendi kendisini âdetâ imtihan etmiş, denilebilir. Aynı şiiri *nesib* hattı ile yazmış olan hocası Mustafa İzzet Efendi (bkz. *THSŞ*, 46), eğer 1294/1877'de hayatta olsaydı, herhalde Muhsin zâde'yi alnından öperdi.

MUHSİN ZÂDE ABDULLAH BEY

Seyyid Abdullah Hamdi Bey, önceki asırlarda Osmanlı Devleti'ne iki sadrâzam vermiş bulunan "Muhsin zâde" âilesinden olup 1248/1832'de İstanbul'un Kuruçeşme semtinde doğdu. Mektep çağında hat san'atına başlayan alâkasını, daha sonra Kadıasker Mustafa İzzet Efendi'ye devam ederek meslek hâline getirdi. Hocasının vefatına kadar (1293/1876) onun meclislerinde bulundu ve en kudretli talebelerinden biri oldu. Sadâret Mektubî Kalemi'nde vazife aldı, bir müddet sonra ayrıldı.

İstanbul'un Bayezid semtindeki Menşe-i Küttâb-ı Askerî'ye, Şevki Efendi [125-129, 131, 132, 139]'nin vefatı üzerine (1304/1887), hüsn-i hat muallimi olarak tâyin edildi. Bu esnâda Sultan II. Abdülhamid tarafından kendisine "reisülhattâtin" ünvanı verildi, ayrıca Kâdî İyaz (476/1083-544/1149)'ın mâruf hadis mecmuası olan Şifâ-yı Şerîf'i yazmaya memur edildiğinden, hergün bir bölüm yazıp pazartesi günleri de Menşe-i Küttâb-ı Askerî'ye ders vermeye gider, sâir zamanlarını yalısının bahçesinde çiçek ve

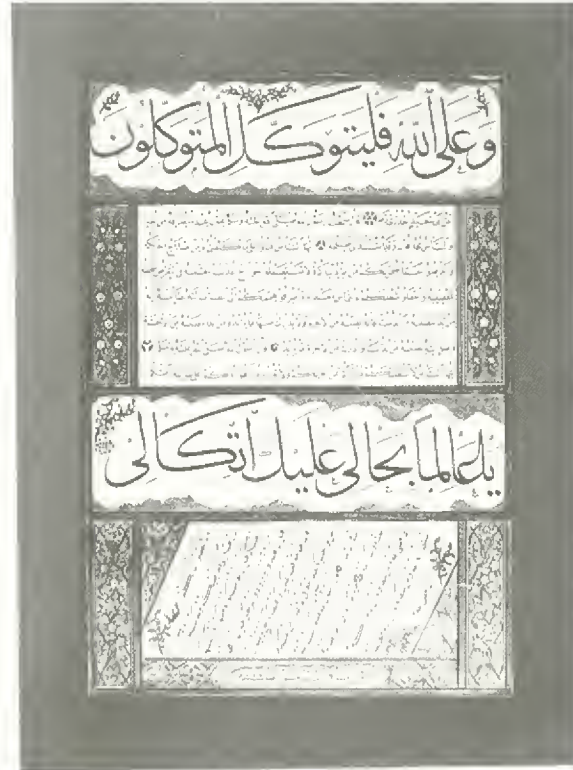
ağaç yetiştirmekle geçirirdi. Birkaç mushaf, sayısız kıt'a ve levhası vardır.

12 R.âhır 1317/20 Ağustos 1899'da vefat etti, Eyüp Sultan'daki kabristana defnolundu. Sultanhamamı'nda Hacı Köçek Câmii girişinde ve çeşmesindeki taşa mahkûk latîf kitâbesi zamanımıza gelmiştir.

Muhsin zâde'nin her cihetten müstesnâ bir yaratılışa sâhip, asîl ve necîb bir zât olduğu nakledilmektedir.

Kaynaklar:

HH, s. 180; İbnülemin M. Kemâl, *Tercemân-ı Hakikat*, 20 R.âhır 1317; CMOM, s. 205; SH, s. 20-23; THT, s. 230-1; DH, II, 769.

134

* SÜLÛS-NESİH BÜYÜK KİT'A

* 38x29.5 cm.

* HASAN RIZA EFENDİ (İstanbul,
1265/1849-İstanbul, 1338/1920)

* 1304/1887, İstanbul

* TSMK-GY 132

* KK (süre: XIV, âyet: 12'den bölüm) ve hadisler.

* *Sülûs-nesib* kıt'aların bilinen [113, 115 veya 125] şekli dışında, bâzan buradaki gibi, iki ayrı kıt'a alt alta getirilmiş görüntüsü verenleri de yazılmıştır. Hele geçen asırda, bu görülen büyük kıt'ayı, isim sahibi *sülûs-nesib* hattatları aynen ve tekraren yazmaktan mânevî bir haz duymuşlardır. Şimdiye kadar görebildiğimiz en eski örnek Mustafa İzzet Efendi [111, 113, 114, 135]'ninkidir, aransa belki daha eskileri de bulunur. Bu kıt'anın tezyînatı devrine âittir.

HASAN RIZA EFENDİ

Nesib hattının, son bir asır içinde ilk hatırlanacak isimlerinden olan Hasan Rıza Efendi, bilhassa yazdığı mushaflarla tanınır. Bunların baskıları da çok tekrarlandığı cihetle, san'atkârın şöhreti bütün İslâm âlemine yayılmıştır.

1265/1849'da Üsküdar'da doğan Hasan

Rıza Efendi, önce Yahya Hilmi Efendi [142]'den hat öğrenirken, babası Nazif Efendi'nin aslen memleketi olan Tırnova (bugün Turnovo adıyla Bulgaristan sınırları içindedir) Posta Müdürlüğü'ne tâyini üzerine âilece oraya göçtüler. 1282/1865'de döndüklerinde Mûsika-i Hümâyûn'a kaydolundu. Oranın hat muallimi Şefik Bey [115, 122, 123, 130]'den *sülûs-nesib* yazılarını öğrenmeye başladı, icâzet aldı. Ayrıca Şefik Bey'in hocası Kadıasker Mustafa İzzet Efendi'den de faydalandı. Sâmi Efendi [150, 155]'den *ta'lik* hattını meşk etti.

1288/1871'de Mûsika-i Hümâyûn imâmetine, 1296/1879'da da hocası Şefik Bey'in emekliye ayrılmasıyla, aynı yerin hat muallimliğine getirildi. 6 Recep 1332/31 Mayıs 1914'de İstanbul'da açılan Medresetülhattâtin'de *sülûs-nesib* hocalığına tâyin olunan Hasan Rıza Efendi, görme kabiliyetinin azalması üzerine buradaki vazifesinden ayrıldı. 10 C.âhire 1338/2 Mart 1920'de vefat edip Rumelihisarı kabristanına defnolundu.

En ziyâde *nesib* (19 mushafı vardır) ve *sülûs*'te muvaffak olan Hasan Rıza Efendi, bu yazıların *celî* şekliyle büyük eb'adlı ve pek ihtişamlı hilyeler de yazmıştır. *Ta'lik* ve *celî sülûs*'teki başarısı *nesib* derecesinde değildir.

Kaynaklar:

HH, s. 180; CMOM, s. 206; SH, s. 332-336; THSŞ, 47; THT, s. 249-51.

135

* CELÎ SÜLÛS LEVHA

* 31.5x60 cm.

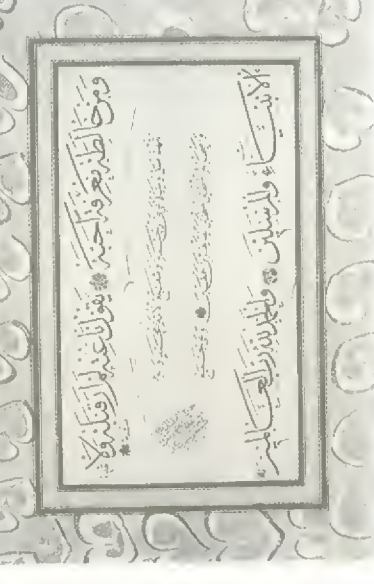
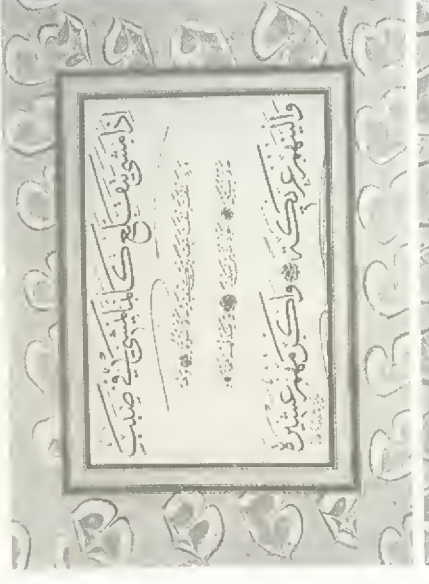
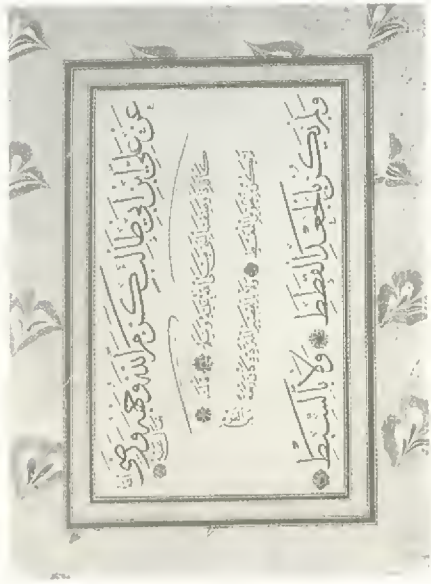
* MUSTAFA İZZET EFENDİ (Tosya,
1216/1801-İstanbul, 1293/1876)

* 1270/1854, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon/İstanbul

* Arapça bir duâ.

* Dikine yükselen elif, lâm, çapraz yükselen kef harfleri, sağdan sola doğru gittikçe uzayıp büyüyen kef serenleri; kesişme yerleri iki taraflı çizgiyle açıldığı için birbirinin üstüne katmerli olarak bindirilmiş hissini veren lâm, mim, nun ve yâ harfi çanaklarıyla, bu levha, Kadıasker Mustafa İzzet Efendi'nin dikkate değer bir istif denemesidir.

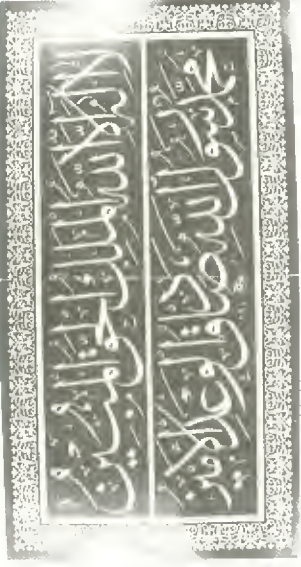

126-127-128-129

* SÜLÜS-NESİH MEŞK KİT'ALARI

- * 24x32 cm.
- * MEHMED ŞEVKİ EFENDİ (Kastamonu, 1245/1829-İstanbul, 1304/1887)
- * 1300/1883, İstanbul
- * TSMK-GY 188
- * Hilye metni.

* Levha örneklerini sunduğumuz [78, 106, 107, 189] hilyenin *sülüs-nesib* mürekkebat meşki şekline de, satır araları (sa'y) işaretli şu dört kırayı misâl olarak veriyoruz. *Sülüs-nesib* yazılarında son "mektep sâhibi" üstad olan ve bugün bile onun eriştiği üslûba uyularak yazılmaya çalışılan Şevki Efendi'nin şivesi, 1290/1873'den sonra tam kemâle ermiş ve san'at hayatı, ölümüne kadar, günü gününden âlâ şekilde sürmüştür. Bilhassa sulu mürekkeple yazılan ve bir *murakkaa* içinde toplanmış bulunan bu dört kıraanın etrafını bezeyen hatip ebrûları da devrinin işidir.

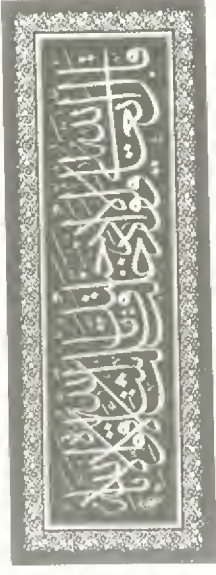

130

* CELÎ SÜLÜS LEVHA

- * 53x97 cm.
- * MEHMED ŞEFİK BEY (İstanbul, 1235-1820 ?-İstanbul, 1297-1880)
- * 1294/1877, İstanbul
- * Husûsi Koleksiyon (Fikret Balkan)/İstanbul
- * Tevhidle ilgili Arapça söz.

* Bu *celî sülüs* levha, kalıbindan müzehhip eliyle zer-endûd olarak hazırlanmış, etrafı da o devrin Batı üslûbuyla bozuk tezyin edilmiştir. Şefik Bey, "Kadiasker hocası Mustafa İzzet Efendi Mektebi" ne mensup hattatlar içinde *celî sülüs* ü sür'atli ve tekellüfsüz yazmasıyla mâuftur; kalıp hazırlamadan ve tashihe girişmeden doğrudan doğruya yazdığı fevkalâde *celî sülüs* yazıları da vardır. Hattâ, böyle pek takdir ettiği bir levhası karşısında Mustafa İzzet Efendi [111, 113, 114, 135]'nin hislerini "Şefik! Allah, beni sensiz Cennet'e koymasın!" cümlesiyle belirttiği meşhurdur.

131

* CELÎ SÜLÜS LEVHA

- * 40x108 cm.
- * MEHMED ŞEVKİ EFENDİ (Kastamonu, 1245/1829-İstanbul, 1304/1887)
- * 1291/1874, İstanbul
- * Husûsi Koleksiyon (torunu merhum Dr. Süheyl Ünver) / İstanbul
- * KK (süre: XVIII, âyet: 39'dan bir bölüm)

* Kalıp halinde yazıldıktan sonra hattan çok iyi anlayan bir müzehhip (muhtemelen: Hüsni Efendi) tarafından zer-endûd olarak işlenen bu yazı Şevki Efendi'nin en güzel *celî* levhalarındandır ve yazıldığı devrin Batı modasına göre de tezhiplenmiştir.

132

* SÜLÜS-NESİH MEŞK KİT'ASI

- * 24.5x33 cm.
- * MEHMED ŞEVKİ EFENDİ (Kastamonu, 1245/1849-İstanbul, 1304/1887)
- * 1289/1872, İstanbul
- * TSMK-GY 190/1
- * "Rabbi yessir" ve harflerin târifleri

* *Sülüs-nesib* meşklerine "Rabbi yessir..." [2] duâsıyla başlamak âdet hâline gelmiştir. Şevki Efendi'nin bu *sülüs-nesib* meşk kit'asında görüldüğü gibi, "Rabbi yessir"i müteakıp elifbâ'nın her bir harfi, sırayla yazılır. Eğer aynı harf için değişik şekiller mevcutsa, onlar da aynı satır içinde gösterilir. Bundan sonra, sırasına göre iki harfin bitişik olarak yazılmasına geçilir. Meşkin müfredat adıyla bilinen bu bölümünden sonra gelen mürekkebat kısmı için, bir kaç örnek göreceksiniz: [95, 96, 126-129].

Meşkin *sülüs-nesib* nev'inde 1 satır *sülüs*, 2 satır *nesib*, 1 satır *sülüs* olmak üzere 4 satır yazılma âdetinin ne zaman başladığını kat'iyetle söylemek imkânsızdır. Fakat, Osmanlı örneklerine dâima bu şekilde rastlanır. Ayrıca talebeye "çalışma" yı teklif ve tebliğ eden çizgi hâlindeki "sa'y" işaretinin de meşklere ekseriyâ konulduğu görülür [126-129].

Usta-çırağ ustülüyle öğrenilen hat san'atında meşkin talebc tarafından daha iyi anlaşılabilmesi için, hocanın, harf eb'adını yazıldığı kalemin noktasıyla hesaplanmış olarak belirttiği vâkidir. *Sülüs-nesib* meşklerinde, hareketli sâhada görüşü kapatacağı düşüncesiyle, burada olduğu gibi, ölçü vermek için bâzan siyah nokta yerine kırmızı renkli la'l mürekkebiyle küçücük yuvarlaklar konulması tercih edilmiştir.

الكلمة وضرت بالرعب وبنينا انا نايمة

من الماء على اللبن حتى برد استغسله فقلت يا رسول الله فسر
حتى رضيت قال لم يزل للرجل قلت بلى لفرجنا بعدما مالت
عليه النبي صلى الله عليه وسلم فقلت يا رسول الله
الله فقال لا تحزن ان الله معنا فاعفانا
عن ذنوبنا وامننا بالحق
والله اعلم
بما كنا
نعم

124

* SÜLÜS LEVHA

* 35.5x26 cm.

* AHMED RÂKİM

* 1263/1847, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon (Derman) / İstanbul

* KK (sûre: 1)

* Mustafa Râkım [90, 92-94, 97]'a büyük bir hayranlık duyan ve onun eserlerini taklid etmekten hoşlanan Ahmed Râkım, *sülüs* hattı ile bu Fâtiha'yı da Mustafa Râkım'ın 1223/1808 tarihli levhasına (bkz. *KG*, II, 280) bakarak pek başarılı bir şekilde taklid etmiştir. Süredeki *غير* kelimesinin tekerrürü, Mustafa Râkım'ın yazdığı Fâtiha'da da satırı doldurmak gâyesiyle mevcuttur. Herkesin bildiği bir sûre oluşundan cesâret alınarak -bâzı kıraatlerdeki tekerrürler gibi- burada da *غير* 'in farklı yazılışla tekrarlanmasından kaçınılmamıştır. Levhanın tezyînatı, zamanına âit bozuk örneklerdendir.

AHMED RÂKİM

Mustafa Râkım'dan ayırd etmek için "İkinci Râkım" veya "Küçük Râkım" ismiyle anılan ve hâl tercümesi pek az bilinen Ahmed Râkım Efendi, *sülüs-nesih* yazılarını ve *tuğra* çekmesini Râkım'ın talebesi ve devrinin sikke ressamı olan Mehmed Hâşim Efendi (?-1261/1845)'den meşk edip 1256/1840'da icâzet aldı. Rüşdiye mekteplerinde hat hocalığı ve bâzı matbaalarda hattatlık vazifelerinde bulunan Ahmed Râkım'ın tahminen 1282-3 tarihlerinde (1866) öldüğü ve İstanbul'da Şeyh Vefâ türbesi hazîresine defnolunduğu rivâyet edilmektedir. Büyük hattatlardan olduğu halde fazla tanınmamıştır.

Kaynaklar:

HH, s. 179; *CMOM*, s. 204; *SH*, 286-7; *THSŞ*, 20, *THT*, s. 210-2.

125

* SÜLÜS-NESİH KİT'A

* 32x22,5 cm.

* MEHMED ŞEVKİ EFENDİ (Kastamonu, 1245/1829-İstanbul, 1304/1887)

* Tarihsiz, İstanbul

* TSMK-GY 309/96

* Duâ ve hadîs metni.

* Tahminen 1290/1873 civârında yazılmış ve devrinin zevkine göre tezhiplenmiş olan bu eser, baş ve sonunda birer *sülüs* satırı bulunan, meşk için yazılmamış *sülüs-nesih* kîta şekline seçkin bir örnektir. Bundan sonraki eserlerinde de görüleceği gibi [126-129, 131, 132, 139], Şevki Efendi son derecede nârin bir üslup sâhibidir.

MEHMED ŞEVKİ EFENDİ

1244/1828'de Kastamonu'nun Seyyidler köyünde dünyaya gelip çok küçükken İstanbul'a gönderilen Mehmed Şevki, tahsilinin yanı sıra dayısı Mehmed Hulûsi Efendi (?-1291/1874)'den *sülüs-nesih* ve *rıkâ'* yazılarını meşk etti ve 1257/1841'de icâzet aldı. Hulûsi Efendi, Koca Ragıp Paşa Kütüphanesi'nde birinci hâfız-ı kütüb olarak çalışmasının yanı sıra, bir hayli hattat yetiştiren feyizli ve ihlaslı bir hocadır; lâkin hat san'atındaki yeri orta derecededir. Bu sebeple, kabiliyetli bulduğu yeğeni Şevki'ye: "Yazıyı ben bu kadar öğretebilirim; seni artık Kadıasker Mustafa İzzet Efendi [111, 113, 114, 135]'ye götürüyüm. Ona devam ederek hattını ilerlet" demek büyüklüğünü gösterdi. Lâkin Şevki "Sizden başka hocaya gitmem" diyerek Hulûsi Efendi'nin hayır duâsını aldı. İşte bu duâ, yazı san'atına, ilerde "Şevki Mektebi" denilecek olan emsâlsiz üslubu kazandırmıştır. Çünkü Şevki Efendi, dayısının arzûsuna uyup Mustafa İzzet Efendi'ye devâma başlasaydı, "Kadıasker Mektebi"ne mensup Şefik Bey [115, 122, 123, 130], Muhsin zâde Abdullah Bey [133, 140], Abdullah Zühdi Efendi [116, 117], Hasan Rıza Efendi [134, 139, 148] gibi üstadlar zincirine, Şevki Efendi ismiyle bir yenisi eklenecekti.

Mehmed Şevki, bu duânın feyziyle çalışmalarını sürdürüp başta Hâfız Osman [73-80] olmak üzere, İsmâil Zühdi [89-91] ve Mustafa Râkım [90, 92-94, 97] gibi devir açan hattatların eserlerinden ilham alarak şahsî üslûbunu buldu. Kendisi "Yazıyı bana rüyâ âleminde tâlim ettiler" dermiş. Mushaf, delâil, evrâd, kîta, murakkaa ve hilyeler yazdı. *Celî sülüs*'le levhaları da güzeldir, lâkin bunda Sâmi Efendi [137, 141, 145, 149] derecesine varmış değildir.

Şevki Efendi, son derece itinalı ve tekellüflü, fakat pürüzsüz ve şiveli yazılarıyla haklı bir şöhrete sâhiptir. Bu sebeple, yakın arkadaşı Sâmi Efendi, "Şevki'nin elinden, istese de, fena harf çıkmazdı" sözüyle bir gerçeği ifâde etmiştir.

Yazıyı kim için olursa olsun, aynı dikkat ve itinayla yazan Şevki Efendi, talebesine hazırladığı meşklerde de aynı titizliği gösterirdi. İstanbul'un Bayezid semtindeki Menşe-i Küttâb-ı Askerî isimli askerî kâtiplerin yetiştiği mektepte ve diğer askerî mekteplerde *rık'a* muallimliğinde bulundu. Sultan II. Abdülhamid'in şehzâdelerine de ikibuçuk yıl yazı tâlim etti. Esas vâzifesi Harbiye Nezâreti Mektubî Kalemi'nde idi.

13 Şaban 1304/7 Mayıs 1887'de vefat edip Merkezefendi Kabristanı'na dayısı ve hocası Hulûsi Efendi'nin yanına defn olundu. Pek çok talebesi arasında en tanınmışları Ârif [151, 159], Fehmi [138], Pazarcıklı Mehmed Hulûsi (?-1326/1908 ?) ve Ziyâeddin (?-?) efendilerdir.

Halûk ve afif bir zât olan Şevki Efendi'nin, geçimini resmî vazîfesinden aldığı maaşla temin ettiği; eserlerine tâlip olanların -kendisi bir talepte bulunmadan- verdikleri parayı da doğum yeri olan Kastamonu'daki muhtaçları aylığa bağlayarak harcadığı, vefatından sonra ortaya çıkan masraf defterinden anlaşılmıştır.

Kaynaklar:

HH, s. 178; *CMOM*, s. 203-4; Hattat Rifat Yazgan (*Canlı Tarihler*-IV) sıra: 6, İstanbul, 1946, s. 3-8; A. Süheyl Ünver, *Hattat Mehmed Şevki, 50 San'atsever Serisi*-6, İstanbul, 1953; *SH*, s. 397-399; *THSŞ*, 23, 42; *THT*, s. 225; Dr. Süheyl Ünver Arşivi-SK

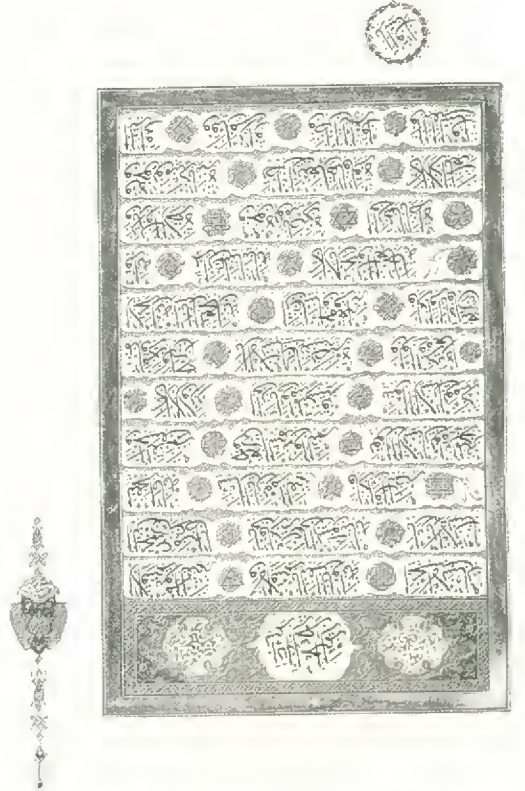
SULTAN ABDÜLMECİD

13 Şaban 1238 / 25 Nisan 1823'de doğan Şehzade Abdülmecid, 1 R.âhır 1251/ Temmuz 1839'da 31. Osmanlı padişahı olarak tahta oturdu ve 16 Zilhicce 1277/25 Haziran 1861 günü vefat etti. Türbesi, cedit Yavuz Sultan Selim'in türbesinin yanındadır. Sıyasî ve idarî hayatı tarih kaynaklarında bulunabileceğinden, burada hattatlığı anlacaktır.

Şehzadeliğinde, Mahmud Celaleddin'in en ileri gelen talebesi Mehmed Tahir Efendi (?-1262/1845)'den *sülüs-nesib* yazılarını meskeeden, tahta bulunduğu için resmî meâsim yapılmadan 1259/1843'de icâzete hak kazanan Sultan Abdülmecid'in *nesib* te cüz'leri, *sülüs-nesib* kütaları, *celi sülüs*'te bir hayli levhası zamanımıza kadar gelmiştir. *Celi* yazıları İstanbul'da Kiling Ali Paşa, Dolmabahçe, Ortaköy, Teşvikiye, Yakacık, Kahire'de Hz. Hüseyin câmlerinde görülebilir. Ayrıca devrinin hat san'atkarlarına [111, 115, 116, 136] gösterdiği alâkayla da hatırlanır.

Kaynaklar:

İOTK, IV, 108-196; *SH*, s. 35-38; *THS*, 38; *THT*, 204; *210; DH*, II, 254-273.

121

* SÜLÜS HATTI İLE MUSHAF SAHİFESİ

(tamamı 259 varak)

* 30x21,5 cm.

* MEHMED ŞEVKET EFENDİ (?-?-İstanbul, ?)

* C. üla 1288/Temmuz 1871, İstanbul

* TSMK-HS 7, 244 b.

* KK (süre: LXXV, âyet: 1-29)

* İslamiyetin zuhûrundan bu yana, Kur'an-ı Kerim sayılamayacak kadar çok yazılmış, büyük bir bölümü de hat san'atı kâideleriyle ortaya çıkmıştır. *Küffî*'den başlayarak, değişik hat nevileriyle görülen mushafat arasında, başından sonuna kadar istifi *sülüs* hatı ile yazılmış olan hattat Mehmed Şevket Efendi'ye âit iki

mushaf dışında başka örneklerle -şu

MEHMED ŞEVKET EFENDİ

satırları yazdığı güne kadar-tastılamadığını, bu kitabı hazırlayan samimiyetle itiraf eder. Mushaf, takriben yarım *sülüs* kalemîyle ve mesela *mubakkak* hatı ile eskiden yazılmış mushaflarda [29-30, 35, 40, 65] görülen gevşek satır nizamına riayet edilmeyen, istifi olarak tertiplenmiş; bir levha yazılır gibi, *sülüs*'ün hürûf-i mühmele işaretilerine ve sair tezyini işaretlere yer verilmiştir. Hatların, tabii bir *sülüs* hatı kadar rahat ve muvaffak olduğu söylenemez; ancak, yedibine yakın satırın da bir levha veya kütadaki *sülüs* itinasıyla yazılabileceği mümkün değildir. Bu mushaf, zamanının Batı resmindeki tezhip anlayışına göre bezemiştir. Ayet aralarında ki durak işaretileri, *sülüs* satırlara uygun itiliktir.

Kaynaklar:

HH, s. 172; *SH*, s. 405; *TSMKAYK*, I, 400 (1579).

TSMK-M 65'dedir.

Hayatı hakkında fazla malumat yoktur. Ancak bu mushafı ki kecebenden, "İkinci Râkım" lakabıyla mârûf Ahmed Râkım [124]'ın talebesi olduğu anlaşılmaktadır. Ahmet Râkım da Mustafa Râkım [90, 92-94, 97]'in yetiştirdiği Hâşim Efendi (?-1261/1845)'nin güzide şaklatarındandır. Mehmed Şevket Efendi'nin *sülüs* hatı ile yazdığı 1292/1875 tarihli diğer bir mushaf da

122

* SÜLÜS LEVHA

* 24,5x23 cm.

* MEHMED ŞEFİK BEY (İstanbul, 1235/1820 ? - İstanbul, 1297/1880)

* Tarihsiz, İstanbul

* TSMK-GY 321/63

* Farsça bir beyit:

من مسکن را مشوق من هست حبت کرد
مقال مردم بخون مشهور ملالت کرد

* Kelimelerinin çoğu mim harfiyle başlayan bu beyitte, Şefik Bey, mim gözüne bir çiçeğin orta noktası kabul edecek, bütün harfleri merkezden muhite doğru oradan çıkarmış ve böyle câzip bir istif bulmuştur. Üst tarafta harflerin karışık ve intizamsız duruşları, beyitte adı geçen

123

* CELİ SÜLÜS LEVHA

* 30x33 cm.

* MEHMED ŞEFİK BEY (İstanbul, 1235/1820 ? - İstanbul, 1297/1880)

* 1275/1859, İstanbul

* TSMK-GY 325-25

* Arapça dua:

یا خیر الخیر یا خیر الخیر

* *Sülüs* (veya *celi sülüs*) hatında harflerin bazı kısımlarının bir başka harfle aynen tetabuk ettiği evvelce belirtilmiştir. İşte bunu, tatbiki hâliyle şu yazıda anlatmak mümkünüdür. Okuma sırasına göre, hangi harfin mükerret olarak vazifesinin bulunduğunu, yukarıda verilen açık okunuşuna bakılmakla anlaşılabılır. Aynı uygulamaya ender olarak *celi ta'at* hatında da görülmektedir [110].

Kaynak:

M. Uğur Derman, *Hat San'atında Resim Yazılar*, *Kubbealtı Akademik Mecmuası*, 1/3, İstanbul, 1972, s. 65-72.

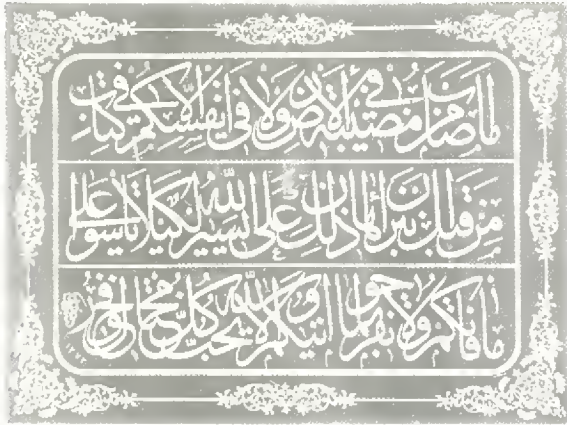
Mecnun'un kışsasında olduğu gibi, kuşların yuva yaptığı bir başı da hatırlatıyor! Bu gibi istifler, resim yapmak düşünceinden değil, istifi değişik şekiller içine oturtmak gayretinden doğmuştur.

âyetleri ancak hâfızasında olanlar hatâsız okuyabilir.

Abdullah Zühdi, daha sonra Mısır'a yerleşti ve kendisine "Mısır Hattatı" ünvanı verildi. Resmî dâirelere banknot vesâire için yazılar ve câmi levhaları hazırlamakla, mekteplerdeki yazı derslerinin gözetimiyle ömrünü tamamladı. 1879/1296'da Kahire'de vefat edip İmam-ı Şâfiî civârına defnedilen Zühdi Efendi'nin, geçen asırda hat san'atının Mısır'da yayılıp sevilmesi husûsunda büyük gayreti olmuştur.

Kaynaklar:

HH, s. 177-178, 274; CMOM, s. 203; SH, s. 15-19; THT, s. 218-9; DİA, I, 147 (U. Derman)

117

* CELÎ SÜLÜS LEVHA

* 51x68 cm.

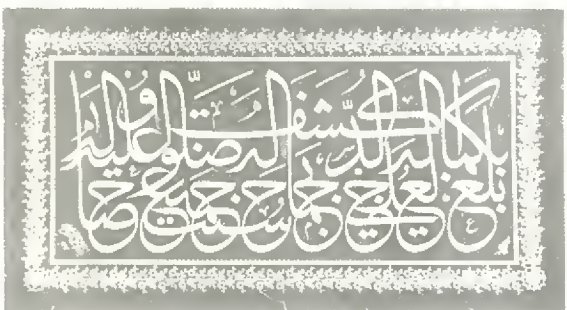
* ABDULLAH ZÜHDİ (Şam, ?-Kâhire 1296/1879)

* 1273/1857, İstanbul

* Câmiu'l-Ezher Kütüphanesi-Kâhire

* KK (sûre: LVII, âyet: 22-23)

* Lâciverd zemin üzerine zer-endûd usûlüyle hazırlanmış olan bu levha, Abdullah Zühdi Efendi'nin girift tertipler yapmaktaki mehâretini göstermektedir. Ancak, harflerinin bünyesi Râkım [70, 72-74, 77]'dan ziyâde Mahmud Celâleddin [95, 98] tavrına yakındır.

118

* CELÎ SÜLÜS LEVHA

* 45x85 cm.

* MEHMED İZZET EFENDİ (?-İstanbul, 1306/1889)

* 1263/1847, İstanbul

* TSMK-GY 1304

* Bkz. [105]

* *Celî sülûs*, hat nevileri içinde en ziyâde şekil ve istif vermeye müsâid olanıdır. İşte bundan faydalanan Mehmed İzzet Efendi, kelimelerde geçen ج, ح, ع, غ gibi harfleri küplü şekliyle alta sıralayarak yapılması zor bir istifi gerçekleştirmiş; üst tarafta toplanan ا ve ل gibi dik harfleri de birbirine bağlayarak, hâsıl olan yarı müdevver unsurlarla alt-üst dengesini sağlamıştır. Bu levha, lâciverd zemine zer-endûd usûlüyle kalıbından hazırlanmış, etrafı da devrin modasına göre tezyin edilmiştir.

MEHMED İZZET EFENDİ

Sultan Abdülmecid [120]'in okçubaşısı olduğu için "Okçubaşı Mehmed İzzet" nâmı ile anılır. Râkım [90, 92, 93, 94, 97]'in talebesi Mehmed Hâşim (?-1261/1845)'den hat san'atını meşketti. Bilhassa istifli yazılarla uğraştı. O sıralarda yeni yayılmakta olan fotoğrafçılığa da merâkî dolayısıyla, yazılarının fotoğraflarını bizzat çekip dağıtırdı. Ok ve yay imâlinde, ayna ve dürbün yapmakta mâhirdi. Daha birçok san'atda hüner sâhibi ve kimyâ ilmine vâkıf hezârfen bir zât idi. İstanbul'un Eyüp Sultan semtinde oturduğu için "Eyüplü" diye de anılırdı. Tahminen seksen yaşındayken 1306/1889'da vefat etti.

Kaynak:

Dr. Süheyl Ünver Arşivi (SK)

119

* CELÎ SÜLÜS LEVHA

* 55x100 cm.

* SULTAN II. MAHMUD (İstanbul, 1199/1785-İstanbul, 1255/1839)

* Tarihsiz, İstanbul

* TİEM-2859

* "Kelime-i tevhîd" ve "Allah Hû"

* Siyah zemine sürme altınla kalıbından hazırlanmış olan bu zer-endûd levha, Mustafa Râkım [90, 92-94, 97]'in talebesi olan Sultan II. Mahmud'un, hocası tavrında yazdığı bir eserdir. Sol alt köşedeki imzâ da, pâdişah için Mustafa Râkım tarafından tertip olunmuş şâhâne bir istif örneğidir.

SULTAN II. MAHMUD

27. Osmanlı pâdişahı Sultan I. Abdülhamid'in oğlu olarak 13 Ramazan 1199/20 Temmuz 1785 günü İstanbul'da doğdu.

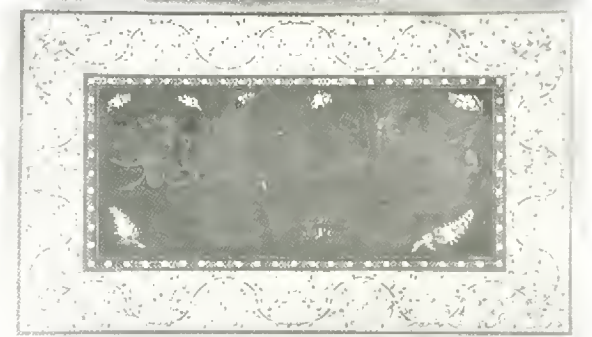
4 C.âhır 1223/28 Temmuz 1808'de 30. pâdişah sıfatıyla Osmanlı tahtına oturdu ve 18 R.âhır 1255/1 Temmuz 1839'da vefatına kadar saltanatı devâm etti. Siyâsî ve idârî şahsiyeti tarih kitaplarında

bulunabileceği cihetle, burada sadece hat san'atına karşı alâkası belirtilecektir. Şehzâdeliğinde Kebeci zâde Mehmed Vasfi (?-1247/1831)'den *sülûs-nesib* yazılarını meşk edip 1222/1807'de bir hilye yazarak icâzet aldı (TSMK-GY 1353). Bu sıralarda *nesib*'le iki mushaf yazdığı da bilinmektedir. Pâdişah olunca, Mustafa Râkım'dan hat öğrenmeye başladı ve devlet işlerinden vakit buldukça *celî sülûs*'le uğraştı. Kırka yakın levhası vardır; bunlar, kalıbından zer-endûd veya malakârî usûlüyle çoğaltılarak muhtelif câmilere asılmıştır.

Sultan II. Mahmud'un levhaları arasında, ancak hocası Râkım Efendi'ye yakışacak güzellikte olanları görülür. Bu sebeple, yazılışından sonra, hiç değilse Râkım'ın tashihiinden geçtiği kabul edilir. *Celî* yazılar için, talebe'nin hattını hocanın elden geçirmesi teâmülû zâten yaygındır. Ancak, Sultan II. Mahmud'un, mürekkeple yazdığı meşk mâhiyetindeki yazılarında da kâbiliyet ve ustalığı belli olmaktadır.

Kaynaklar:

İOTK, IV, 64-120; SH, 189-194; THŞ, 35; THT, s. 204-5, 280; M. Uğur Derman, *Sultan II. Mahmud'un Hattatlığı*, Sultan II. Mahmud ve Reformları Semineri, İstanbul, 1990, s. 37-47; DH, II, 246-254.

120

* CELÎ SÜLÜS LEVHA

* 42x67 cm.

* SULTAN ABDÜLMECİD (İstanbul, 1238/1823-İstanbul, 1277/1861)

* Tarihsiz, İstanbul

* TSMK-GY 386

* KK (sûre: II, âyet: 137)

* Babası Sultan II. Mahmud [119]'un, Râkım [90, 92, 93, 94, 97] tarzından hoşlanıp bu yolda yazmasına mukabil, Sultan Abdülmecid de Mahmud Celâleddin [95, 98] tarzını benimseyerek, onun gibi yazmayı tercih etmiştir; hattâ o yıllarda, pâdişahın bu ilgisi yüzünden bâzı büyük hattatlarda da Celâleddin yoluna kayma görülür [135, 136].

Sultan Abdülmecid, daha önce Mahmud Celâleddin'in yaptığı bir istifin (bkz. KG, I, 133) ilhâmı ile boru kef'lere önceki harfi -kâide dışı olarak- üstten bağlamak ve küplü ayın'lar arasındaki elif-lâm harflerini bitişik yazıp, âyet sonuna kadar *müselsel* bir görünüş sağlamakla, bu levhasında değişik bir terkibi kısmen tekrarlamıştır; zâten, Mahmud Celâleddin tarzında, harflerin birbirini kesmeden istiflendiği böyle terkiplere çok rastlanır.

Kalıptan zer-endûd olarak hazırlanan bu yazının etrafındaki motifler, Sultan Abdülmecid devrinde pek moda olan Batı taklididir.

113

* SÜLÜS-NESİH KİT'Â

* 25x39 cm.

* KADIASKER MUSTAFA İZZET EFENDİ
(Tosya, 1216/1801-İstanbul, 1293/1876)

* 1263/1847, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon (Derman)/İstanbul

* Hadîsler

* Kırmızı (la'l) mürekkeple harekelenmiş *sülûs*'ü ve *nesib* satırları, sol koltuk bölümüne taşmış *rikâ'* imzâsıyla bu kîta İzzet Efendi'nin san'at hayatındaki coşkun devri aksettiriyor. Çünkü o, kurutulmuş kamışı hem kalem, hem de ney (mûsikî âleti) olarak en mükemmel şekilde kullananların önde gelenidir. Bu kîtanın tezhibi sonradan Bahaddin Tokatlıoğlu (1283/1866-1358/1939) tarafından yapılmıştır.

114

* SÜLÜS-NESİH KİT'Â

* 24x30 cm.

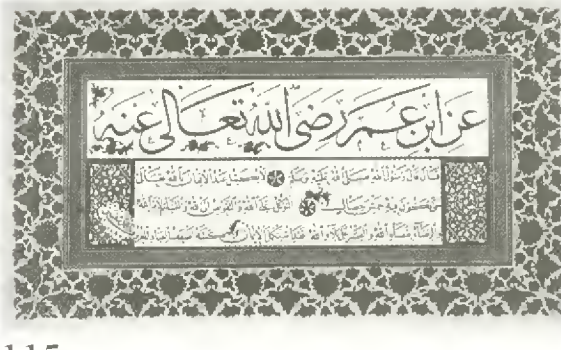
* KADIASKER MUSTAFA İZZET EFENDİ
(Tosya, 1216/1801-İstanbul, 1293/1876)

* 1291/1874, İstanbul

* TSMK-GY 324/59

* Hadîs ve duâ.

* Yetmiş yaşını geçmiş bir hat san'atkârı için, titremeyen el ve gören göz Allah'ın en büyük lutfudur. Mustafa İzzet Efendi'nin de bu lutfu erenlerden olduğuna şehâdet eden şu kîtasının etrafındaki ebrûlar, devrine âittir.

115

* SÜLÜS-NESİH KİT'Â

* 27x45 cm.

* MEHMET ŞEFİK BEY (İstanbul,
1235/1820 ?-İstanbul, 1297/1880)

* 1293/1876, İstanbul

* İslâm Tarih, San'at ve Kültür Araştırma
Merkezi-İstanbul

* Hadîs metinleri.

* Şefik Bey, hattı önceden tasarlamadan, provaya lüzum görmeden yazabilen büyük kabiliyetlerdendir. Satırlarını, tabii kaleminden biraz kalınca kalemle ve mektup yazar gibi rahatça elinden çıkarıverdiği bu kîtasındaki metânet hemen hissediliyor. Eserin tezhibi 1369/1950 yılında Muhsin Demironat (1324/1907-1402/1983) tarafından yapılmıştır.

MEHMET ŞEFİK BEY

İstanbul'da doğan Şefik Bey, önce Ali Vasfi Efendi (?-1253/1837)'den, sonra da teyzesinin zevci olan Kadıasker Mustafa İzzet Efendi [111, 113, 114, 135]'den *sülûs-nesib* yazılarını öğrendi. Gençliğinde Divân-ı Hümâyûn Kalemî'nde de çalıştı. Otuzdört yıl Mûsika-i Hümâyûn ve Hademe-i Hümâyûn yazı muallimliği vazifesinde bulundu. Bursa Ulu Câmi yazılarının tâmirinde Abdülfettah Efendi [136]'yle birlikte hizmet etti, ilâveten yeni *celî* levhalar hazırladı.

Sultan Abdülmecid [120]'in türbesine kuşak hâlinde âyetler yazdı. Kudüs'te Kubbetü's-sahrâ'nın tâmiri sırasında hazırladığı ve sonra çini üzerine nakş olunan Yâsîn sûresi kuşağı (1292/1875) da hâlâ yerindedir. En tanınmış *celî* yazısı, İstanbul Üniversitesi kapısı üzerindeki taş mahkûk "Dâire-i Umûr-ı Askeriye" ile önde ve arkada iki taraflı "fetih âyetleri"dir. Vefatında Beşiktaş'taki Yahya Efendi Kabristanı'na defnedildi. İki mushaf, sayısız kîta, murakkaa ve levha bırakmıştır. Hasan Rıza [134, 139, 148] ve Ali [2, 143] efendiler onun yetiştirdiği iki seçkin hattattır.

Kaynaklar:

HH, s. 177; CMOM, s. 203; Osman Ergin, *Muallim M. Cevdet, Hayatı, Eserleri ve Kütüphanesi*, İstanbul, 1937, s. 257-9; SH, s. 384-189; A.S. Ünver, *Hattat Şefik Bey*, 50 *San'at'ever Serist*-15, İst., 1956; THŞ, 27; THT, s. 220-1.

116

* SÜLÜS-NESİH KİT'Â

* 20x28.5 cm.

* ABDULLAH ZÜHDİ (Şam, ?-Kâhire,
1296/1879)

* Tarihsiz, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon (Ziya Aydın)/İstanbul

* Arapça sözler

* Hattı ve sonradan Rikkat Kunt (1321/1903-1406/1986) tarafından yapılmış tezhibiyle klâsik ölçülere bağlı bu *sülûs-nesib* kîta'da Abdullah Zühdi Efendi'nin bilhassa ince *nesib* hattına hayran olmamak elde değildir.

ABDULLAH ZÜHDİ EFENDİ

Sahâbeden Temîmü'd-dârî'nin soyundan geldiği için, bunu bâzan imzâlarında da belirten Abdullah Zühdi Efendi, muhtemelen Şam'da doğdu, sonra âilesiyle İstanbul'a geldi.

Önce Eyüp'lü Râşid Efendi (?-1292/1875)'den hat meşketi. Fakat onun asıl üstadı Kadıasker Mustafa İzzet Efendi [111, 113, 114, 135]'dir ve *sülûs-nesib* yazılarını "Kadıasker vâdîsi"nde en mükemmel yazarlardandır. Nûruosmaniye Câmi'indeki yazı meşkhânesinde ve Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn'da hat ve resim hocalığında bulundu. Yazı taklid etmekte de meleke sâhibi oldu.

Yazdığı *celî sülûs* nümûnesini diğer hattatların yazıları arasında Sultan Abdülmecid [120] beğenip seçmiş ve Abdullah Zühdi'yi 1273/1857'den itibaren Medîne'de Harem-i Şerîf'in yazılarını yazmaya memur etmiştir. Zühdi Efendi yedi yıl kadar Medîne'de kalarak, Hz. Muhammed'in mescidinin gerek kubbe kasnaklarına, gerekse duvarlarına kuşak hâlinde *celî sülûs*'le âyetler, hadîsler ve peygamberle ilgili kasîdeler yazdı. Hattat Çömez zâde Muhsin (?-1304/1887), müzehhip Hacı Hüseyin ve talebesi Hacı Ahmed efendiler de beraberinde bulunup kendisine yardımcı oldular. Çoğu hâlâ yerinde duran bu latîf yazılar, uzunluk ölçüsüne vurulursa, tek bir mekân içine Abdullah Zühdi kadar *celî sülûs* yazmış olan bir başka hattat herhâlde gösterilemez. Zirâ, tahmînî bir hesaplâ, kible duvarında 3 satır halinde tamamı takriben 240 m., 140 kadar kubbe kasnağında da 2000 m.'den fazla *celî sülûs*'le kuşak yazısı mevcuttur. Kendisi aynı zamanda ressam olduğundan, *celî sülûs*'ün girift istiflerine çok ehemmiyet vermiş, san'atkârâne terkipler hazırlamıştır [117]. Lâkin istif endîşesiyle harflerin teşrifatına (üstüste bindirilmesindeki sıraya) riâyet etmediği için, yazdığı

- * Tarihsiz, İstanbul
- * Husûsi Koleksiyon (Ali Kazgan)/İstanbul
- * Hadîs metni.

* *Sülûs* veya *celî sülûs*’te harflerin bâzı kısımlarının birbiriyle ayniyet gösterdiği evvelce belirtilmişti. Bundan yola çıkılarak yapılmış bir istif [123]’te yer almıştır. *Ta’lik* veya *celî ta’lik* yazılarında da, ender bile olsa, bu imkânın doğduğu görülür. Burada görülen tertipte ۞ harfinin iki defa okunacağı, hattâ ilâveten ۞ şeklini de karşıladığı yerler mevcuttur.

Bu levha, Yesârî zâde’nin san’atında henüz babasından izler taşıdığı Hicrî 1220’li yıllara âittir ve kalıptan zer-endûd olarak hazırlanmış, etrafı o devrin modasına göre bezenmiştir.

111

- * SÜLÛS-NESİH KİT’A
- * 20.3x28 cm.
- * KADIASKER MUSTAFA İZZET EFENDİ (Tosya, 1216/1801-İstanbul, 1293/1876)
- * 1281/1864, İstanbul
- * Türkp petrol Vakfı Koleksiyonu/İstanbul
- * Besmele ve hadîs metni.

* 1 satır *muhakkak-sülûs* karışımı Besmele, 4 satır *nesih*, 1 satır *sülûs* tertibiyle bu kıt’a Mustafa İzzet Efendi’nin en mütekâmil devridir. Üstad Necmeddin Okyay, “Kadıasker’in Hicrî 1280’li yıllardaki *nesih*’leri, kelebek uçar gibidir” sözleriyle hayranlığını tekrarladı. Bundan sonra gelen kıt’ası [113], orta yaş devrine (1263/1847) âit pek keskin bir hat örneği olmakla birlikte, kemâle erişmiş cihetinden Hicrî 1280’li yıllar derecesinde değildir. 1291/1874’de ise [114], yazının keskinliğine rağmen, bir durgunluk -hattâ yorgunluk- hâli de gözleniyor. Zâten, bu farkları belirtebilmek için, merhumun üç ayrı devresinden birer kıt’asını sunuyoruz.

KADIASKER MUSTAFA İZZET EFENDİ

Tosya’da, Destan (veya: Bostan) Ağa zâde Mustafa Ağa’nın oğlu olarak 1216/1801’de doğan Seyyid Mustafa, babasının ölümüyle, annesi tarafından küçük yaşta tahsil için İstanbul’a gönderildi. Fâtih Medresesi’nde ders gördü, ayrıca mûsikî meşk etti. Sesini ve okuyuşunu Bahçekapı’daki Hidâyet Câmii’nde dinleyen Sultan II. Mahmud [119]’un emriyle Enderûn-ı Hümâyun’a alındı. Önce Enderûn’da, sonra Galatasaray’ında üçer yıl ilim ve san’at tahsil eden Mustafa Efendi, usta bir neyzen olduktan başka *sülûs-nesih* yazılarını Çömez Mustafa Vâsîf

(?-1269/1853), *ta’lik* ve *celî tâ’lik* hattını Yesârî zâde Mustafa İzzet [105, 106, 109, 110] efendilerden öğrendi, İzzet mahlasını aldı.

Pâdişah tarafından çok sevilmeyle beraber, saray teşrifatıyla bağdaşamadığı için izin alıp Hacc’a gitti, bir müddet Kâhire’de kaldıktan sonra İstanbul’a dönüşünde Saray’a görünmeden dervişâne bir hayat sürmeye başladı.

1247/1832 yılının Ramazan günlerinden birinde, Bayezid Camii’nde kâmet alırken, onu sesinden tanıyan Sultan II. Mahmud, kendisini terkedip bir daha görünmeyişine muğber olduğu için cezalandırılmasını istediye de sonra affetti. Mustafa İzzet Efendi, Sultan Abdülmecid [120] devrinde bâzı dîni ve kazâi yüksek makamlarda vazîfe aldı.

San’atın bütün şubeleri gibi, hattın da devamlı çalışmakla ilerleyebileceğini göstermesi bakımından Necmeddin Okyay [1, 160, 165, 192]’dan işittiğimiz şu hâdise zikre değer: 1255/1839’dan itibaren 6 yıl müddetle Eyüp Câmii hatipliğini sürdüren Mustafa İzzet Efendi, cuma günleri hutbe hazırlığı ve ibâdet hazzı ile hat çalışmasına ara verir ve bu münâsebetle talebesine dermiş ki: “Cumartesi günleri yazdığım yazıları, aradan kırk yıl geçse, ensesinden tanırım!” Onun gibi bir üstad böyle söylerse, bu san’ata yeni başlamış bulunanların hâlini artık siz tasavvur edin!

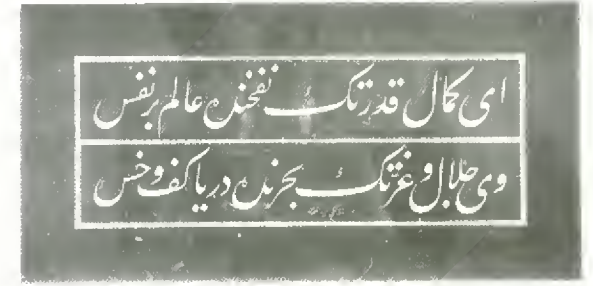
Şehzâdelerin yazı muallimliği, Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye âzâlığı, fiilen Rumeli kadıaskerliği, reisülulemâlik vazîfelerinde bulunduktan sonra nakîbüleşrâf oldu. 27 Şevval 1293/15 Kasım 1876’da vefat ettiğinde, Tophane’deki Kâdirîhâne’nin hazîresine defnolundu. Talebesi arasında ön sırayı tutanlardan Şefik Bey [115, 122, 123, 130], Muhsin zâde Abdullah Bey [133, 140], Abdullah Zühdi Efendi [116, 117] ve Hasan Rıza Efendi [134, 139, 148]’nin eserleri sonraki sahafelerde yer almaktadır.

11 mushaf, 200’den fazla -bir kısmı büyük eb’adlı- hilye, sayısız kıt’a, levha (Ayasofya Câmii’ndeki 1275/1859 tarihli, 7.5 m. çaplı dâirevî levhaları İslâm âleminin en büyük yazıları olmak vasfını hâlâ korumaktadır), ayrıca *celî sülûs* veya *celî ta’lik* ile binâ kitâbeleri (bunlardan İstanbul’da olan bazıları: Hırka-i Şerîf Câmii, Âli Paşa Mescidi, Dolmabahçe Sarayı, İstanbul Üniversitesi merkez binası, Ayasofya hünkâr mahfeli, Bâbü’lî’de Nallı Mescidi; Kahire’de Mehmed Ali Paşa türbesi, Vaşington’da Zafer Âbidesi....) yazar Mustafa İzzet Efendi’nin muhtelif câmilerde (Ayasofya, Hırka-i Şerîf, Büyük Kasımpaşa, Küçük Mecidiye, Sinanpaşa, Yahyaefendi....) aynı âyet bölümünün (KK, sûre: XXIV, âyet: 35) *celî sülûs*’le yer aldığı kubbe yazıları vardır; bunlar, esas kalıbından, santranç usûlüyle yerin iktizâsına göre büyültülerek hazırlanmıştır. Kadıasker’in ney ve ses icrâkârlığındaki üstadlığı, sayısı az olmakla beraber (26 eser) dîni ve lâdîni bestelerindeki kudreti erbabınca pek takdîr edilmiştir.

Kaynaklar:

Tarih-i Atâ, III, 16-23; Hıdır İlyas, *Vekâyi-i Letâif-i Enderun*, s. 189-190; *HH*, s. 175-176; *SO*, II, 462-3; *CMOM*, s. 200-1; Abdurrahman Şeref, *Tarih Musâbâbeleri*, İstanbul, 1920, s. 314-318; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, s. 747-755; Rüşen Ferid Kam, *Türk Mûsikîsi Dergisi*/28, Şubat 1950, s. 2-4; *SH*, s. 154-162; Fethi İsfendiyaroğlu, *Galatasaray*

Tarîhi, I, 527-31 ve 544-549; Hüseyin Sıdkı Köker, *Kadıasker Mustafa İzzet Efendi*, Selâmet Mecmuası, VI/12-13, 18, VII/13, VIII/9, X/12, XII/14-17, İstanbul, 1962-3; Halil Can, *Kadıasker Mustafa İzzet Efendi*, *Mûsikî Mecmuası*, 228, s. 12-13 ve 229, s. 17-19, İst., 1967; *BTMA*, II, 79-81; M. Uğur Derman, *Kadıasker Mustafa İzzet Efendi ve Yazdığı Hilye-i Saadet*, *Hayat Mecmuası*/47, 1970, s. 23-26; M. Uğur Derman, *Ölümünün Yüzüncü Yıldönümünde Kadıasker Mustafa İzzet Efendi*, *Meydan*/540, s. 43-5, İst., 1976; *THŞŞ*, 28, 46; *THT*, s. 216-8, 222-4, 278; *DH*, II, 275.

112

* CELÎ TA’LİK LEVHA

* 30x63 cm.

* ALİ HAYDAR BEY (İstanbul, 1217/1802-İstanbul, 1287/1870)

* 1279/1862, İstanbul

* TSMK-H 131

* Türkçe bir beyit:
“Ey kemâl-i kudretin nefsinde âlem bir nefes,
Vey celâl ü izzetin babrinde deryâ keş ü bas”

* Lâcivert zemine zer-endûd usûlüyle kalıbından hazırlanan bu *celî ta’lik* levha Yesârî zâde [105, 106, 109, 110] tavrını tâkîb eden Ali Haydar Bey’e âittir.

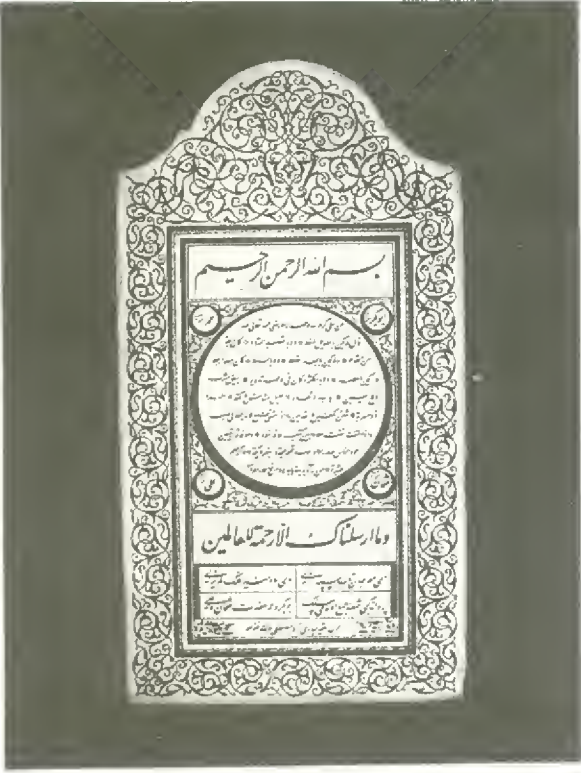
ALİ HAYDAR BEY

1217/1802’de İstanbul’da doğan Ali Haydar Bey’in, Sultan III. Selim devri sadrâzamlarından Melek Mehmed Paşa’nın torunu olmak dolayısıyla, eserlerini ekseriyâ “hafîd-i Melek Paşa” şeklinde imzâladığı görülür. Müderrislik ve kadılık gibi ilmi ve kazâi vazîfelerde bulundu.

Ta’lik hattını Yesârî zâde Mustafa İzzet Efendi’den öğrenip 1238/1823’de icâzet aldı. Hocasıyla aynı seviyede ve sayıda olmamakla birlikte, kıt’a ve murakkaa’ları, *celî ta’lik* ile levha ve taş mahkûk kitâbeleri (Dolmabahçe ve Ortaköy câmileri, Selimiye Kışlası...) vardır. 28 Rebiulevvel 1287/28 Haziran 1870’de vefat edip Beşiktaş’taki Yahya Efendi Kabristanı’na gömüldü, kitâbesini talebesinden Sâmî Efendi [150, 155] latîf bir şekilde yazmıştır.

Kaynaklar:

HH, s. 50; *SH*, s. 542-3; *KG*, I, 153; *THŞŞ*, 39; *THT*, s. 214-5 (bu kitapta örnek olarak verilen *ta’lik* kıt’a Ali Haydar Bey’in hattı değildir); Tanju Cantay, *XIX. yüzyılın usta bir hattatı: Ali Haydar Bey*, *Tarih ve Toplum*-52, Nisan 1988, s. 206-208

106

* TA'LİK HİLYE LEVHASI

* 35.2x17.5 cm.

* YESÂRÎ ZÂDE MUSTAFA İZZET EFENDİ (İstanbul, ?-İstanbul, 1265/1849)

* 1220/1805, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon (Sevgi Gönül)/İstanbul

* İslâm Peygamberi'nin vasıflarını anlatan Hz. Ali rivâyeti.

* Hilye, ta'lik hattı ile ilk defa Yesârî Mehmed Es'ad tarafından levha şeklinde yazılmıştır (bkz. THŞŞ, 19). Onun oğlu Mustafa İzzet Efendi de, babasının üslûbunda ta'lik hilyeler yazmış, daha sonra gelen bâzı ta'lik hattatları da bu tarzda eserler vermişlerdir [152]. Görülen hilyede metin kısmı bütünüyle göbek içinde toplanmış, konulması mütad âyetin altına Hz. Muhammed ve ilk dört halifesinden bahseden şu Türkçe kıta eklenmiştir:

"Ey mibr-i ciban-tâb-ı sipîbr-i ezeli
V'ey mâb-ı münîr-i felek-i lem-yezeli
Pervâne gibi şem'ine cem' oldu senin,
Bûbekr ü Ömer, Hazret-i Osman ü Ali".

Yesârî zâde Mustafa İzzet Efendi'nin burde ta'lik hattı ile yazdığı bu levha, devrinin tezhip husûsiyetlerini taşımaktadır.

107

* MUHAKKAK-SÜLÜS-NESİH HATLARI İLE HİLYE

* 49x36.5 cm.

* ABDÜLKÂDİR ŞÜKRİ (?-Çankırı, 1221/1806)

* Tarihsiz, İstanbul

* Kubbealtı Kültür ve San'at Vakfı Koleksiyonu/İstanbul

* Hz. Ali rivâyeti olan hilye metni.

* Hilye levhaları için, klâsik tertip [78, 189] dışında pek değişik şekiller de denenmiştir. İşte bu hilyede, metin kısmının iki tarafına yerleştirilen servi ağaçları içine "esmâ-yı hüsnâ" yazılarak, alt satırda birbirlerine bağlanmışlardır. Servi ağacı, şekli itibarıyla elif harfine ve I rakamına benzediği için hem "lafza-i celâl"e, hem de vahdâniyete işaret sayılmıştır; "sıfat-ı ilâhiyye"nin servi içine yazılışı bu sebeptendir. Yine, alışılmışın dışında "لولاك لولاك لما خلقت الأفلاك" (= Sen olmasaydın, sen olmasaydın, ben bu âlemleri yaratmazdım) kudsî hadisinin yer aldığı bu hilyedeki iç tezyinat XIII.(XIX.) asır başlarına aittir.

ABDÜLKÂDİR ŞÜKRİ

Sultan III. Selim'in ve Saray'ın hat hocası olmak dolayısıyla imzalarında ekseriyâ "kâtibü's-Saray-ı Sultânî" veya "hâce-i Sultânî" şeklinde nisbe kullanan Abdülkâdir Şükrî'nin hayatı hakkında bilinenler pek azdır; halbuki en önde gelen hattatlardandır. Abdurrahman Hilmi (?-1220/1805) ve Abdülkâdir Hamdi (?-1210/1795) efendilerden sülüs-nesih yazılarını öğrendiği ve memuriyetle bulunduğu Kangırı (Çankırı)'da 1221/1806'da vefat ettiği nakledilmektedir.

Kaynaklar:

HH, s. 167; CMOM, s. 193; SH, s. 29; THT, s. 185.

108

* CELÎ TA'LİK LEVHA

* 28x77 cm.

* YESÂRÎ MEHMED ES'AD EFENDİ (İstanbul, ?-İstanbul, 1213/1798)

* 1191/1777, İstanbul

* Kubbealtı Kültür ve San'at Vakfı Koleksiyonu/İstanbul

* Arapça bir söz.

* Daha sonraki ta'lik-nüvislerin aksine, Yesârî Es'ad Efendi kalıp olan celî yazılarını siyah kağıda zırnık mürekkebiyle [109] değil de, beyaz kağıda is mürekkebiyle yazar; kıyılarından iğnelenen bu kalıp yazılardan, levhalar zer-endûd olarak müzehhiplerce hazırlanırdı. İşte bu levha da onlardan birisidir. Daha sonraki iki levhayla [109, 110] mukayese edilebilmesi ve baba ile oğulun (Yesârî zâde Mustafa İzzet Efendi) şive farklarının görülebilmesi için, bu yazılar aynı sahifeye konulmuştur.

109

* CELÎ TA'LİK KALIP

* 13.5x55.5 cm.

* YESÂRÎ ZÂDE MUSTAFA İZZET EFENDİ (İstanbul, ?-İstanbul, 1265/1849)

* Tarihsiz, İstanbul

* Türkpetrol Vakfı Koleksiyonu/İstanbul

* KK (sûre: III, âyet: 9 sonu).

* Tarihi olmamakla beraber, Yesârî zâde'nin en mütakâmil çağı sayılan Hicrî 1250'li yılların mahsûlü bu celî ta'lik satır, kalıp olarak zırnık mürekkebiyle siyah kağıda yazılmıştır [2, 170]. Zâten dikkatle bakıldığında, harflerin kıyılarının iğnelenmiş olduğu görülecektir.

110

* CELÎ TA'LİK LEVHA

* 25x82 cm.

* YESÂRÎ ZÂDE MUSTAFA İZZET EFENDİ (İstanbul, ?-İstanbul, 1265/1849)

* YESÂRÎ MEHMED ES'AD (İstanbul, ?-İstanbul, 1213/1798)

* 1203/1789, İstanbul

* TSMK-GY 324/102

* KK (sûre: II, âyet: 137 sonu).

* Yesârî Mehmed Es'ad Efendi'nin bu *celî ta'lik* hattı, her hangi bir tashih geçirmeden, mürekkebin cereyanı bile hissedilecek şekilde, elden çıktığı gibi bırakılmıştır.

Yesârî'nin görülen bu yazısı, hem 'îmâd'ın, hem kendisinin tavrını aksettirmek cihetinden dikkate değer: Sondaki م harfi ve aradaki س dişleri tamamen, ا, ل ve ه harfleri kısmen Yesârî üslûbundadır; mukayese için 'îmâd'ın [104]'deki ه, ا, ل ve ع harflerine bakılabilir. Buna mukabil مع harf gurubu her hâliyle 'îmâd'a benzemektedir (Aynı harflerin tamamen Osmanlı üslûbunda yazılışı Yesârî zâde'nin [105]'deki kîtasının 3. satırında görülebilir). İşte bu arayışlar içerisinde, babası ve oğluyla Yesârî ailesi Osmanlı ta'lik hattını ortaya çıkarmışlardır.

104

* CELÎ NESTA'LİK TEMRİN KİT'ASI

* 38x22 cm.

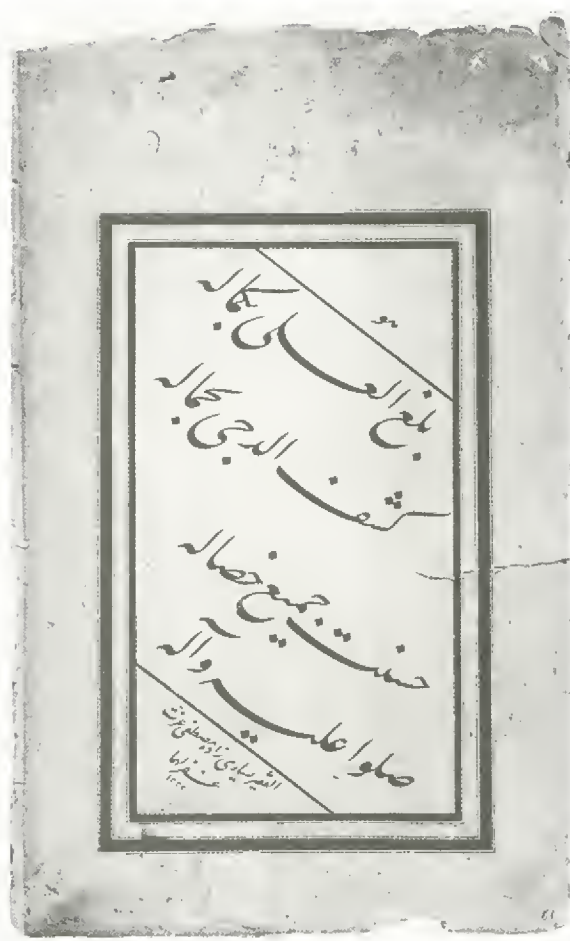
* 'İMÂDÜ'L-HASENÎ (Kazvin, 961/1554-İsfahan, 1024/1615)

* Tarihsiz, ?

* İÜKYK-F 1427, 3a

* Farsça bir söz.

* *Nesta'lik* hattını İran'da erişilmez seviyeye getiren 'îmâdül-Hasenî'nin *celî nesta'lik*'teki tavrı farkını göstermek için buraya konulan şu örnekte, *celî* harflerin küçülünce ne kadar zarâfet kaybına uğradığı ve kütleştiği meydana çıkmaktadır; mukayese için Mîr 'îmâd'ın [99]'daki kîtasına bakılabilir.

105

* TA'LİK KİT'A

* 28x23.3 cm.

* YESÂRÎ ZÂDE MUSTAFA İZZET EFENDİ (İstanbul, ?-İstanbul, 1265/1849)

* 1222/1807, İstanbul

* TSMK-GY 324-15/61

* Şeyh Sa'di tarafından Gülistan (656/1258)'da Hz. Muhammed için yazılan bu Arapça kîtasının mânâsı: "*Kemâliyle yüceliklere erişti, cemâliyle karanlıkları açtı; bütün buyları güzeldir, ona ve âline salâvat getiriniz*".

* Yesârî zâde'nin kîtaları -meşk için yazdıkları dışında- pek azdır. O, san'atını *celî ta'lik* hattına tahsis etmiştir denilse, yanlış olmaz. Burada görülen, Osmanlı üslûbuyla yazılmış *ta'lik* mâil kîtası, tezhipsiz ve hasarlı bir hâldedir.

YESÂRÎ ZÂDE MUSTAFA İZZET EFENDİ

Yesârî Mehmed Es'ad Efendi [100, 102, 103, 108] gibi müstesnâ bir san'atkârın oğlu olarak İstanbul'da dünyaya gelen Mustafa İzzet'in doğum tarihi bilinmemektedir. Ancak babasından icâzete hak kazandığı 1202/1788 ve onunla beraber hac maksadıyla Hicaz'a gittiği 1206/1792 tarihleri göz önüne alınırsa, 1184/1770 civarında doğduğu tahmin edilebilir. İlmî tahsili olmadığı hâlde, Osmanlı Devleti'nin gerileme devrindeki teâmüle uyularak kendisine ilmî pâyeler (mollalık, müderrislik, kadılık, kadiaskerlik...) verildikten başka, 1255/1839'da fiilen Anadolu kadiaskeri oldu.

1258/1842'de Takvimhâne Nazırlığı'na tâyin edilip, ertesi yıl azlolundu. Bu vazîfesi sırasında Matbaa-i Âmire (Devlet Matbaası)'nın idâresini de üstlendi. Osmanlı devrinde hurde *ta'lik* hattı ile kitap basımına, Yesârî zâde'nin yazdıklarından dökülen harflerle ve onun gözetiminde aynı yıl başlandı.

1262/1846'da fiilen Rumeli kadiaskeri olan Yesârî zâde, 2 Şaban 1265/23 Haziran 1849'da vefat ederek, Fâtih civarında bir küçük hazîreye, babasının yanına gömüldü. Kabristanın takriben 65 yıl önce yola gitmesi üzerine, mezar kitâbeleri Fatih Câmii hazîresine nakledilmiştir; Yesârî zâde'nin kitâbesi talebesinden Ali Haydar Bey [112]'e âittir.

Önceleri aynen babasının tavrında *celî ta'lik* yazan Yesârî zâde, yavaş yavaş şivesini değiştirmiş, kendi üslûbu tam olarak 1235/1820'den sonra şekillenmiştir.

Bilhassa 1250/1834'den itibaren san'atının zirvesine çıkan bu velûd hattat, 60 yıldan fazla süren meslek hayatında durup dinlenmeden yazmıştır; terekесinden altmışbeşbin satır *celî* kalıbı çıktığı rivâyet olunur. Hicâz, Mısır, Rumeli gibi o devirde Osmanlı toprağı olan yerlerde taş mahkûk kitâbeleri hâlâ görülmektedir. Zamanla çoğunun yok olmasına rağmen, bugün İstanbul âbidelerinde de en fazla Yesârî zâde'nin kitâbelerince rastlanmaktadır ki, listesini vermek için ayrı bir fasıl açmak gerekir. Bu kitâbelerin bir kısmının 25-30 beyitten az olmadığı gözönüne alınırsa, 65.000 satırı mübalağalı saymamak lâzımdır.

Yesârî zâde menâzır (perspektif) ilmine de vâkıf bulunduğu için yükseklerle asılacak *celî ta'lik* yazılarda harflerin ölçülerini ayarlamakta pek başarılı olmuş; bunun neticesi, yakın mesâfeden geniş ve büyük görülen bir harf, konulduğu uzak mesâfede tabii görünüşüne kavuşmuştur. Sultan III. Selim, Sultan II. Mahmud [119] ve Sultan Abdülmecid [120] devirlerinde yapılan veya onarılan âbidelerin çoğunda Yesârîzâde'nin imzâsı vardır.

Yetiştirdiğı pekçok talebe arasında Kadiasker Mustafa İzzet Efendi [111, 113, 114, 135], Ali Haydar Bey [112] ve Abdülfettah Efendi [136] ön sırayı alırlar. Mûsikîye ve okçuluğa olduğu kadar, aşırı mübalağaya da düşkünlüğüyle tanınan Yesârî zâde'nin bâzı hoş fıkraları hâlâ anlatılır.

Kaynaklar:

HH, s. 248; CMOM, s. 188, 191; SO, III, 459; Abdurrahman Şeref, *Tarih Musâhabeleri*, İstanbul, 1920, s. 314-318; SH, s. 562-569; M. Uğur Derman, *Yazı San'atının Eski Matbaacılığımıza Akisleri, Basım ve Yayıncılığımızın 250. Yılı*, Ankara, 1979, s. 99-100, 110, 113; THŞ, 31; THT, s. 209; BTMA, II, 103-5; DH, II, 232.

bunun neticesi *ta'lik* hakkında Osmanlı tavrı ortaya çıktı. Yeni üslûbunun en parlak devresini 1196/1782-1200/1786 yılları arasında yaşayan Yesârî Efendi, Sultan III. Mustafa zamanında Saray-ı Hümayun'a hat muallimi olmuştur.

Odadan odaya sepet içinde götürülecek kadar ufak tefek vücutu ve hasta hâliyle, 1206/1792'de oğlu Mustafa İzzet Efendi [105, 106, 109, 110]'nın refakatinde Hac farızasını yerine getiren Yesârî Es'ad Efendi, son zamanlarında artan rahatsızlıklarıyla, 11 Receb 1213/19 Aralık 1798'de vefat edecek Fatih'in Gelenbevi semtindeki bir küçük kabristana defnolundu. Oğlunun kabri de aynı yerdeyken, bugün her ikisi de yolun altında kaybolmuştur; lakin kitâbeleri Fatih Câmiî hazinesine nakledilmiştir.

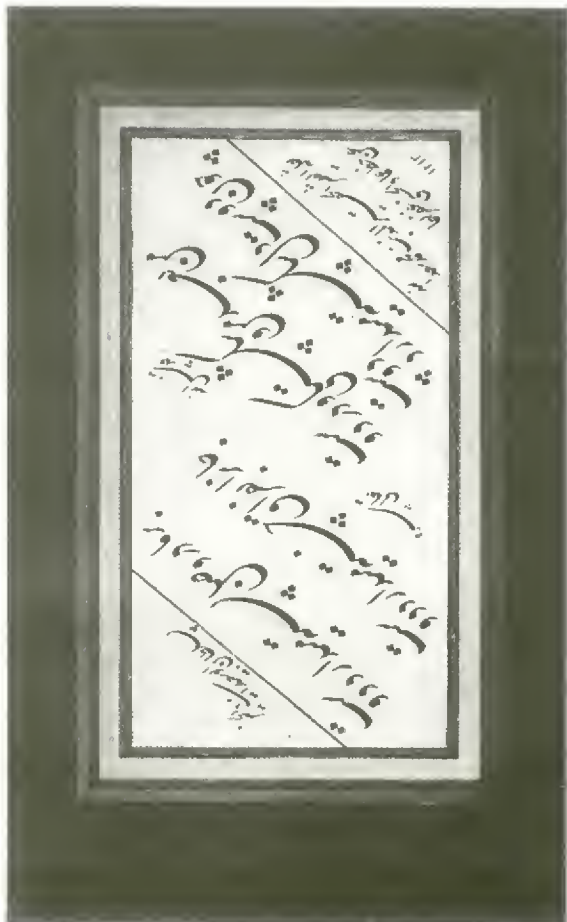
Kır'a, murakkâ, levha ve kitâbe (Fatih Türbesi kapı içi, Üsküdar Hacı Selim Ağa Kültüphanesi kâpısı, Topkapı Sarayı dâhil, Aynalıkavak Kasrı...) olarak, Osmanlı *ta'lik* hatının devrindeki en mükemmel örneklerini yazan Yesârî Es'ad Efendi'nin ders verdiği talebe adedi o kadar çoktur ki, kâpısında oturup gelenlere âharî meşk kâğıdı satan bir kâğıtçıının geçimini bu yolla temin ettiği bilinir.

Yetiştirildiklerinden Yesârî zâde Mustafa İzzet ve Arap zâde Sa'dullah [101] efendilerin eserleri de bu kitapta görülebilir. Ayrica, Mir Emin (1171/1758-1224/1809) ve Mehmed Şehabeddin (?-?) isimli iki talebesi de zikre değer hatıratardandır.

Kaynaklar:

TH, s. 717; HH, s. 243; *Tarih-i Cevdet*, VI, 314-5; İstanbul, 1309; C.MOM, s. 291-2; SH, s. 531-536; A.S. Ünver, *Mehmed Es'ad Yesârî, 50 San'atsever Şerhi*-14, İst., 1955; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Üçüncü Sultan Selim Zamanında Yazılmış Dış Rüznâmesinden 1206/1791 ve 1207/1792 Senelerine Ait Vekâfî, Bellekî, XXXVII/148, 1978, s. 622-3; THSS, 19, 25; THT, s. 182-4; DH, II, 887-8.*

101

* TA'LİK KİT'A

* 28x18 cm.

* ARAP ZÂDE MEHMED SA'DULLAH EFENDİ (İstanbul, 1180/1767-İstanbul, 1259/1843)

* 1213/1798, İstanbul

* TİEM- 2497'den

* Farsça bir kit'a

* 'İmâdül-Hase'nin 99. sıradaki mâli *nesta'lik* kit'asına taklid olarak Mehmed Sa'dullah Efendi'nin yazdığı kit'a görülmüyor. Aslında bu ve bundan önceki [100] kit'aya da *nesta'lik* denilmek gerekirken, Osmanlı eseri olduğu için - İstanbul'da söylenildiği gibi- *ta'lik* adı tercih edilmiştir.

ARAP ZÂDE MEHMED SA'DULLAH EFENDİ

Osmanlı geyhulislâmlarından Arap zâde Âtullah Efendi'nin torunu ve Mehmed Ârif Efendi'nin oğlu olarak 12 Şaban 1180/13 Ocak 1767'de İstanbul'da doğan Mehmed Sa'dullah Efendi, babası ve dedesi gibi ilmiye sınıfına mensuptur. İstanbul kadılığı, Anadolu ve Rumeli kadaskerliği vazifelerinde bulunduktan sonra reisülmemâliğe getirildi. 5 Ramazan 1259/29 Eylül 1843'de vefat edip Çarşıkapı'da Divanyolu üzerindeki âile makberesine defnolundu.

Örnek alınacak bir yarıdiliğe sahip olduğu nakledilen Sa'dullah Efendi, Yesârî Es'ad Efendi [100, 102, 103, 108]'den *ta'lik* hatını öğrenip 1208/1794'de icâzet almıştır. Kır'aları ve *celî ta'lik* hatı ile *levha* ve taş mahkûk kitâbeleri (Sütlüce Sa'diye Dergâhı, İstanbul Devlet Matbaası, Kütahya Mevlevihânesi...) mevcuttur.

Kaynaklar:

SH, s. 609-613; DH, II, 550-2.

102

* TA'LİK İCÂZET KİT'ASI

* 23x14 cm.

* YESÂRÎ MEHMED ES'AD (İstanbul, ?-İstanbul 1213/1798)

* 1167/1754, İstanbul

* TSMK-GY 324/27-3

* Farsça bir kit'a.

* Burada Yesârî Mehmed Es'ad'ın, hocası Dede zâde Seyyid Mehmed Efendi [85]'den aldığı *ta'lik* icâzenâmesi görülmüyor. Osmanlı Türkleri'nde, *ta'lik* hatından 'İmâd [69-71, 99]'ın bir kit'ası taklid olunarak icâzenâme almak, hemen hemen âdet hâline gelmiştir. Yesârî Es'ad Efendi de, bir 'İmâd kit'ası [69] taklid ederek icâzete hak kazanmış, hocası sol alt köşeye hurde (ince) *ta'lik* hatı ile şu izin cümlesini yazmıştır: "Bu kit'ayı yazan Mehmed Es'adu'l-Yesârî'ye, yazılarına ke'tbe (imza) koymak iznini verdim. Bağışlanmak, fakir ve günahkâr Seyyid Mehmed Dede zâde'nin olsun, 1167".

103

* CELÎ TA'LİK LEVHA

* 20x24,5 cm.

hilye levhaları görülmüştür. Ölüm tarihi belli değildir, kocasının yanına defnolunduğu söylenir.

Kaynaklar

HH, s. 166; CMOM, s. 192; SH, s. 85-87; TA, XX, 14 (U. Derman); THSŞ, 45; THT, s. 200-1.

97

* CELÎ SÜLÛS LEVHA

* Aslı eb'âdı belli değil

* MUSTAFA RÂKİM (Ünye, 1171/1758-İstanbul, 1241/1826)

* 3 Safer 1221/22 Nisan 1806, İstanbul

* Belli değil

* Türkçe bir beyit:

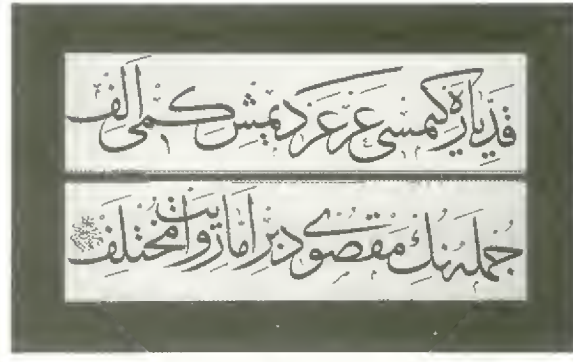
“Hevâya düştün ey dil, meclis-i takvâya gelmezsin,
Gözün aç, gâfil olma; bir dahi dünyâya gelmezsin”

* Bu levhanın aslının nerede olduğu bilinmemektedir, ancak takriben 1870’de İstanbul’da çekilen eski fotoğraflar arasında zamanımıza intikal etmiştir. Rıkâ’ hattıyla konulmuş imzâsından, asıl levhanın bu neşredilen örnekten çok daha büyük olduğu anlaşılmaktadır.

Sâmi Efendi [141, 145, 149, 150, 155]’nin naklettiğine göre, eski *celî* anlayışına bağlı ağabeyi ve hocası İsmâil Zühdi [89, 91]’yi gücendirmemek için, Mustafa Râkım, daha önceden bulduğu bu yeni *celî* üslûbunu, ancak ağabeyinin vefatından (1221/1806) sonra ortaya çıkarmıştır. Yâni bu yazı, “Râkım üslûbu”nun erken örneklerindendir. Râkım’ın, kalan 20 yıllık ömründe harfler zamanla daha da güzelleşecek [93]; burada pek ince kalan hareke işaretleriyse, hakkı olan kalınlığa erişecektir. Fakat bu hâliyle de son derece hareketli ve yumuşak bir estetiğe sahip olan şu yazı, Mahmud Celâleddin’in sert ve durgun görünümlü *celî sülûs* [98] hattıyla mukayese edilince, Celâleddin yolunun niçin yürümediği anlaşılır, kanaatindeyiz.

Kaynak:

Dr. A. Süheyl Ünver, *Türk Yazı Çeşitleri*, İstanbul, 1953, s. 33.

98

* CELÎ SÜLÛS LEVHA

* 35x51 cm.

* MAHMUD CELÂLEDDİN (Dağıstan, ?-İstanbul, 1245/1829)

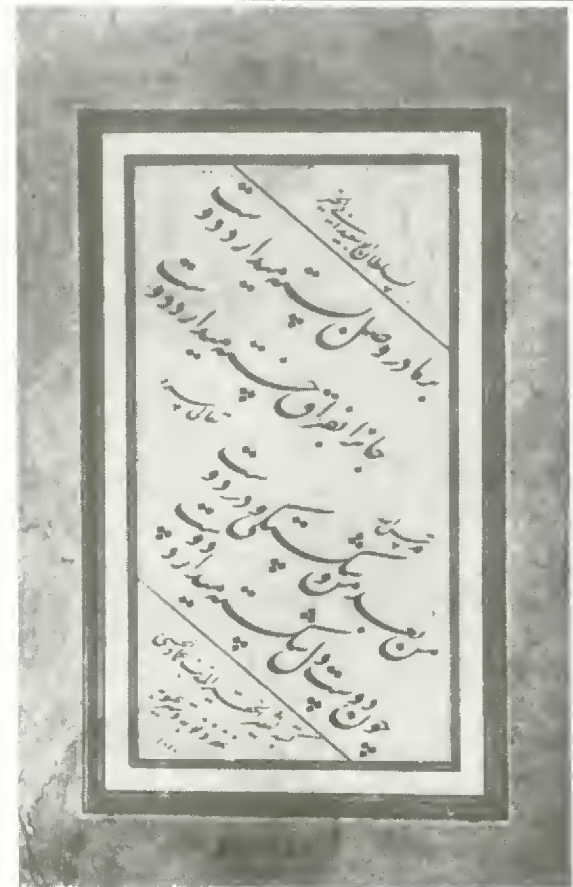
* 1200/1786, İstanbul

* TSMK-GY 324/93

* Türkçe bir beyit:

“Kadd-i yâre kimisi ar’ar demiş, kimi elif,
Cümlemin maksûdu bir, ammâ rivâyet muhtelif!”

* Yaradılışı itibâriyle dik başlı olduğu rivâyet edilen Mahmud Celâleddin Efendi’nin bu hâli, *celî sülûs* hattında da aynen görülür; sertlik ve durgunluk vasıfları bir araya gelmiş; Râkım’ın *celî sülûs* [97] üslûbuna karşı bu yüzden ömrü kısa olmuştur. Ancak Sultan Abdülmecid [120]’in, hat san’atında Celâleddin tavrını tercih edişi dolayısıyla, onun devrinde de geçerliliğini korumuştur.

99

* NESTA’LİK KİT’A

* 19.5x11.5 cm.

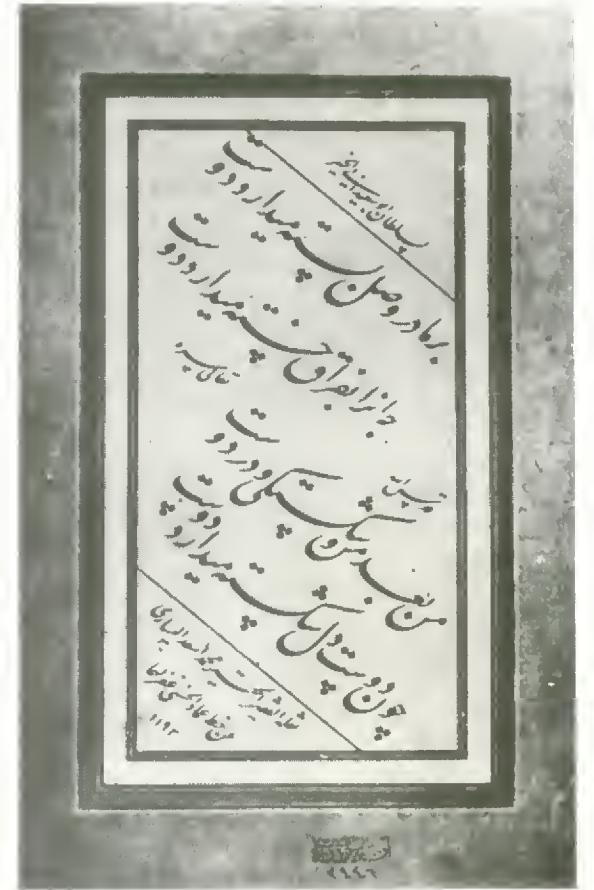
* MİR ‘İMÂDÜ’L-HASENÎ (Kazvin, 961/1554 ?-İsfahan, 1024/1615)

* 1010/1601, ?

* TİEM-2497/5

* Farsça bir kıt’a.

* Osmanlı ta’lik hattında pek beğenilip taklîd olunan [100, 101] ‘İmâd kıt’alarından biri görülüyor.

100

* TA’LİK KİT’A

* 20x10.5 cm.

* YESÂRÎ MEHMED ES’AD EFENDİ (İstanbul, ?-İstanbul, 1213/1798)

* 1193/1779, İstanbul

* TİEM-2497 / 6

* Farsça bir kıt’a.

* Bir önceki [99] ‘İmâd kıt’asının taklid edildiği bu kıt’ada, sol eliyle yazdığı için Yesârî lakabıyla anılan Mehmed Es’ad Efendi’nin hüner ve mehâret derecesi görülmektedir.

YESÂRÎ MEHMED ES’AD EFENDİ

Kara Mahmud Ağa’nın oğlu -ve sağ tarafı felçli, sol tarafı da râ’şeli- olarak İstanbul’da dünyâya gelen Mehmed Es’ad Efendi, eskilerin “kudretin ibreti” dedikleri bir yaradılışa sâhiptir. O illetli vücuduyla *ta’lik* hattında yeni bir devir başlatmıştır.

Veliyüddin Efendi [84]’nin, onun hâline bakarak bir şey ummayıp da reddetmesi üzerine, Dede zâde Mehmed Efendi [85]’ye devâma başlayan ve çalışmalarıyla ilk haftadan itibaren hocasını şaşırtan Es’ad Efendi 1167/1754’de icâzet aldı [102]. İcâzet cemiyetine gelen Veliyüddin Efendi’nin “Bu şerefe biz nâil olacaktık; hayfâ ki elimizle kaçırdık”, bir başka defâ da “Cenâb-ı Hak, bu zâtı bizim enf-i istikbârımızı (kibirlenen burnumuzu) kırmak için göndermiştir” dediği nakl olunmaktadır.

Yesârî Es’ad Efendi, önceleri tamamen ‘İmâd [69-71, 99, 104] yolunda yazıyorken, 1190/1776’dan itibaren üslûbunda değişiklik görülmeye başladı ve

- * MUSTAFA RAKIM (Ünye, 1171/1757 - İstanbul 12+1/1826)
* Tarihîsiz, İstanbul
* Husûsî Koleksiyon/İstanbul
* 59x45 cm.

* Dört farklı kalemlle tertiplenen bu levha,

sag ve sola getirilen elif, lâm gibi dik harfler, ortada toplanan üç lâme'îf, iç içe yerleştirilen lâm, yav, he gibi müdevver

gekillen, 'ye âit dört noktanın

bitirkiye doldurulduğu boşluk ve her şeyin

üstünde ع و ط olan Allah'ın

adıyla bir istif gâh'eseridir. Hat san'atının

taib'atında en ziyade is mürekkebinin

kullanıldığı görülmekle beraber, nâdiren,

yazının kıyıları ince ve düzgün olarak

tahrirlemeden sonra, bunların içi uygun

motiflerle tezyin edilmektedir [41].

Harflerinin içi bu şekilde çiçeklerle

doldurulmuş yazılar *gülsâr* (= çiçek

bahçesi) *batî* olarak isimlendirilmektedir

(bkz. *CMOM*, s. 52). Rakim da, daha önce

mürekkeple yazdığı bu istifi (bkz. *SH*, s.

273) bir de bu tarzda denemiştir. İlk

yazılanın 1212/1797 tarihli olduğu göz

önüne alınırsa, bunu da aynı yıllarda

hazırladığı düşünülebilir. Ayrıca, tezyinî

muvazene'yi temin için, ortada toplanan

bâzı harf ve noktaları bu defa altın

mürekkeble yazı yazmayı tercih etmiştir.

Levhanın hazırlanışından takriben 150 yıl

sonra, müzecihip Muhsin Demironat

(1325/1907-1403/1983), bu eseri halkâti

tarzında yeniden tezhiplemiştir

(1370/1950).

93

* CELİ SÜLÜS LEVHA

* 45x56 cm.

* MUSTAFA RAKIM (Ünye, 1171/1758-İstanbul, 1241/1826)

* ?, İstanbul

* Husûsî Koleksiyon (Fikret Balkan) /

İstanbul

* ۷ الله لا اله الا الله محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم

* Kendi tertibi olan ve Mustafa Rakim'in

hat san'atındaki mevkilini bütün

ihtişâmıyla gösteren bu istife, daha ince

kalemlle yazılan *tokca sülûs* (= *sülûseyin*)

sülûs le büyük bir uyum içerisinde

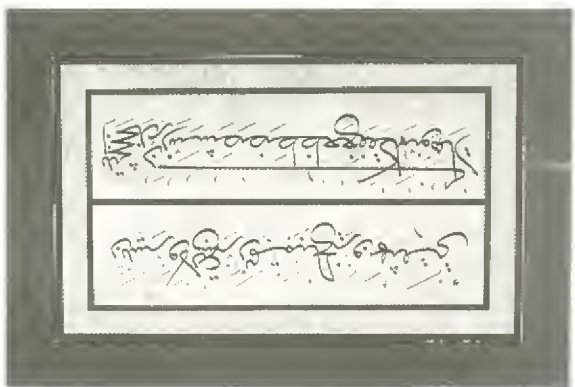
Mavi renkli mukavva üzerine zer-*endûd*

(= süme altın) olarak hazırlanmış bulunan

Bu levhadaki imza şeklinin de Rakim

Efendi tarafından ibda' edildiği II.

Kısım'da belirtilmiştir.

94

* SÜLÜS KİT'A

* 16,5x28 cm.

* MUSTAFA RAKİM EFENDİ (Ünye, 1171/1758-İstanbul, 1241/1826)

* ?, İstanbul

* Husûsî Koleksiyon (Emîn Barın) /

İstanbul

* Harf meşki

* Alişilâgelmiş *sülûs* meşklerinden

tamamen farklı, *müselles sülûs* olarak

isimlendirileceğimiz bu müfredat meşki,

Rakim Efendi tarafından tertiplenmiş;

onun dehasını anlatan bir gâh'eserdir. Yay

gibi gergin ve ondan fırlayacak bir ok

kadar keskin olan harflerin imzâsından

başka, kelimeler birleştirilerek ortaya

gıkarılan iki küplü bu *س ب* terki'bi, görme

duygusuna manevî bir haz katmaktadır.

Bu meşkin elde mevcut iki kit'asına

bakılarak, bugün nerede olduğu

bilinmeyen devamı için uzulmemek elde

degildir. Bunlara, Ahmed Rakim [124]

tarafından taklid olarak yazılan kit'alar da,

Kahire'deki Misir Millî Kütüphanesi'nin

hat teşhir salonundadır.

Kaynak:

THŞ, 30.

95

* SÜLÜS-NESİH KİT'A (*İamamî 11 kit'alık*

muraakka'a)

* 20x27,5 cm.

* MAHMUD CELÂLEDDİN (Dağıstan, ?-

İstanbul, 1245/1829)

* 1214/1800, İstanbul

* TSMK-EH 2684, 11

* Duâlar

* Mahmud Celâleddin "mekrep sâhibi"

bir üstadıdır. Burada, 1 satır *sülûs*-2 satır

nesib-1 satır *sülûs* tertibine göre meşki

için yazılmış bir muraakka'a'nın sonuncu

96

* SÜLÜS-NESİH KİT'A

* 22x30 cm.

* ESMÂ İBRET HANIM (İstanbul, 1194/1780 ?-İstanbul, ?)

* 1222/1807, İstanbul

* Kubbecalı Kültür ve San'at Vakfı /

İstanbul

* Arapça kâşideden 2 beyit.

* Meşki kit'ası usûlüne uygun olarak 1

satır *sülûs*-2 satır *nesib*-1 satır *sülûs*

tertibiyile yazılan bu kit'ada görüleceği

üzere, Esmâ İbret, hanım hattatlar

arasında en yüksek seviyeye

erişenlerdendir. Kit'a tezyinatının bir

hususiyeti yoktur.

Tahminen 1194/1780 yılında İstanbul'da doğan Esmâ Hanım, Serhassekiyân-ı hassa Ahmed Ağa'nın kızıdır. Hat san'atında Mahmud Celâleddin [95, 98]'in talebesi olup, daha 15 yaşındayken yazdığı hilye ile takdir kazandı. İbret alimimaya vesile olmaması için, icâzet verilirken ismine İbret ilâve edildi ve hocasıyla evlendirildi. *Sülûs* ve *nesib* yazıları ile kit'a, delâil ve

Kit'ası görülmektedir; tezhibi de Kadri zâde lakaplı bir müzecihip tarafından şükûfe tarzında yapılmıştır.

MAHMUD CELÂLEDDİN EFENDİ

Kafkasya'nın Dağıstan bölgesinde doğan

Efendi'yle İstanbul'a geldi. Muhtelif

üstadlardan yazı meşkine başlamakla

beraber, dikkatliyi yüzünden bu dersleri

yürütemediği söylenir. Bunun üzerine

Hâfiz Osman [73-80]'in eserlerine bakarak

kendi gayretiyle san'atını geliştirmiş ve

mâru'f bir üstad olmuştur. Önceleri, bâzan

Mahmûdül-Mevdûd imzâsını kullandığı,

görülen eserlerinden anlaşılacaktır

(mesela TSMK-EH 273 ve GY 322-9),

sonradan dâimâ Mahmud Celâleddin

ismiyile eserler vermiştir. Mushaf, duâ

şeklinde çok yazıları vardır. Mahmud

Celâleddin'in *celî sülûs* harf [98], sert ve

haşin ifâdesinden dolayı pek

tuunamamıştır. Vefâtında İstanbul'un

Eyüp Sultan semtindeki Şeyh Murad

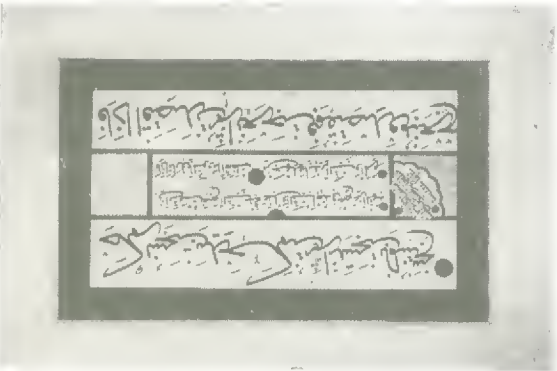
Dergâhı hazretisine gömüldü. Zevcesi

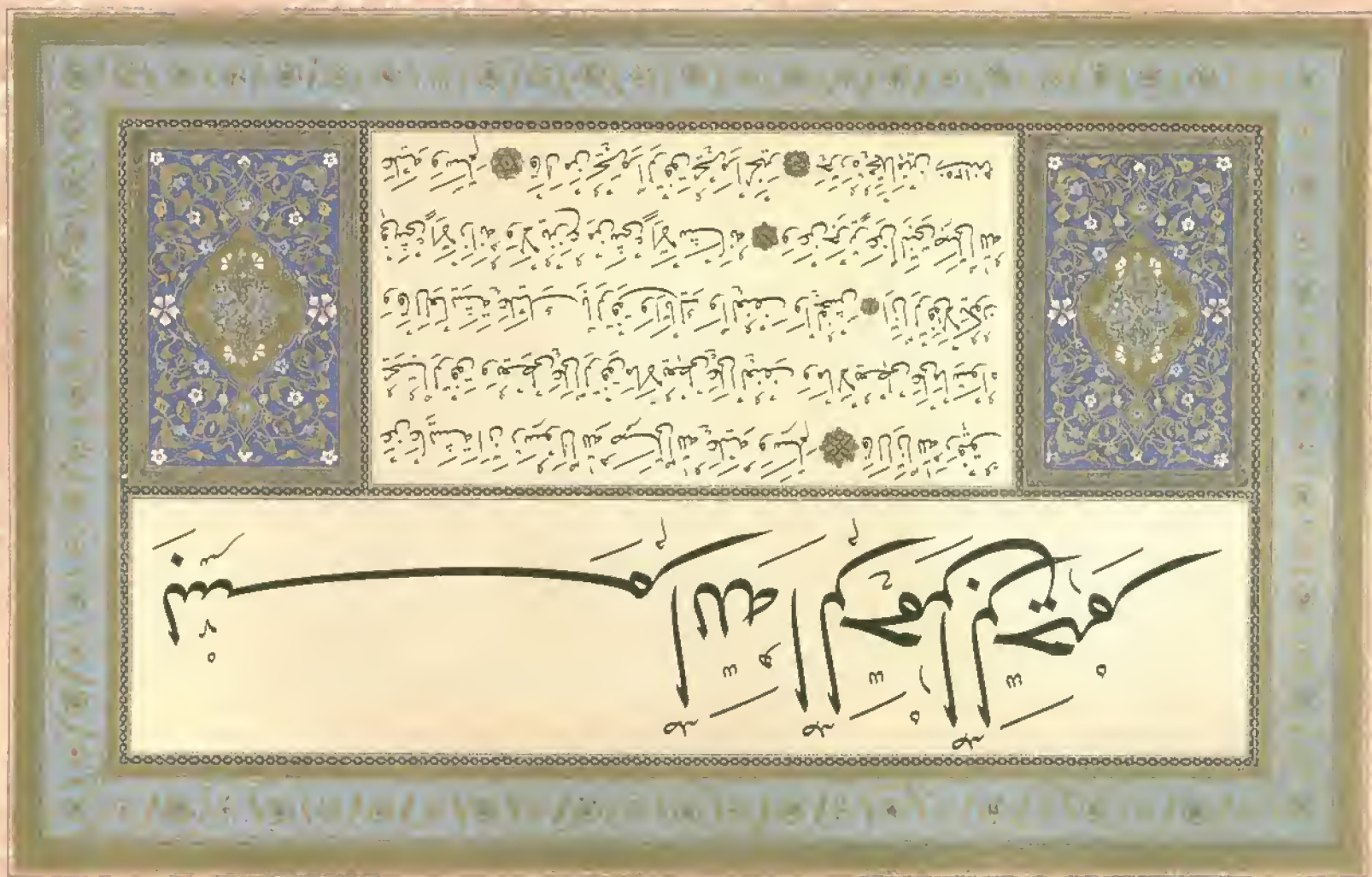
Esmâ İbret [96] de, hat san'atında isim

birakan hanımlardandır.

Kaynaklar:

HH, s. 166; *CMOM*, s. 191-2; A. S. Ünver, *Hattat Mahmud Celâleddin Efendi, 50 san'atsever Sertifika*, İst., 1953; *SH*, s. 183-188; TA, XXIII, 174-5 (Ü. Derman); *THŞ*, 21; *THT*, s. 199-201.

* TSMK-YY 119, 14b-15a

* KK (sûre: III, âyet: 92-103).

* Göz dolduran hattı ile yazdığı şu iki (3. ve 4.) cüzde, İsmâil Zühdi Efendi, Hâfız Osman [73-80] sonrası *nesih* hattının mükemmel bir örneğini sergilemektedir. Öyle ki, incelik ve kalınlıklarında kalemin bütün hakkı verilmiştir; yazının akışı içinde bunu tâkib etmek mümkündür. 4. cüz başının yer aldığı bu bölümün tezyîni bir hususiyeti yoktur.

İSMÂİL ZÜHDİ

Karadeniz'in Ünye kasabasında doğan İsmâil Efendi, babası Mehmed Kaptan tarafından İstanbul'a getirildi. Kur'an hıfzının yanı sıra Ahmed Hıfzı Efendi [87]'den aklâm-ı sitte öğrendi, Mehmed Emin isimli bir başka hattattan da istifade etti; 1180/1766'da icâzetle beraber Zühdi mahlasını aldı. Sultan III. Mustafa devrinde Enderûn-ı Hümâyûn'un hat muallimliğine getirilip vefatına kadar bu vazifesini sürdürdü, Saray-ı Hümâyûn hattatı oldu. 40 mushaf, sayısız kıt'a, murakka'a ve hilye yazdı. Yetiştirdiklerinin en önde geleni, kardeşi Mustafa Râkım [90]'dır. *Celî sülûs*'te eski tarza bağlıdır; bu sebeple, kardeşi bu yazıdaki yeniliklerini ağabeyinin vefatından sonra ortaya koymuştur.

Zühdi Efendi, 1 Şevval 1221/12 Aralık 1806'da vefat edince Edirnekapi kabristanına defnolundu. Kitâbeşi Râkım tarafından yazılan kabri, hat meraklılarınca hâlâ ziyaret edilir. Sâmî Efendi [137, 141, 145, 149, 150, 155]'den naklen şöyle bir hâdiseyi Necmeddin Okyay [1, 160, 165, 192] anlatmıştı: Bu kabir kitâbesini kâğıda kalıp olarak yazdığının akşamı, Mustafa Râkım, ağabeyini rüyasında görür. İsmâil Zühdi der ki: "Elif'leri cılız yapmışsın, onlara birer kaftan giydirdi". Râkım Efendi, sabah kalkıp kitâbeye baktığında, elif harflerinin yazı içinde gerçekten zayıf kaldığını görür ve onlara kalemin hakkını verir.

Kaynaklar:

HH, s. 163; SO, II, 430; CMOM, s. 188; A.S. Ünver, *Hattat İsmâil Zühdi Efendi, 50 San'atsever Serisi-1*, İstanbul, 1953; SH, s. 472-6; TSMAYK, I, 377 (1486); M. Uğur Derman, *Hattat İsmâil Zühdi, Hayat* 49, 1969, s. 23-26; TA, XX, 313-4; THŞ, 43; THT, s. 186, 188.

90

* SÜLÜS-NESİH İCÂZET KİT'ASI

* 13.5x18.5 cm.

* MUSTAFA RÂKİM (Ünye, 1171/1758-İstanbul, 1241/1826)

* 1183/1769, İstanbul

* TSMK-GY 324/2-5

* Hadîsler.

* Hat san'atında icâzet almak konusu II. Kısım'da açıklanmıştı. Burada, son devrin hat dehâsı Mustafa Râkım'ın, *Kur'an-ı Kerîm*'i hifzedip, ağabeyi İsmâil Zühdi [89, 91]'den *sülûs* ve *nesih* yazılarını öğrendikten sonra, 11-12 yaşlarındayken aldığı *icâzetnâme* görülüyor. İlerde san'at mertebesinin nereye varacağı, seyreden hayran bırakan bu kıt'asından anlaşılmaktadır. İsmâil Zühdi Efendi, *icâzet* hattı ismiyle de anılan *rıkâe* hattı ile mütad izin cümlesini koltuk yerlerinde dikine tertiplemiş. Lâkin *sülûs-nesih* icâzetnâmelerinin çoğunda bu izin cümlesi, *nesih* satırların altındaki husûsi makama yazılmaktadır.

MUSTAFA RÂKİM

1171/1758 yılında Ünye'de doğan Mustafa, küçük yaşında babası Mehmed Kaptan tarafından İstanbul'a getirildi ve daha önce gelip yerleşmiş olan ağabeyi İsmâil Zühdi tarafından yetiştirildi. Dîni ilimleri tahsilinin yanı sıra, ağabeyinden ve Derviş Ali (*TH*, s. 340) isimli bir başka üstadından hat san'atını öğrendi; icâzet aldığı anda kendisine Râkım mahlası verildi.

Ayrıca ressamlıkla da meşgul olan Mustafa Râkım'ın Sultan III. Selim'e arz edilen bir tablosu, pâdişah tarafından beğenildi ve onu huzûruna kabul ederek kendi resmini de yaptırdı (bu resmin ne olduğu bilinmiyor). Müderrislik ruusu ile taltif edilen Mustafa Râkım'a sikke ressamlığı ve *tuğra tanzîmi* vazîfesi de verildi. Daha sonra, Sultan II. Mahmud [119]'a *sülûs* ve *celî sülûs* meşkeden Râkım Efendi, bir ara -son devrin Osmanlı ilmiye sınıfında âdet olduğu üzere itibârî şekilde- İzmir kadılığına getirildi; zamanla çeşitli pâyeler aldı. Nihâyet 1238/1823'de fiilen Anadolu kadiaskeri olan Mustafa Râkım, bir felç geçirdikten sonra 15 Şaban 1241/25 Mart 1826'da vefat etti, vasiyeti üzerine İstanbul-Karagömrük'de nâmına yaptırılan medresenin yanındaki türbesine defnolundu.

Celî sülûs hattında ve *tuğra* çekmekte başlattığı inkılâba II. Kısım'da temas edilen Mustafa Râkım, bu tarzdaki yazılara *qam* şeklinde istifli imzâ atmak [93] yeniliğini de başlatan hat üstadıdır.

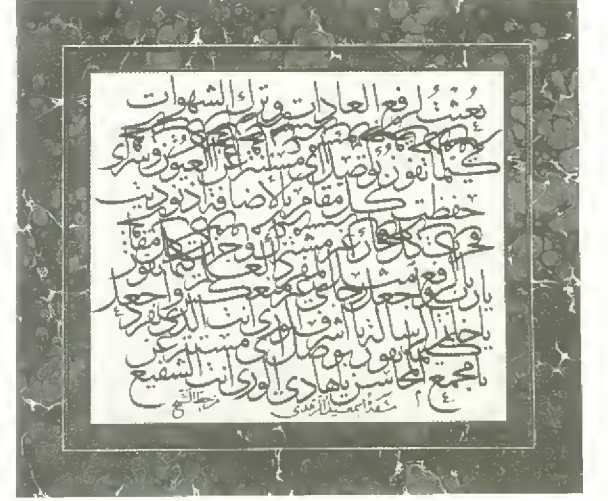
Ta'lik hattıyla da kıt'alar ve *celî* kitâbeler yazan Râkım Efendi, bu yazıyı, diğer hat nevi'lerindeki kudretiyle başarmıştır. Ancak, Yesârî zâde [105, 106, 109, 110]'ye göre, değişik harf şekilleri ve *celî sülûs*'ün ilhâmı ile kelime istifleri denemekle beraber, açtığı bu çığır Yesârî zâde karşısında tutunamamıştır.

Râkım Efendi'nin kıt'a ve levha şeklindeki eserlerinden başka, *celî sülûs*'le yazdığı hat örnekleri arasında Fâtih-Nakşidil Sultan Türbesi'nin iç (kuşak) ve hazîre kapılarının haricî ve dahilî yazıları, Tophane'deki Nusratiye Câmii içindeki kuşağı (bunları son hastalığı sırasında yazmıştır) ve bâzı mezar kitâbeleri meraklılarınca dâima hayranlıkla ziyaret edilir. Ayrıca bütün *celî* kalıpları da TİEM'in deposunda sandıklar içinde saklanmaktadır. *Nesih* hattıyla yazdığı "*Hadîkatü'l-cevâmî*" isimli latif eser de hâlen İÜKYK-T 8872'dedir.

Kaynaklar:

HH, s. 165-166; CMOM, s. 191; Halûk Y. Şehsuvaroğlu, *Hattat Mustafa Râkım, Cumburiyet*, 12 Eylül 1955; A.S.

Ünver, *Hattat Mustafa Râkım Efendi, 50 San'atsever Serisi-3*, İstanbul, 1953; SH, s. 269-285; İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, *Türklerde Yazı San'atı*, Ankara 1958, s. 50-58; THŞ, 22, 30; THT, s. 196-9 (bu eserde yer alan s. 190'daki levha, s. 198'deki kıt'a ve s. 199'daki leylek şekilli Besmele'nin Râkım'la ilgisi olmayıp, sonradan uydurulmuştur).

91

* SÜLÜS KARALAMA KİT'ASI

* 24x27 cm.

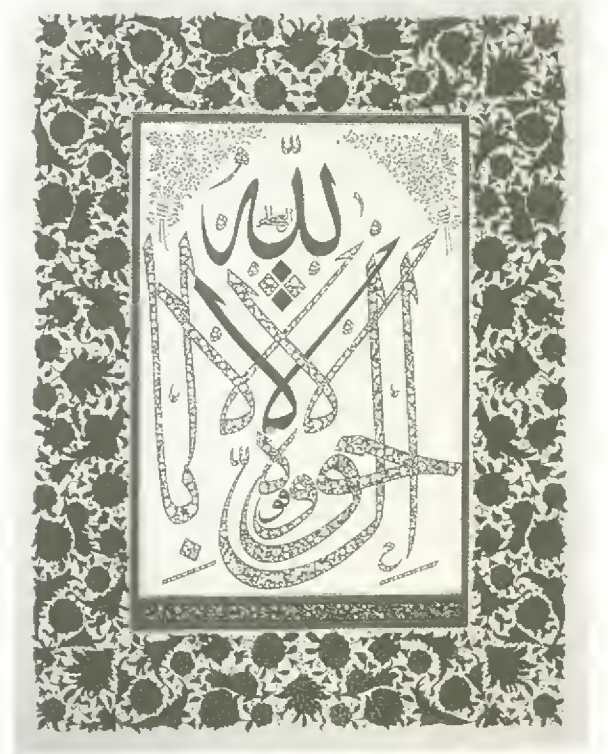
* İSMÂİL ZÜHDİ (Ünye, ?-İstanbul, 1221/1806)

* ?, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon / İstanbul

* Arapça kelime ve cümleler.

* Karalama şeklinde Şeyh Hamdullah [44, 45, 48, 49, 52]'a taklid edilmiş olan bu kıt'a'da nokta, hareke ve bâzı işaretlerden başka, imzâsını da zer-mürekkep'le yazan İsmâil Zühdi, *sülûs*'e hâkimiyetini en câzip biçimiyle göstermektedir. Bu hususta, son devrin iki büyük hat müdekkiki olan Necmeddin Okyay [1, 160, 165, 192] ve Mâcid Ayrıl [172]'in bu satırların yazarına 1378/1958 yılında birlikte söyledikleri şu tesbîti de nakletmenin yeridir: "Tashihsiz olarak elinden güzel harf çıkartmakta, İsmâil Zühdi Efendi'nin eslâf içinde benzeri gelmemiştir".

92

* CELÎ SÜLÜS LEVHA

* Arif Hikmet Bey Kütüphanesi, 5/740-

Medine

* Farsça misra ve beyitler.

* Koyu yeşil zemine sarı (zırmık) ve

kırmızı (la'l) mürekkeplerle yazılan bu

karakama, ortada siyah renk olmadıgından,

ismini yalancı çıkarıyor; fakat bu tarzın

renkli ve cazip bir örneği olarak dikkat

çekiyor. Hatırat imzasının sağ üst köşede

yer aldığı bu kıtayı çevreleyen ebrû

kâğıdının Hatîp Mehmed Efendi

(?-1187/1773)'ye âit olması muhtemeldir.

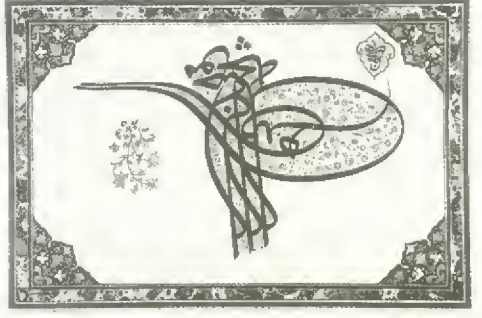
MEHMET SAİD EFENDİ

DEDE ZÂDE SEYYİD

Dede zâde Mehmed Said b. Mustafa Efendi İstanbul'da doğmuş ve tahsili sonunda müderris olmuştur. Kâtip zâde Mehmed Refî Efendi (?-1182/1768)'nin talebesinden İsmâîl Refîk (?-?) tarafından *tatîk* hatında yetiştirilen Dede zâde, Yesârî Es'ad Efendi gibi nâdir gelen bir kabiliyetin de hocasıdır [102]. Eskiden pek yaygın olan ve "ince hastalık" da denilen veremden 4 C.evvel 1173/24 Aralık 1759'da vefat edip Edirnekapı kabristanına defnolunmuştur.

Kaynaklar:

TH, s. 651, 718; HH, s. 244; CMOM, s. 294; THT, s. 164.

86

* TUĞRA LEVHASI

* 35x47 cm.

* SULTAN III. AHMED (Hacıoğlu

Pazarıcı, 1084/1673-İstanbul,

1149/1736)

* 1140/1727, İstanbul

* TSMK-A 3653'den

* "Mücebbince amel oluna"

* Osmanlı Devletinde padişahın resmi emri olan fermanlarda, tuğra'nın yanına bazı padişah tarafından bizzat yazılan "mücebbince amel oluna" irâdesinin tuğra haline getirilmiş şekli burada görülmektedir; sağ alt köşede "Ahmed b. Mehmed Hân" imzası vardır.

Sultan II. Bayezid'den önceki Osmanlı padişahlarının filen hat san'auyla uğraştıklarına dair bir bilgimiz yoktur. Sonraki padişahlar içinde hüsn-ı hat dersi alanlar varsa da "hattat" denilmeğe layık olanları Sultan II. Mustafa ve bilhassa Sultan III. Ahmed'dir. III. Ahmed'in torunu Sultan II. Mahmud [119] ve onun oğlu Sultan Abdülmecid [120] de hat san'auında başarı göstermişlerdir.

87

* SÜLÜS-NEŞİH KİT'A

* 20,5x26,5 cm.

* AHMED HİFZİ (Mora, ?-İstanbul

1181/1767)

* Tarihîsiz, İstanbul

* TSMK-GY 321/99

* Hadis metni

* Hafız Osman [73-80] ravzinin temsilcilerinden olan Ahmed Hifzî'ye âit bu kıt'anın koltuk ve kenarları, takriben 65 yıl önce Necmeddin Okyay [1, 160, 165, 192]'in ebrûlarıyla yenilenmiştir.

AHMED HİFZİ

Osmanlı topraklarına dâhil Mora yarımadasından, babası Mehmed Efendi'yle beraber İstanbul'a gelen Ahmed Hifzî, önce Hasircilar imâmı Mustafa Efendi (TH, 529-30)'den, sonra da Vedîkuleli Seyyid Abdullah Efendi [81]'nin seçkin talebesi Eğrikapılı Mehmed Râsım Efendi (1099/1688-1169/1756)'den hat san'atının öğrendi ve hocasının tavrında yazmayı sürdürdü. Râsım Efendi son zamanlarında talebesine ders verirken, kendisine yardımcı oldu. Ahmed Hifzî 20 Râhır 1181/15 Eylül 1767'de vefat ettiğinde, hocasının Eğrikapı'daki kabri yakınına gömüldü. Ahmed Hifzî'nin önde gelen talebesi, İsmâîl Zühdi [89, 91]'dir.

Kaynaklar:

DK, s. 43; TH, s. 86-87; HH, s. 97; CMOM, s. 180.

88

* SÜLÜS-NEŞİH KİT'A

* 14x21 cm.

* MUSTAFA KÜTÂHİ (Kütahya, ?-

İstanbul, 1197/1783)

* Tarihîsiz, İstanbul

* Husûsî Koleksiyon (Derman)/İstanbul

* Arapça bir tekerleme ve hadisler.

* Nesib satırların üstünde yer alan *sülü*s

şekil itibarıyla birbirinin aynı olan harfler

sık geçtiğinden, satır nizamına göre

yazıldığı halde, bu kısım üstadâne bir

hatatın gayesi de, böyle zor bir cümleyi

satıra oturtmaktır. Kıt'anın tezyinâtı, başka

renkler kullanılmadan, yazıldığı devirde,

sade altınla hazırlanmıştır.

MUSTAFA KÜTÂHİ

Kütahya'da doğan ve bir şeyhin yeğeni olduğu için Şeyh zâde lakabıyla da anılan Mustafa Efendi, İstanbul'da tahsil edip müderris oldu ve İbrâhîm Rodosî (?-1201/1787)'den hat san'atını öğrendi. Şevval 1197/Eylül 1783'de vefat edip Üsküdar'a defnolunan Mustafa Kütâhî'nin *sülü*s, *nesib* ve *celî sülü*s'le yazılanar rastlanmaktadır. Kızı Şerife Emine Safvet Hanım da hat san'atı ile uğraşmış olup tarihîsiz bir *sülü*s levhası THEM-3274'de görüldü.

Kaynaklar:

TH, s. 554; Uzunçarşılıoğlu İsmâîl Hakkı, *Kütahya Şehrî, İstanbul, 1932*, s. 256; THT, s. 180.

89

* NESİH HATTI İLE MUSHAF SAHİFESİ

(*İmamı 26 varak*)

* 31,5x20,5

* İSMÂİL ZÜHDİ (Ünye, ?-İstanbul,

1221/1806)

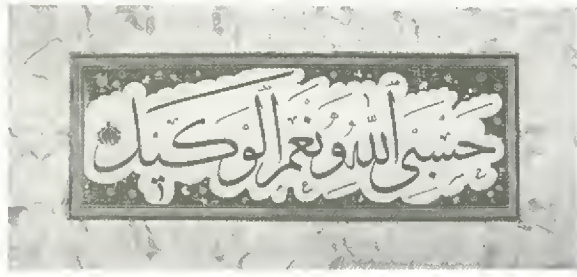
* 1218/1803, İstanbul

Mahmud'a hediye edildiği anlaşılan ve hâlen SK - Yeni Câmi 3'de mahfuz bulunan bu latif eser, aynı zamanda Osmanlı tarihinde ilk defa resmen bastırılan mushaftır (1291/1874).

Şeker zâde Mehmed Efendi Topkapı Sarayı'ndaki "has bahçe"nin mensuplarına hat hocalığında bulunduğu gibi, Ayasofya civarındaki evinde de talebesine ders verirdi. C. evvel 1166/Mart 1753'de vefat etti ve pek çok hattat gibi Şeyh Hamdullah'ın civârına defnedildi.

Kaynaklar:

DK, s. 68; TH, s. 419-420; HH, s. 139; *Şakâyet-i Numâniye ve Zeyilleri*, V, 218-220 (Fındıklı'nı İsmet Efendi), İstanbul, 1989; KA, IV, 2864; CMOM, s. 173; Osman Keskiöğlu, *Türkiye'de Matbaa Tesisi ve Mushaf Basımı*, A.Ü. İlahiyat Fak. Dergisi, 1967, XV, 132-3; THŞŞ, 17; THT, s. 151-2.

83

* CELÎ SÜLÜS LEVHA

* 28x58.5 cm.

* SULTAN III. AHMED (Hacıoğlu Pazarcığı, 1084/1673-İstanbul, 1149/1736)

* Tarihsiz, İstanbul

* TSMK-H 2280/12

* Duâ.

* Sultan III. Ahmed'in bu levhası, kırmızı renkli la'l mürekkebiyle yazılmış ve kendi saltanat yıllarının tezyinat modasına uygun bir şekilde, yarı üsluplandırılmış çiçek motifleriyle beyne's-sutûr tarzında tezhiplenmiştir. Dışpervaz'daki zer-efşanlı hatip ebrûsu da, emsâlsiz ebrû san'atkarı ve Ayasofya Hatibi Mehmed Efendi (?-1187/1773)'nin elinden çıkmıştır. Bu levhadaki *celî sülûs*, tavır itibâriyle Hâfız Osman [73-80]'ın hattına benzemektedir. Çünkü Sultan III. Ahmed'in hocası olan, *sülûs* ve *nesib* hattında tesiri bugün bile devam eden Hâfız Osman, *celî sülûs*ü ancak bu kadar yazabilmiştir. Bu hat nev'i, şahsiyetini hakkıyla bulmak için Mustafa Râkım [90, 92, 93, 94, 97]'ı bekleyecektir.

SULTAN III. AHMED

Babası Sultan IV. Mehmed'in Lehistan seferi sırasında Hacıoğlu Pazarcığı kasabasında (bugünkü Bulgaristan'da, Varna'nın kuzeyindeki Dobriç şehri) 22 Ramazan 1084/31 Aralık 1673'de doğan Şehzâde Ahmed, 9 Rebiulâhır 1115/22 Ağustos 1703'te Sultan III. Ahmed unvânıyla padişah olmuş; son on yılı "Lâle Devri" olarak isimlendirilen, kültür ve san'at hayatının mükemmel bir devresi sayılan saltanatı, 19 Rebiulevvel 1143/2 Ekim 1730'da sona ermiş, 21 Safer 1149/1 Temmuz 1736'da vefat etmiştir. Burada, hayatının hat san'atıyla ilgili bölümü ele alınacaktır. Şehzâdeliğinde, Hâfız Osman'dan aklâm-ı sitte meşk eden

Sultan III. Ahmed, dört *mushaf*, bir hayli *murakka'a*, *celî sülûs*'le levhalar ve bâzı âbideler üzerine taş mahkûk kitâbeler yazmıştır. Bunlardan, İstanbul'un Sultan Ahmed ve Üsküdar semtlerinde kendi adına yaptırdığı iki meydan çeşmesinin kitâbeleriyle Ayasofya ve Üsküdar Yeni Vâlide camilerindeki levhaları zikrolunabilir.

Hat, tezhip, minyatür, ebrû, cild gibi kitap san'atları X.(XVI.) asırdan sonra, onun saltanatında tekrar parlak bir devre yaşamıştır, bu san'atlarla uğraşanları padişah bizzat teşvik ve himâye etmiştir. Kendisinden mürekkep istediği Yedikule'li Abdullah Efendi [81]'nin hokkasını iade ederken, içini en kıymetli mücevheratla doldurduğu bilinir.

Kaynaklar:

TH, s. 76-79; HH, s. 94; CMOM, s. 154-5; İOTK, IV, 1-19; THŞŞ, 14; THT, s. 134-5; M. Uğur Derman, *Sultan Üçüncü Ahmed'in Yazdırdığı Mushaf, Kültür ve San'at* (İş), I, 70-74, Aralık 1988, Ankara; DH, II, 216-227.

84

* TA'LIK KİT'A

* 38x21.5 cm.

* VELİYÜDDİN EFENDİ (İstanbul, ?-İstanbul, 1182/1768)

* 1122/1710, İstanbul

* İÜKYK-F 1428, 8a

* Türkçe bir kî't'a:

"Ey levh-i zamîrin rakam-ı lutfîle merkûm, Mazmûn-ı kerem bâtır-ı feyyâzına mâlûm. Dest-i emelim dâmen-i ihsânını tuttu, Hâşâ ki, kemâl-i kereminden ola mabrûm."

* "İmâd-ı Rûm" lakabını bileğinin hakkıyla alan Veliyüddin Efendi'nin bu kî't'ası, İran taklidi olmayıp, kendi anlayışına göre yazdığı bir eserdir. Bu sebeple, Yesâri [100, 102, 103, 108]

öncesi Türk *ta'lik* hattının habercilerinden sayılabilir. Aynı zamanda, bu kî't'anın tezhibi, XII.(XVIII.) asırdan itibaren batı tesirine giren Osmanlı tezyinatının "Lâle Devri"ndeki ilk örneklerindendir.

VELİYÜDDİN EFENDİ

İstanbul'da doğan Eksî zâde Veliyüddin Efendi, Solakbaşı Hacı Mustafa Ağa'nın oğludur. Müderrislik, Haremeyn müfettişliği, Galata, Halep, Mısır ve Mekke kadılığı, Anadolu ve Rumeli kadıaskerliği vazifelerinden sonra, 1173/1760'da şeyhulislâm oldu, birbuçuk yıl sonra azledildi. 1180/1767'de tekrar meşihat makamına getirildi, 13 C.âhire 1182/25 Ekim 1768'deki vefatına kadar bu vazifede kaldı. Eyüp semtindeki Şeyh Murad Dergâhı hazîresine defnedildi.

Ta'lik hattını Durmuş zâde Ahmed Efendi (?-1129/1717)'den öğrenen Hacı Veliyüddin Efendi'nin, kî't'a ve murakka'a'larından başka İstanbul'daki bâzı âbidelerde *celî ta'lik* kitâbeleri vardır: Hekimoğlu Ali Paşa Câmii ve Sebîli, Ayazma Câmii, Damad İbrahim Paşa Sebîli...

Devrinin meşhur çiçek meraklılarından olan Veliyüddin Efendi, isimlerini de kendi verdiği bir hayli lâle cinsi yetiştirmiş; Bayezid Camii'nin sağ bitişğinde kurduğu kütüphâneye de kitaplarını vakfetmiştir.

Kaynaklar:

DK, s. 138; TH, s. 750-751; Müstakim zâde S. Sadeddin, *Devbatü'l-meşâyib*, trhz, İstanbul, s. 102; HH, s. 377; SO, IV, 614; KA, VI, 4692; CMOM, s. 299; *İlmiye Salnâmesi*, s. 534-5; Cevad Rüşdi, *Çiçek ve Lâle Bahçelerinde Şeybulislâm Veliyüddin Efendi*, İkdâm Gazetesi, 18 Şubat 1334, İstanbul; İOTK, IV, 539-540; OT, IV/2, 488-492; THŞŞ, 15; THT, s. 170-1; DH, II, 882.

85

* TA'LIK KARALAMA KİT'ASI

* 35x20 cm.

* DEDE ZÂDE SEYYİD MEHMED SAİD EFENDİ (İstanbul, ?-İstanbul 1173/1759)

* Tarihsiz, İstanbul

* SÜLÜS-NESİH KİT'A

* 16x22 cm.

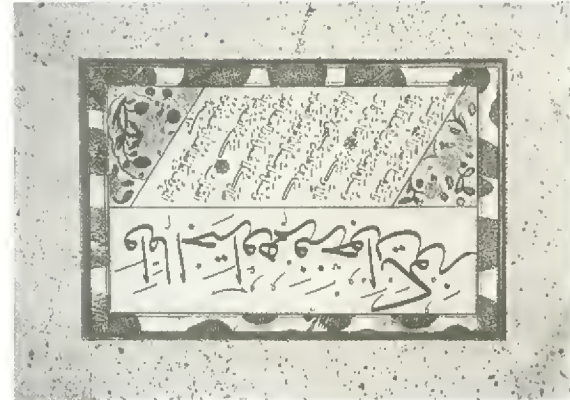
* HÂFİZ OSMAN (İstanbul, 1052/1642-İstanbul, 1110/1698)

* 1093/1682, İstanbul

* İÜKYK-A 6477'den

* Hadisler.

* Hafız Osman'ın, 76 numaralı kit'adan bir yıl önce yazdığı ve aynı hususiyetleri taşıyan bir kit'ası görülmüyor. Lakin, bu iki kit'ada mail *nesib* satırların tertibi, dolayısıyla koltuk mahalleri, birbirinden farklı görünüştedir. Bu kit'anın iç pervazı kumlu ebru, dış pervazı sim-eğşan (= serpmeli gümüş) olarak, koltuk (tezymatıyla birlikte XII.(XVIII.) asrın ilk yarısında yapılmıştır.

* KARALAMA MEŞK KİT'ASI

* 17.7x25.8 cm.

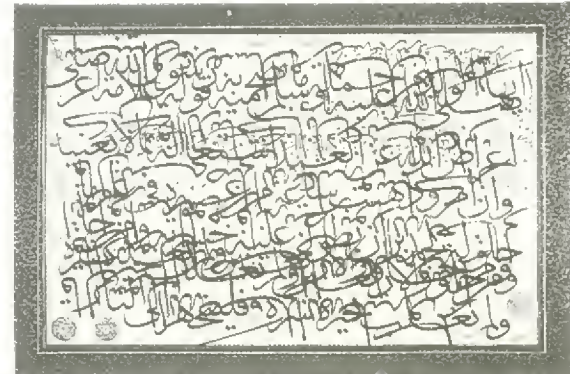
* HÂFİZ OSMAN (İstanbul, 1052/1642-İstanbul, 1110/1698)

* 1100/1688, İstanbul

* İÜKYK-A 6461, 4b

* Muhtelif harf, kelime ve cümleler.

* Karalama hakkında gerekli bilgiler II. Kısım'da verilmıştır. Bu *sülüs-nesib* karalama da Hafız Osman'ın üslubunun zirvesinde olduğu yillara aittir.

* NESİH HATTI İLE MÜŞAFTAN İKİ

SAHİFE (tamamı 417 varak)

* 29x19.5 cm.

* SEYYİD ABDULLAH EFENDİ (İstanbul, 1081/1670-İstanbul, 1144/1731)

* 1124/1712, İstanbul

* İÜKYK-A 6543, 146 b-147a

* KK (süre: XI, âyet: 61-74)

* Hafız Osman [73-80]'ın en önde gelen talebesi olan Seyyid Abdullah Efendi, bilhassa *nesib* hatında ustâdi seviyesine erişmiştir. Hatta, bu sebeple Hafız Osman'ın onu bir abhâbına takdim ederken "Benden güzel yazar" diye tanıttığı vakidir.

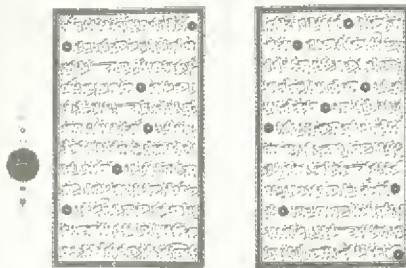
Daha geçzaâdeğinde Hafız Osman'dan Seyyid Abdullah Efendi'ye iki mushaf yazdırtmıştır. Burada görülen iki sahife, bunlardan birine aittir. Serlevha, süre bağı, hizb, secde, aşere gülleri tezhibi cihcinden de XII.(XVIII.) başlarında Osmanlı üslubunun son mükemmeli örneklerinden olan bu mushafın müzehhibi bilinmemektedir. O devirden sonra, tezhiple Bani tesitiyle soysuzlaşma başlamıştır. Mushafın kâbı da, murassa' (cimas, yâkür, zümrüt ve firuze taşlarıyla bezemmiş) olarak cildlenmiş nâdide bir eserdir.

SEYYİD ABDULLAH EFENDİ

1081/1670'de İstanbul'un Vedikule

semtinde doğduğundan "Vedikule'li" lakabıyla tanınan Abdullah Efendi'nin soyu baba ve ana cihcinden Hz. Muhammed'e bağlandığı için, imzalarında "seyyid"liğini de zikreder. Bir diğer adı da Emir'dir. Hem babası Seyyid Hasan Hâşimî (? - 1098 / 1678), hem de oğlu Seyyid Abdülhalim Hasib (1117 / 1705 - 1172/1759) ve torunu Seyyid Mehmed Said (1152 / 1739 - 1172 / 1758) hattat olmak dolayısıyla, bu âile hat san'atını dört nesil boyunca sürdürmüş demektir.

Vedikule'deki İmrâhor (Mir-ahûr) Câmî'i'nde imâm olan babasının yanında hıfzını ve tahsilini bitiren ve hat öğrenen Abdullah Efendi, 17 yaşındayken Hafız Osman'dan *aklâm-ı site* meşketmeye başlayarak 40 ay gibi kısa bir müddet sonra icâzet almış ve hocasının tevaccühünü kazanmıştır. Babasının vefatıyla İmrâhor Câmî'i'ndeki imâmet vazifesini üstlenerek ömrü boyunca sürdürülen Abdullah Efendi, 24 mushaf,

* SÜLÜS-NESİH KİT'A

* 19x28 cm.

* MEHMED ŞEKER ZÂDE (Manisa, ?-İstanbul, 1166/1753)

* Tarihîsiz, İstanbul

* SK-Hamidiye 37'den.

* Hadisler

* Bir satır *sülüs*, sekiz mail satır *nesib* hattı ve tezyinatı ile XII.(XVIII.) asrın temsilcisi olan bir Osmanlı kit'ası nazaratınıza sunulmuştur.

ŞEKER ZÂDE MEHMED EFENDİ

Manisa'da doğan Mehmed Efendi'nin lakabı, babası Abdurrahman Efendi'ye şekerçilikle uğraştığından, şekerçi zâde'dir. Fakat, kendisi bunu imzalarında ekseriya şeker zâde şeklinde kullanmıştır. Once İbrâhîm Kırîmî (?-1150/1737 ?)'nın, sonra Vedikuleli Seyyid Abdullah [81]'in *aklâm-ı site*'de yetiştirdiği Mehmed Şeker zâde kit'a, murakkâ'a ve mushaf'larıyla tanınır. Hele Sultan III. Ahmed [83, 86]'ın teçvikiyle, Hac farızasını müteakip Medine'de bir kaç yıl kalarak, Şeyh Hamdullah [44, 45, 48, 49, 52]'in Ravza-i Murâhhar'e'ye vakfeden bir mushafını takliden üç aded yazmıştır. Hat tarihî kaynakları bir aded yazdığını beyân ediyorlarsa da, elde mevcut mushafın son üç aded yazdığını, hattâ döndüncüye niyetlendiyini belirtmektedir. Yazılanların üçüncüsü olduğu ve Sultan III. Ahmed'den sonra tahia çıkan Sultan I.

Kaynaklar:
DK, s. 59; TH, s. 269-271; HH, s. 118; CMOM, s. 159; THT, s. 136-8; M. Uğur Derman, *Sultan Uğuncu Ahmed'in Yazdırıldığı Mushaf, Kültür ve San'at* (İş), I, Atalık 1988, Ankara, s. 70-74.

8 Rebülevvel 1144/10 Eylül 1731'de vefat eden Seyyid Abdullah Efendi, Eyüp Sultan'daki Şah Sultan Dergâhı karşısındaki kabristana (1987'de yol genişletilirken kitabesi yok edildi) defnolunmuştur.

Sultan III. Ahmed'in alâkasına dâima mazhar olan Abdullah Efendi, 1120/1708'den itibaren Topkapı Sarayı'nın meşk muallimliği vazifesine getirilmiştir.

1000 kadar en'âm ve evrâd, sayısız kit'a, murakkâ'a ve hilye ile sair kitaplar yazdı, pek çok talebe yetiştirdi. Bunlar arasında en çok tanınanları Eğrikapılı Mehmed Râsîm Efendi (1099/1688-1169/1756) ve Şeker zâde Mehmed Efendi [82]'dir.

74

* NESİH HATTI İLE KİT'A

* 27x18.5 cm.

* HÂFİZ OSMAN (İstanbul, 1052/1642-İstanbul, 1110/1698)

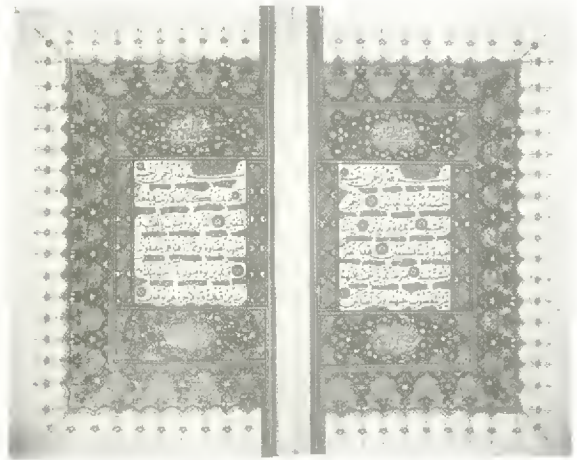
* 1101/1689, İstanbul

* Husûsi Koleksiyon (Derman)/İstanbul

* Hadîsler.

* Parçalanmış bir murakka'a'dan çıkma olan, *nesih* hattı ile şu kit'a, Hâfız Osman'ın-kendi üslûbuyla zirvede bulunduğu yıllarda-Şeyh Hamdullah [44, 45, 48, 49, 52] hattına takliden yazmış olması cihetinden mühimdir.

Yazı sâhasının dışındaki iki katlı iç pervaz, bu ufak kit'ayı büyük murakka'a ölçülerine göre, gözü alıştırarak yerleştirmek zarûretinden doğmuştur.

75

* NESİH HATTI İLE MSHAFTAN İKİ SAHİFE (tamamı 458 varak)

* 28x18 cm.

* HÂFİZ OSMAN (İstanbul, 1052/1642-İstanbul, 1110/1698)

* 1094/1683, İstanbul

* İÜKYK-A 6549, 1b-2a

* KK (sûre: I: sûre: II, âyet: 1-4)

* Burada Hâfız Osman'ın kendi üslûbuna sahip olduğu yıllara âit bir mushafının serlevha sayfeleri görülüyor; diğer sayfeleri 11 satırlıdır. Gâyet rahat ve açık okunabilen; ayrıca, Ali el-Kârî [67] kıraatine göre yazılmış bulunan bu *nesih* hattı, daha sonra yetişen Kur'ân hattatlarına rehber olmuştur. Yazılması Zilhicce 1094 ortası (Aralık 1683 başı)'nda tamamlanan bu mushafın tezhibi yazıldığı devre âit olup, Kanbur Hasan Çelebi tarafından yapılmıştır.

76

* SÜLÜS-NESİH KİT'A

* 15x21 cm.

* HÂFİZ OSMAN (İstanbul, 1052/1642-İstanbul, 1110/1698)

* 1094/1683, İstanbul

* İÜKYK-A 6498'den

* Hadîsler

* Hâfız Osman'ın kendi şîvesine has zarâfetiyle yazdığı bu *sülûs-nesih* kit'a, mâil *nesih* satırlarıyla aynı bir güzellik kazanmış; *sülûs* satırın yerine sığmayan devamı, hemen alttaki boşlukta *rikâ'* hattıyla tamamlanmıştır. Koltuk tezyinatında altın üzerine yarı üsluplaştırılmış gül ve yaprakları, kit'anın etrafında da nefîli ebrû yer almaktadır, bütün bunlar XII.(XVIII.) asrın ilk yarısına âittir.

77

* MUHAKKAK-NESİH HATLARI İLE KİT'A

* 31.5x25.5 cm.

* HÂFİZ OSMAN (İstanbul, 1052/1642-İstanbul, 1110/1698)

* 1098/1687, Bursa

* Husûsi Koleksiyon (Sevgi Gönül) / İstanbul

* Hadîsler

* Bir murakka'a'da 8. kît'a olarak yer aldığı, tarihin altındaki 8 rakamından anlaşılan bu büyük kît'a, 1 satır *muhakkak*, 4 düz ve 9 mâil satır *nesih*, 1 satır *muhakkak* tertibiyle yazılmıştır. Hâfız Osman'ın yer ve tarih belirtmekteki titizliği burada da görülmektedir. *Muhakkak*'ın artık en son nümünelerinden olan, *nesih* hattı itibariyle de Hâfız Osman mükemmeliyetini aksettiren bu kît'ada, koltuklar tezhipsiz bırakılmıştır.

78

* MUHAKKAK-SÜLÜS-NESİH-RİKÂ' HATLARI İLE HİLYE LEVHASI

* 49.5x31.5 cm.

* HÂFİZ OSMAN (İstanbul, 1052/1642-İstanbul, 1110/1698)

* 1101/1690, İstanbul

* TSMK-GY 1483

* Hilve metni.

* Hâfız Osman, levha şeklindeki ilk hilve hattatı olarak bilinir. *Muhakkak* hattı ile Besmele'nin, *sülûs* 'le ilk dört halife isimleri ve bir âyetin, *nesih* 'le hilve metninin ve *rikâ'* ile son satırdaki Arapça tarihin yazıldığı bu hilve levhası, eskiden camlı çerçeveye konulmadan tahtaya yapıştırıldığı için, devrin aydınlatma vâsıtası olan kandillerin isiyle yazı bölümü kararmış, tezhibi de XIII.(XIX.) asırda Avrupa tarzında yenilenmiştir.

HÂFİZ OSMAN

onlardan biridir. O devirde İstanbul'dan gidip gelmesi bir yıla yakın zaman alan hac seyahati müddetince, konakladığı menzillerde Hâfiz Osman'ın yaptığı karalamalar da zamanımıza kadar intikal etmiştir, nerede yazdığını da mutlaka belirttiği bu kıtalar TSMK-H 2288'dedir. Burada ketebe sahifesi verilen en'âm-ı gerif, Hâfiz Osman'ın *nesib*'te kendi şivesini bulmadan önceki devrine (1088/1677) aittir ve mesela 76. örnekle karşılaştırıldığında, bu farkı görmek mümkündür.

1052/1642 yılında, Haseki Câmiî müezzini Ali Efendi'nin oğlu olarak İstanbul'da doğan ve küçük yaşında Kur'an-ı Kerim'i hıfzettiği için "Hâfiz Osman" ismiyle anılan bu hat dehası, önce Derviş Ali [72]'den âkâm-ı sitre'yi öğrenmeye başladı. Ancak, yaşı halinde onunla layıkıyla meşgul olamayan Derviş Ali, kendisini, en önde gelen talebesinden Şeyolu zâde Mustafa el-Bıyûbî (?-1097/1686)'ye gönderdi.

Bu yeni hocasından 18 yaşındayken icâzet

alan Hâfiz Osman, daha sonra Nefes zâde İsmâil Efendi (?-1090/1678)'den Şeyh Hamdullah üsûbunu bütün incelikleriyle öğrendi ve daha önce bahs olunduğu gibi, 1090/1678'den itibaren "Şeyh vâdisi"nden ayrılarak kendi şivesinde yazmağa başladı. Önceleri tenkide uğradıysa da, san'atına getirdiği yeni hava, kısa zamanda beğenilip kabul gördü.

Müşaf (25 adest), en'âm, delâilü'l-hayât, cüz, kıt'a, muraakkâ'a şeklinde sayısız eser bırakan Hâfiz Osman hilye mecmûi de levha şeklinde ilk yazan hattattır [78]. Tesbit edebildiğimiz 50 kadar talebesi arasında ön sırayı Vedîkuheli Seyyid Abdullah Efendi [81] alır. Yazdığı mushafât geçen yüzyılda bastırılarak bütün İslâm âlemine yayıldığı için, ismi çok duyulan hattatlardan olan Hâfiz Osman, Osmanlı padişahlarından Sultan II. Mustafa ve Sultan III. Ahmed [83, 86]'in de hat hocasıdır.

San'at hayatının en parlak devri 1090/1678-1100/1688 yılları arasında geçen Hâfiz Osman, bir felç rahatsızlığına 1110/3 Aralık 1698'de vefat etti ve İstanbul'un Kocamustafapaşa semtindeki Sümbülcendi Dergâhı haziresine gömüldü.

Kaynaklar:

DK, s. 36-37; TH, s. 301-305; HH, s. 121-123; CMOM, s. 143-5; K4, III, 1914; Kemal Çig, *Hâfiz Osman*, İstanbul, 1949; TSMKAYK, I, 268 (1028); M. Uğur Derman, *Hâfiz Osman'ın Yazı San'atımızdaki Yeri*, *Hayat* 52, 1967, s. 8-9; M. Uğur Derman, *Kendi İzabılarıyla Hâfiz Osman'ın Mushafı*, *San'at Dergisi* 24, İstanbul, 1982, s. 10-15; THSŞ, II, 16, 18; THT, s. 109-116; Dr. Eike Niewöhner Eberhard, *Die Berliner Muraakka von Hafiz Osman*, Jahrbuch der Berliner Museen 1989.

* Hadisler

* Mail olarak yazılan *nesib* satırları *sülûs*'e göre dar tutulmadığı cihetle, koluk yeri olmayan bir kıt'a görülmektedir. Her iki nevi yazıda da kıvrak ve âhenkli hatlarıyla Derviş Ali, Şeyh Hamdullah [44, 45, 48, 49, 52] ile Hâfiz Osman [73-80] arasındaki en büyük köprüdür, denilebilir.

DERVİŞ ALİ

İstanbul'da doğmuş ve Halid Erzurumi (?-1040/1631)'den hatı öğrenmiştir. Şeyh Hamdullah yolu kendisine kadar Şükrullah Halife [54], Pir Mehmed b. Şükrullah (?-988/1580), Hasan Üsküdarî (?-1023/1614) ve Halid Erzurumi (?-988/1580) gelmiştir. Okçuluk sporuyla uğraştığı, bugün mevcut olmayan kabir kitabesindeki itâdeden anlaşılan Derviş Ali'nin pek çok talebe yetiştirdiği ve kırtan fazla müşaf, sayısız en'âm, kırtan, kıt'a ve muraakkâ'a yazdığı bilinmektedir. Ramazan 1084/Aralık 1673'de yaşı olarak vefat eden Derviş Ali, daha sonraki yüzyıllarda yazayan iki başka adasından "Büyükle" veya "Birtinci" lakabıyla ayırd edilmektedir.

Kaynaklar:

DK, s. 49; TH, s. 336; HH, s. 126-127; CMOM, s. 137; THSŞ, 12; THT, s. 100-1.

* NESİH HATTI İLE EN'ÂM'DAN SON SAHİFE (tamamı 52 yaprak)

* 16.7x11.2 cm.

* HÂFİZ OSMAN (İstanbul, 1052/1642-İstanbul, 1110/1698)

* 1088/1677, Hac yolu.

* TSMK-EH 331, 52a

* Duâ ve imzâ sahifesi.

* Elinin metânetini kaybetmemek için yazı çalışmalarını aralıksız sürdüren hattatlardan olan Hâfiz Osman, Hac yolunda bile eser vermekten geri kalmamıştır. Burada görülen en'âm da

* NESTA-LIK KİT'A

* 38x22 cm.

* MİR 'İMÂDÜ'L-HASENİ (Kazvin, 961/1554 ?-İsfahan, 1024/1615)

* Tarihîsiz, ?

* İÜKYK-F 1427, 11a

* KK (süre: XVII, âyet: 80; süre: XXIII, âyet: 29) ve Farsça meâlî.

* Düz satırlı ve beyne's-sutür tezhipli bu kıt'a da, *nesta'lik*'te âyetlerin asılları, altlarına da hürde *nesbat'ik* ile Farsça meâlleri yazılmıştır. Farsça'da harekeye ihtiyâç duymamasından beraber, âyetlerin yanlış okunmasından çekinildiği için, gözü rahatsız etmeyecek incelikte hareke kullanılması [61-62] cihetine gidilmiştir. 'İmâd'ın bu görülen âyetleri ve meâlîni birkaç defa aynen yazdığına bu satırların yazarı rastlamıştır.

* SÜLÛS-NESİH KİT'A

* 15.3x21.4 cm.

* DERVİŞ ALİ (İstanbul, ?-İstanbul, 1084/1673)

* Tarihîsiz, İstanbul

* TSMK-GY 323/57

Ancak, elleri olmayan ve kâğıt kalemi bileklerinin arasına sıkıştırıp kullanabilen sakat bir kimse tarafından, hem de sür'atle yazıldığı gözönüne alınırsa, seyredenler muhakkak ki hayrete düşerler. Gerçi zamanımızda ağzıyla, hattâ ayak parmaklarıyla fırça tutup resim yapanlara rastlanmaktadır. Lâkin harflerin incelik ve kalınlığını kâğıt kalemiyle çıkarmak, ayrıca belirli kaidelere bağlı kalarak yazmak, serbest fırça kullanmakla kıyas edilemez. Hele, *sülûs* satırda geçen ق harfleri, bir üstâd elinden çıkmışcasına mükemmeldir.

MEHMED EFENDİ

İki eli bileklerinden, iki ayağı da topuklarından itibâren bulunmadığı için "bîdest ü bîpâ" lakabıyla anılan Mehmed Efendi, Bolu'da doğmuş; sakatlığı yüzünden dilenmekten başka çâresi kalmadığını düşünerek İstanbul'a gelmiş, fakat hat san'atına karşı duyduğu dayanılmaz arzû ile, Hâfız Osman'ın da hocası olan Suyolcu-zâde Mustafa Eyyûbî (?-1097/1686)'den *sülûs-nesib* öğrenmeye başlamıştır. Bu hâliyle bir en'âm-ı şerîf yazdığını Osmanlı pâdişahı Sultan IV. Mehmed işitince, 1082/1671 yılında huzuruna kabul ederek karşısında yazdırıp hayretler içinde kalmış; kendisine maddî ihşanda bulunduktan başka, günlük 20 akçe maaş bağlatmıştır.

Mehmed Efendi'nin Sultan II. Süleyman devrinde (1098 / 1687 - 1102 / 1691 arası) vefat ettiği kaydolunmaktadır.

Kaynaklar:

Vekâyinâme-i Abdi Paşa (yazma nüsha), TSMK-H 1363, 147a; *Râşid Tarîhî*, I, 256; *DK*, s. 22; *TH*, s. 144 (hâşiyeye); Uğur Derman, *Bîdest ü bîpâ Mehmed Efendi, Hayat Tarîh Mecmuası*, Kasım 1971/10, s. 30-31.

69

* NESTA'LİK KİT'A

* 38x22 cm.

* MİR İMÂDÜ'L-HASENÎ (Kazvin, 961/1554 ?-İsfahan, 1024/1615)

* Tarihsiz, ?

* İÜKYK-F 1427, 4a

* Farsça kî't'a.

* *Nesta'lik* hattının İran'da varabildiği son nokta olarak kabul edilen 'İmâd'ın bu mâil kî't'ası, dâhili itibâriyle teferruatlı bir şekilde tezhiplenmiş, iç ve dış pervazlar sâde renklerle bırakılmıştır. *Nesta'lik* kî't'alarda (burada: yeşil renkli) dış pervazın üst kısmının, diğer üç tarafa göre 2-3 misli geniş tutulması, bu yazının vatanında bir âdet hâline gelmiştir; Osmanlılar'da da buna uyulmakla beraber, dört tarafının aynı ölçüde bırakıldığı kî't'alar da görülmektedir.

Hâlen İÜK'nin Yıldız Kütüphanesi kısmında birlikte muhâfaza edilen ve Şeyhülislâm Veliyüddin Efendi [84]'nin oğlu Mehmed Emin Efendi (Veli Efendi zâde) metrûkâtından 1220/1805 yılında çıkan iki murakka'â mevcuttur. Mîr Ali [57], Hüseyin-i Tebrizî, Muhibbî, Nakşî, Veliyüddin Efendi gibi sâir *nesta'lik* üstâdlarına âit olanları da bulunmakla beraber, 'İmâd'ın en seçkin kî't'alarının yer aldığı bu F 1427 (23 adet) ve F 1425 (37 adet) murakka'aları, onun *nesta'lik* teki erişilmez mevkiini belirtmeye yeter.

Burada görülen kî't'anın, Salih isminde bir Osmanlı müzehhibi tarafından 1198/1784'de tezhiplendiği, 'İmâd'ın imzâsındaki "müznib" kelimesinin altında bulunan isimden anlaşılmaktadır.

MİR İMÂDÜ'L-HASENÎ

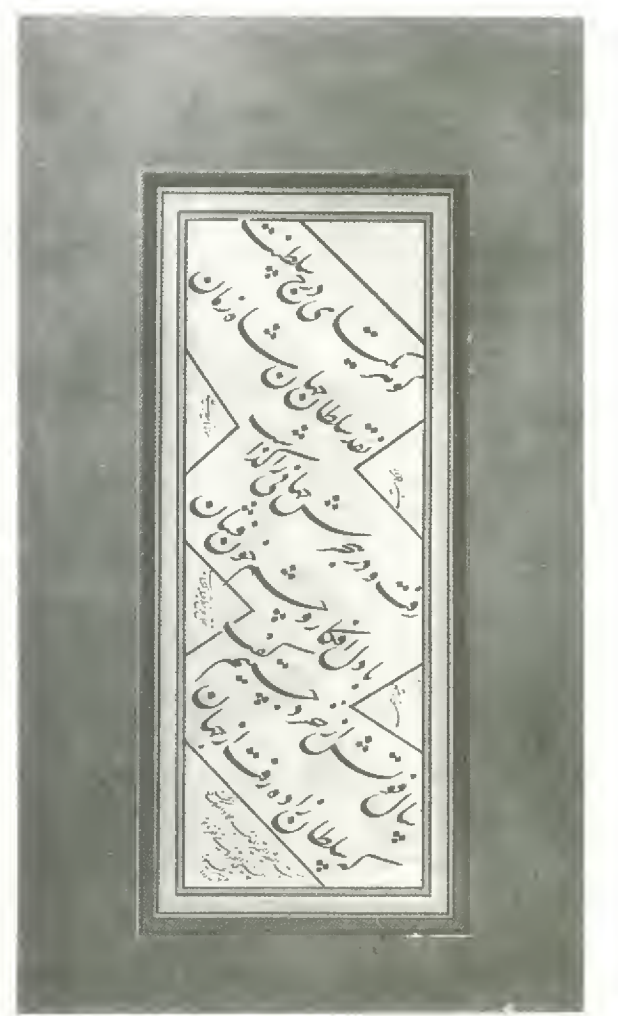
Safevî devletinin kütüphâne müdürlüklerinde ve yüksek idârî işlerinde vazife almış bulunan Kazvin'li Seyfî âilesine mensup olarak, tahminen 961/1554'de Kazvin'de doğan 'İmâd'ü'l-Mülk'ün babası İbrahim el-Hasenî'dir. Tebriz'e giderek Molla Muhammed Hüseyin-i Tebrizî'den *nesta'lik* hattını meşk etti. İran dışında ve içindeki bazı seyahatlerinden (Hindistan, Herat, Horasan, Şam...) sonra 1008/1599'da İsfahan'a yerleşti; Şah Abbas'ın sarayına girdi, yazdığı eserlerin yanı sıra talebeler yetiştirdi. Bunlar arasında oğlu Mîr İbrahim, kızı Gevherşad ve yeğeni Abdürreşid'den başka, halifesi Derviş Abdi ve Nureddin Muhammed sayılabilir.

'İmâd'ın san'atta ve Şah Abbas nazarında kazandığı mevki çekemeyenler onların arasını açtılar; buna 'İmâd'ın sünnî, Şah Abbas'ın müfrit şiî oluşu da eklenince, *nesta'lik*'in bu en büyük ismi şehîd edildi ve Mahmud Big Câmî'nde toprağa verildi. Bu acı hâdiseyi duyan Hind Hükümdârı Cihangir ağlayarak "Eğer Mîr 'İmâd'ı bana sağ olarak verselerdi, onun ağırlığınca mücevher verirdim" demiştir.

Bu müstesnâ san'atkârın şiirleri de mevcuttur. İstanbul'a geldiği hakkında bir rivâyet görülmüşse de, bu şehirdeki eserlerinin çokluğuna rağmen, Osmanlı kaynaklarında bunu doğrulayan bir bilgi geçmemektedir. Kendisinden yarım asır kadar sonra yaşamış Mîr 'İmâd-ı Hüseyinî ile -isim benzerliğinden dolayı- bâzan karıştırılan Mîr 'İmâd'ü'l-Hasenî'nin torunu Mehmed Emin de hattattır; 1118/1706 tarihli bir eseri SK-YB 3462'de görülmüştür.

Kaynaklar:

GS, s. 67-8; *TH*, s. 695-6; *HH*, s. 211-215; *CMOM*, s. 239-247; *AH*, s. 522-541; *AAH*, I-II, 518-539; Uğur Derman, *İranlı Ta'lik Üstâdı Mîr 'İmâd'ü'l-Hasenî, Güneş Mecmuası*, Kasım 1973, XVIII/16-18; *THT*, s. 87-8, *DH*, II, 882.

70

* NESTA'LİK KİT'A

* 38x22 cm.

* İMÂDÜ'L-MÜLK el-HASENÎ es-SEYFÎ el-KAZVİNÎ (Kazvin, 961/1554?-İsfahan 1024/1615)

* 1023/1614, İsfahan

* İÜKYK-F 1427, 2a

* Farsça müseddes.

* Hafif ebrûlu kâğıd üzerine Mîr Ali el-Kâtib [57] hatından nakl (yâni taklid) ettiği bu kî't'ada 'İmâd, hem kıbletü'l-küttâb (= yazıcıların teveccüh noktası) olarak vasıflandırdığı Mîr Ali'yi rahmet ve hürmetle anıyor, hem de taklid kabiliyetini göstermiş oluyor. Hurde *nesta'lik* teki başarı derecesini de imzâsına bakarak anlamak mümkündür.

gök istifade ettiğini ve yardım gördüğünü belirtiyor.

Kaynaklar:

MM, s. 8, 25, 26; KDYS, s. 21, 58; DK, s. 106; HH, s. 119; CMOM, s. 125-6; KDYS, s. 275-6 ve mezar kitabesinin resmî: 6; THT, s. 78-9.

66

* MUHAKKAK-NESİH HATTI İLE DUA MECMUASINDAN BİR SAHİFE (İstanbul 1002/1594'den sonra)

7 varak)

* 25,5x36,5 cm.

* HASAN ÇELEBİ (?-İstanbul, 1002/1594'den sonra)

* 974/1566, İstanbul

* TSMK-EH 1077, 5a

* Ebrâdî'l-usbû'îye (= yedi günlük dualar)

* Sultan II. Selim'in Osmanlı tahrîna cülûsundan sonra kendisine sunulan bu duâ mecmuasında aklâm-ı site, altı

geşidyle de yeralmış olmakla beraber, burada örnek verilen sahife, 1 satır

mubakkak, 3 satır *nesib*, 1 satır

mubakkak, 3 satır *nesib*, 1 satır

mubakkak esâsına göre yazılmıştır.

Karahisârî [58, 59, 63, 64] üslûbunun

bütün ihtişamıyla kullanıldığı bu sahifede,

mubakkak hatı ile yazılan kelimelerin

sonundaki kâf ve ortasında kalan lâm

harflerinde kamış kalemlerle çirki ve iniş

başlarında "çene açıklığı" bırakılması gibi

hususiyetlere rastlanmaktadır. *Nesib*

satırların her iki tarafındaki koltuk

tezhipleri ve yazıyı çevreleyen zer-efşan

sâhası, sahifenin cazibesini tamamlıyor. Bu

mecmuanın klâsik Osmanlı üslûbundaki

tezhibi, Saray Nakışhânesi'nin usta

müzehhibleriyle yapılmıştır.

HASAN ÇELEBİ

Çerkes asıllı olup, Ahmed Karahisârî'nin kölesiyken, efendisi onu azâd etti ve mânevî evlâd edindi; aklâm-ı site'yi de özenle öğretti. İstanbul Süleymaniye Câmii'ndeki taş mahkûk giriş kitabesi ve gini üzerindeki *celî silîs* yazılar Hasan

67

* NESİH HATTI İLE MUSHAF (İstanbul 303

varak)

* 21,5x14,5 cm.

* ALİ B. SULTÂN MUHAMMED el-HEREVî el-KÂRî (Herat, ?-Mekke, 1014/1607)

* Zilkade ortası 999 / Eylül başı 1591, Mekke

* SK-Reisülkütab 1, 302b-303a

* KK (süre: CXI, âyet: 4-5; süre: CXII; CXIII; CXIV) ve hatim duası.

* Yakutü'l-Mustasımî [23-27] üslûbuna

baglı *nesib* hatı, Osmanlı toprakları

dışında uzun müddet devam etmiştir. İşte

burada, aradan üçyüz yılın üstünde bir

zaman geçtikten sonra, Yakut tavrında

yazılan bir *nesib* (sondaki ferâğ kayd:

rikkâ) hat örneği görüyorsunuz. Bu

sebepse TH'de Ali el-Kârî hatından

bahsedilirken: "Şeyh Hamullah'ın ilk

yazılarında benzediği" kaydolunmaktadır.

Kur'an-ı Kerim kitabesinde âyetin her

sahife sonunda bitirilmesi (yani: âyet-

berkenar) üslûbû de muhtemelen Ali el-

Kârî terfî etmiştir.

Ali el-Kârî'nin, mushaf imlâsında "resm-i

Osmanî"ye Hafs (?-180/796) rivâyetinde

uymadığı, diğer kaideleri aynen kabul

ettiği söylenmektedir. Kuraat ilminde

seçkin bir mevkî olduğu için, onun

devrinden sonra yazılan mushaflarda bu

kuraatin tesiri görülmür. Mesela Hâfız

Kaynaklar:

Ehlyâ Çelebi Seyahatnâmesi (ycmî baskı), III, 1023; GS, s. 21, 59; TH, s. 155; DK, s. 36; HH, s. 84; CMOM, s. 127-8; M. Uğur Derman, *Edirne Hatırları ve Edirne'nin Yazı Sanatımızdaki Yeri*, "Edirne" Armağan Kitabı, s. 316, (13. dipnot); Ankara, 1965; KDYS, s. 280; QAB, s. 93; THŞ, 9-10; THT, s. 81-2.

de, kabri zamanla yokolmuştur.

ustâdî Karahisârî'nin yanına gömüldüyse

Çelebi, İstanbul'un Sütlüce semtinde

1002/1594'den sonra vefat eden Hasan

45, 48, 49, 52]'in da gıvesi hissedilir.

Karahisârî'den başka Şeyh Hamullah [44,

Hasan Çelebi'nin bazı yazılarında

yazdırıldığından, aslı bugün yoktur).

vakit, yazıları mahallî bir hatıra yenisinden

XIII.(XIX.) asrın başlarında tâmir geçirdiği

kendisine maas bağlatı (Selimiye kubbesi

Sultan II. Selim yaşadığı müddetçe

görme kudretini kaybettiler. Bunun üzerine,

suyla gözlerini faraklımaktan yıkayınca

üzlerine, *celî* kalemlerini temizlediği kireçli

nezeret ederken, bir gözüne kireç düşmesi

Çelebi'nindir. Selimiye'nin kubbe yazısına

taş mahkûk giriş kitabesi de Hasan

Câmî'nin gini üzerine bütün yazıları ve

Çelebi'ye aittir. Edirne'deki Selimiye

68

* SÜLÜS-NESİH KITA

* 20,5x29,5 cm.

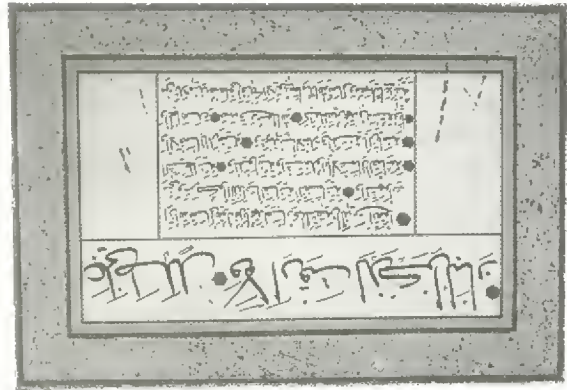
* MEHMED BİDEST Ü BİPA (Bolu, ?-İstanbul, ?)

* Tarihsiz, İstanbul

* TSMK-GY 321/113

* Arapça sözler.

* Bu kıtâmın, yazıldığı devirdeki hat güzelliğini aksatmadığı düşünülebilir.

Kaynaklar:

TH, s. 324; CMOM, s. 131; CJC, s. 57, 179n, 163; DIA, II, 403 (Ahmed Özel -Bu madde sonunda Ali el-Kârî'nin hatırladığı dışındaki ilmi hayati da geniş bibliyografyaya tanıtılmaktadır).

Kaynaklar:

edip Mekke'de defnolundu.

sâhibidir. Şevval 1014/Şubat 1606'da vefat

kısım basılmış- 180'e yakın mühim eser'in

ederdi. İslâmî ilimlerin her dalında -bir

mukabiliyle, ertesi yılın geçimini temin

koyardı. Bu mushafın hediyelesi

etrafına tefsir ve kuraate dair kayıtlar da

değildir. Ancak, Mekke'ye yerleştikten

Har san'atını kimden öğrendiği belli

gelencilerindendir; Hanefî fakihlerindendir.

diñi ilimlerde zamanının en önde

(Sultan, babasının adidir; ünavan değildir)

Herat'ta doğan Ali b. Sultan Muhammed

Bugün Afganistan sınırları içindeki

ALİ el-KÂRİ

devirlerde başladığı aşıkardır.

Ülkelere müstesna- Osmanlılar'dan önceki

"resm-i-Osmanî"den farklılıkların -Magrib

bulunuyor, anlaşılır gibi değildir. Esasen,

İslâm'a hizmetle geçen Osmanlı'ya

Ali el-Kârî iken, kabahat niçin hayatları

ihâtasından kimsenin şüphesi olmayacağı

kuraatı getiren, takvâsından ve ilmi

sugılamakta oldukları görülmüştür. Bu

erdirdi" ilâdesiyle yakışsız bir şekilde

nihâyet vererek, bu mes'eleyi selâmetle

sebepe oldu. Lâkin Allah, onların işine

kaidelerinde ihtilâfa ve görüş ayrılığına

edilmiş imlâ ile mushaf yazmak, hece

yazdılar ve basırlar. Sonradan ihdâs

sultânlarının "yeni hece sistemiyle mushaf

Osmanî"den ayrılmalara dair, Osmanlı

bilgiler arasında (bkz. *الحق المصطفى*)

Abdurrahman tarafından ilâve edilen

mushafın sonunda Muhammed

Hâf böyle iken, Funus'ta basılmış olan bir

nüshalarda da müşâhede olunur.

Osman, ferâğ kaydında Ali el-Kârî

yazmıştır [75]; bu keyfiyet matbâ

kuraatine uyduğunu belirtir; mushafı

Osman, ferâğ kaydında Ali el-Kârî

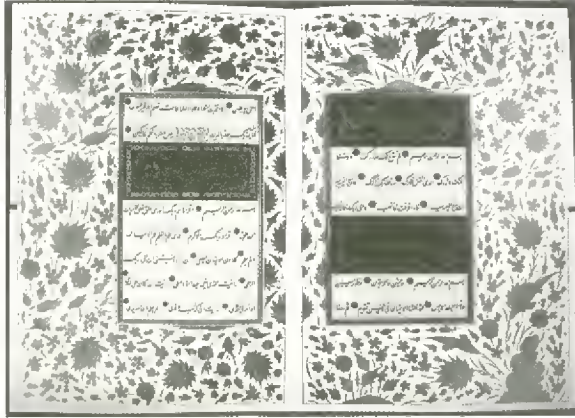
verilip verilmediği ve İstanbul'a getiriliş şekli hususunda bilgimiz yoktur. Ancak hattatın hissiyatı kısmen doğru çıkarak, İstanbul, Yavuz Sultan Selim eliyle 14 yıl sonra hilâfet merkezi olmuştur.

HAMZA eş-ŞEREFÎ

Hayatı hakkında mâlumat sâhibi olamadığımız bu hattatın Mısır'dan İstanbul'a ne münasebetle geldiği ve nerede vefat ettiği belli değildir.

Kaynaklar:

TSMKAYK, 1, 75 (265); Uğur Derman, *Une Sourate Coranique Calligraphiée au XVIes. en Caractères Couffiques Laqués*, *MMO*, s. 113, pl. XIII B, XIV A-B (Müellifinin gafletinden, anılan neşriyatta hattatın ismi Hamza eş-Şerifi olarak yazılmıştır)

61-62

* NESTA'LİK HATTI İLE MSHAFTAN İKİ SAHİFE (tamamı 361 varak)

* 37x25.5 cm.

* ŞAH MAHMUD NİŞÂBURÎ (Nişâbur, 884/1479 ? - Meşhed, 972/1564)

* 945/1538, Tebriz ?

* TSMK-HS 25, 354b-355a

* KK (sûre: XCIV; XCV; XCVI, âyet: 1-14).

* Bu mushaf, *nesta'lik*'le yazılmışların en mutenâsıdır, denilse sezâdır. *Nesh-ta'lik* (*nes-ta'lik*) hattı, Farsça'nın icabı, harekesiz olarak yazılır; bu sebeple, harekesiz hâliyle yanlış okunmaya müsâid olan *Kur'ân-ı Kerîm*'in yazılmasında, bu hattın aslında bulunmayan hareke işaretlerinin ilâvesiyle, kullanılabilir hâle getirilmiştir. Şah Mahmud'un iki sahifesi görülen bu mushafı, Şah Muhammed Bahadır Han tarafından Sultan III. Murad'a hediye edilmiştir. Yazılması 14 Muharrem 945 (13 Haziran 1538) Çarşamba günü biten bu mushaf, o devrin en güçlü müzehhiplerinden Hasan Bağdâdî'nin üstadı olduğu bir müzehhipler topluluğunca tezhiplenmiştir (970/1563). Üstündeki kap, X.(XVI.) asra âit müstesnâ letâfette bir Türk cildir.

ŞAH MAHMUD NİŞÂBURÎ

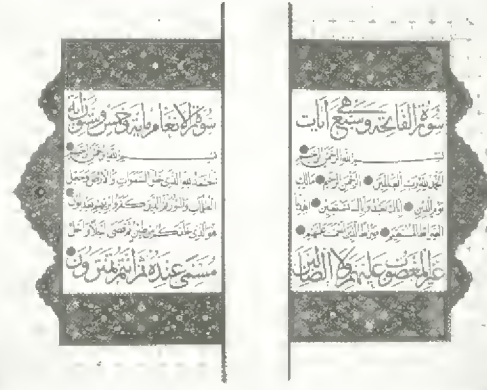
“Zerrin kalem” ünvanıyla tanınan Şah Mahmud, Nişabur'da doğmuş, *nes-ta'lik*'i önce dayısı Abdi Nişâburî'den, sonra da Sultan Aliyyü'l-Meşhedî [56]'den öğrenmiştir. Tezhipte uğraştığına dâir rivâyet varsa da, imzâlı bir eseri görülmemiştir. Kendisini çok takdir eden Şah İsmâil Safevî'nin, Yavuz Sultan Selim'le giriştiği muhârebe sonunda -sünnî olduğu için- Osmanlılar'ın eline kaçması ihtimâlinde dolayı, Şah Mahmud'la

minyatür ressamı Behzad'ı bir mağaraya sakladığı rivâyeti vardır.

Şah Mahmud, Şah İsmâil'in oğlu Şah Tahmasb'ın kütüphanesinde hattat olarak bulunduktan sonra, ömrünün yirmi yılını Meşhed'de hocalıkla ve eser vererek geçirmiş; bir rivâyete göre 88 yaşındayken 972/1564'de ölünce, hocası Aliyyü'l-Meşhedî'nin kabri yanına defnedilmiştir. Şah Mahmud'un *nesta'lik* kıt'aları ve -bu mushafın hattı gibi- hurde *nesta'lik*'le yazdığı kitaplar zikre şâyândır. Talebesi arasında Selim Nişâburî, Muhammed Tebrîzî, Muhammed Hüseyin Bâharzi, Sultan Mahmud Türbeti ve Kutbeddin Yezdî sıralanabilir. Şah Mahmud'un şiirleri de vardır.

Kaynaklar:

MH, s. 11, 36, 37, 41; *GS*, s. 24, 70; *DK*, s. 71; *TH*, s. 736; *HH*, s. 200-1; *CMOM*, s. 225-6; *AH*, s. 489-491; *TSMKAYK*, 1, 117 (423); *AAH*, 1-II, 295-307; *HM*, s. 227-8; *QACI*, s. 190 (91); Dr. İsa Selman, *Şah Mahmud Nişâburî*, (trc. Ahmed Hamdi Karabacak), *Vakıflar Dergisi*, XII, s. 329-334; *CIC*, s. 30, 61, 64, 67, 112, 183n, 228; *THT*, s. 67-8.

63-64

* SÜLÜS-NESİH EN'ÂM'DAN İKİ SAHİFE (tamamı 79 varak)

* 29.5x21.5 cm.

* AHMED KARAHİSÂRÎ (Karahisar, ?-İstanbul, 963/1556)

* 961/1554, İstanbul

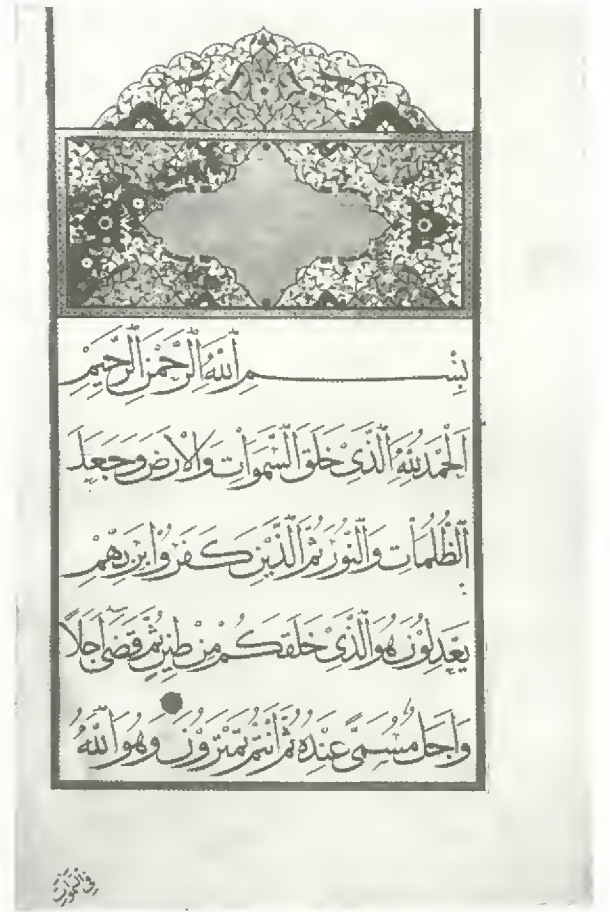
* TSMK-EH 416, 1b-2a

* KK (sûre: I; sûre: VI, âyet: 1-2).

* Serlevha'sı sunulan bu en'âm'ın, ilk ve son satırları tahrirli zer mürekkep'le *sülüs*, aradaki dörder satır da Yâkût yolunda irice *nesih* hattı ile tertib olunmuştur, tezhibiyle de devrinin husûsiyetlerini taşımaktadır.

Kaynak:

TSMKAYK, 1, 250 (951)

65

* MUHAKKAK HATTI İLE EN'ÂM SAHİFESİ (tamamı 29 varak)

* 31x21 cm.

* ABDULLAH KIRIMÎ (Kırım, ?- İstanbul, 999/1591)

* Tarihsiz, İstanbul

* İÜKYK-A 6763, 1b

* KK (sûre: VI, âyet: 1-3)

* *Muhakkak* hattının Osmanlılarda kitap yazısı olarak kullanılışının son ve en mükâmil örneklerinden olan bu eseri yazmaya başlayan Abdullah Kırımî, her halde ömrü yetmemiş olacak ki, ancak üçte ikisini bitirebilmiş; gerisini, talebesi Emrullah Efendi (?-1040/1631)'nin tamamladığı ferağ kaydından anlaşılıyor. Burada görülen tezhipli unvan sahifesindeki yazı Abdullah Kırımî'ye âittir. Başlık tezhibinin mavi rengi, çok yerlerde beyaza dönüşmüştür.

ABDULLAH KIRIMÎ

Kırımdan geldiği için “Tatar” lakabıyla da anılan Abdullah Efendi, Mustafa Dede [53]'nin oğlu Derviş Mehmed (?-1001/1593)'den aklâm-ı sitte öğrendi, iyi bir hattat oldu. Lâkin kötü niyetli birinin kendisine, san'atında yeni bir tavır bulmasını tavsiye etmesiyle, eski üstadların eserlerini inceledikten sonra *sülüs-nesih* yazılarında değişikliklere kalkışarak, ilerleyeceği yerde geriledi (*Muhakkak* hattı için böyle bir teşebbüste bulunmadığı, bu yazısının letâfetinden anlaşılıyor). Öleceği kendisine mâlum olup kabrini hazırlattı, kitâbesini yazdı. İki 9 rakamından sonra üçüncü rakamı boş bıraktı ve sebebini soranlara: “Bir dokuz daha yazacak talebemi bulunur” dedi; hakikaten 999/1591'de vefat etti. Bu taş, hâlen TIEM'de mahfuzdur. Hat san'atına dâir engin bilgi sâhibi olduğu şuradan anlaşılıyor ki, MH müellifi Mustafa Âli, eserini telif ederken, Abdullah Efendi'den

* KK (süre: VI, âyet: 161-165 ve dua

bölümü).

* Şeyh Hamdullah [44, 45, 48, 49, 52]'in ilâhî kaynaklı kitaplar (mushaf, cüz, süre

v.b.g.) için *nesib* hatını tahsis edildiğine

mukabil, Ahmed Karahisârî, çoğu zaman

Yâkût [23-27] geleneğini sürdürerek,

aklâm-ı sîtte'yi münâvebce'li şekilde

kullanmayı uygun bulmuştur. En'âm'ın bu

hâtîme sahifelerinden sağdaki, 1 satır

mubakkak, 3 satır *nesib*, 1 satır

mubakkak, 2 satır *nesib*, 1 satır

mubakkak tertibine göre yazılmış; soldaki

dua ve imza bölümünde de 1 satır-tahrirî

zer-mürekkep'le-*sûlus*, 3 satır *reybânî*, 1

satır *mubakkak*, 2 satır *reybânî*; en alta,

mâil 9 satır hâlinde *rikkâ* yazıları yer

almıştır. Bu eser'in kâğıtları da desenli

kalıpla kapatılmak usulüyle, iki ayrı tonda

boyanmış, sonra da bunun sınırları iki

farklı renkle tahrirlenerek, bütün sahifeler

bezenmiştir. Akkâsclî kâğıd denilen bu

tarzdaki kâğıtları Karahisârî başka

eserlerinde de tercih etmiştir. Solda

görülen mühür, bu en'âm'ın câmi

kütüphanesine vakfedildiğini ve vakfının

belirtmektedir.

AHMED KARAHISÂRÎ

59

Karahisârî'nin belki son *ceh*'terindendi,

çünkü 963/1556'da vefat etmiştir.

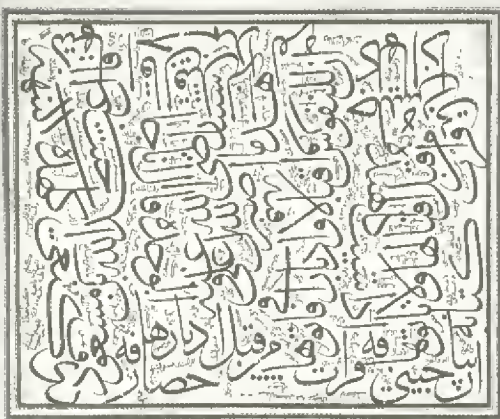
İstanbul'un Sütlüce semtindeki -kitâbesini

de bizzat kendisinin yazdığı- kabri bugün

belirsizdir.

Kaynaklar:

MH, s. 25; GS, s. 59-60; DK, s. 9; TH, s. 94; HH, s. 84-86; CMOM, s. 116; Prof.Dr. A. Süheyl Ünver, *Hattat Ahmed Karahisârî*, İstanbul, 1948; THS, 7-8; THT, s. 69-72.

* 22x27,5 cm.

* AHMED KARAHISÂRÎ (Karahisar, ?-

İstanbul, 963/1556)

* Tarihsiz, İstanbul

* Kubbealtı Kültür ve San'at Vakfı

Koleksiyonu/İstanbul

* Arapça muhtelif kelime ve cümleler.

* Karalama'dan ayırd etmek için, harflerin

üstüste bindirilmeyişi bu tarzdaki

galisimalara Türkçe'de temrin

denilmektedir. X.(XVI), asrın bu emsâlsiz

terkip üstadı, imzâsının kısmını

alt tarafa, *الحسن* kısmını da tam aksi

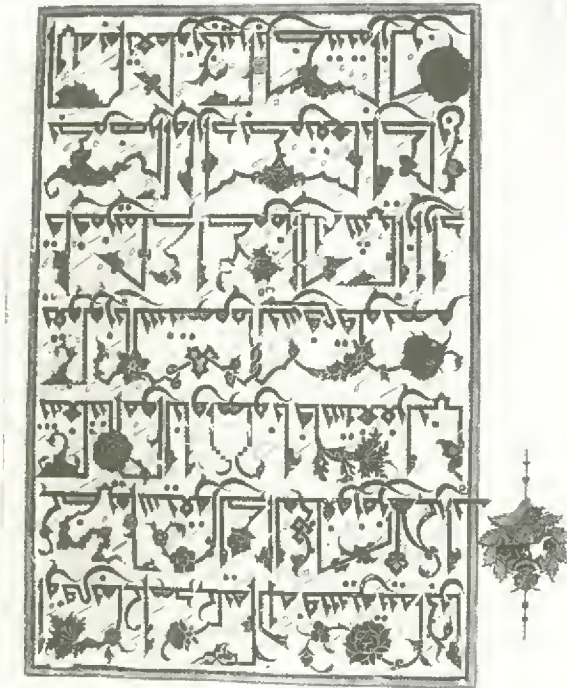
yöne, üst tarafa yerleştirmiş. Esâsen, bu

gibi galisimalarda, harflerin işgal edeceği

yeri göz önüne alarak birbirine

değdirmekten yazabilmek de, ayrı bir

hüner ve mehâret işidir.

* KÜFÎ HATTI İLE MUSHAF

BÖLÜMÜNDEN BİR SAHİFE (tamamı 10

varak)

* 45x30,5 cm.

* HAMZA eş-ŞEREFİ (?-?-?-?)

* 909/1503, İstanbul

* TSMK-R 18, 4a

* KK (süre: XLVIII, âyet: 10-12)

* *Kâfi* hatının tezyinî olarak yazılışına

pek güzel bir nümuneye olan bu eserde,

harf uzantıları, görüldüğü gibi islâmî

tezyinatın unsurları olan motiflerle

süslenmiş, siyah renkli yazı ve motiflerin

zer-mürekkep kullanılarak

işareleriyle ortaya pek cazip bir manzara

çıkarmıştır. Ancak, Memlük hatı olan bu

eserde harflere bağlanan rûmî, hatayî,

penç ve diğer tezyinî unsurlar, Memlük

üsübunu değil de, Osmanlı üslubunu

aynı şekilde, Giritteki zahiriye sahifesi

ve bunun takib eden her iki sürenin

başlıkları tezhiplendikten sonra, kızıl

kahverengi tonda ruganî (lake) olarak

kaplanmıştır.

Bu mushaf bölümünün ferâğ kaydı da

nesib hatı ile yazıldıktan sonra, aynı

şekilde lake hâline getirilmiştir. Fakar

sürelerin yazıldığı *kâfi* hatının bir başka

hususiyeti şudur: İs mürekkebiyle yazılıp

altın tahrirleri geçildikten sonra sâdece

harflerin sahına, dışarıya taşırılmadan

ince fırçayla lak sürülmesi, kâğıd tabii

hâliyle bırakılmıştır. Bu vashyla da, eser

nâdide bir örnektir. Kitâbın kabı, sedel

kırıntıları ihtiva eden lake kaplıdır,

miklebi yoktur. Kısacası bu eser, hat,

tezyinat ve cildi bakımından lakecilik

san'atının ender bir nümunesidir. Eserin

ferâğ kaydında belirtildiği vechile, Hamza

eş-şerefi, istihâreyle İstanbul'un hilâfet

merkezi olacağını hissederek, bunu

gerçekleştireceğini umduğu Memlük

Sultanı Kansuh Gavrî'ye bu maksadla

Râihâ ve Feih sürelerini yazmıştır. Eserin

Kansuh Gavrî (844/1440-922/1516)'ye

Zamanımıza kalan eserleri arasında, o

devre kadar görülmemiş *müselles* birkaç

terkibi, hele eb'âdıyla olduğu kadar, hatı,

tezhibi ve kabıyla da Muh'teşem Süleyman

(Kanunî) devrinin temsil eden mushaf

(TSMK, HS-5, 62x41 cm)'i hatıra ilk

gelenlerdir. Karahisârî, bu gibi eserlerinin

grafik düzenlemesinde de XX. asrın

anlayışına meydan okumaktadır,

denilebilir. Taş veya çini üstündeki *ceh*

yazıları imzâsız, olduğu için, talebesi Hasan

Çelebi [66]'den ayırd etmek imkânsızdır,

çünkü üslupları aynıdır. Süleymanîye

Câmiî kubbesindeki Karahisârî'ye âit *ceh*

sûlus hatı, geçen asırda gerçekleştirilen

tâmiri esnasında Abdulfettah Efendi [136]

tarafından Râkım [90, 92-94, 97] üslubuna

göre tâdil olunmuştur. Bu yazı,

denilebilir.

zevkine uyması da rol oynamıştır,

sûlus, *nesib* ve *rikkâ* nevi'lerinin Osmanlı

olması kadar, aklâm-ı sîtte'nin sâdece

Bunda, Yâkût tavrının devrinin kapamış

nesil sonra unutulmaya doğru gitmiştir.

Şeyh Hamdullah üslubu karışısında, bir

Ancak, Karahisârî'nin ihyâ ettiği bu yol,

ile bir mushafı da vardır (LÜKKK, A 6714).

yazdığını" belirttiği çok ince *nesib* hatı

(963/1556) "Yâkût kaidesi üzere

da anılmıştır. Hatı, ömrünün son yılında

Rûm" (= Anadolu'nun Yâkût'u) lakabıyla

olarak yenden canlandırıldığı için "Yâkût-ı

ülkesinde Yâkût yolunu daha da geliştirmiş

Karahisârî Ahmed Efendi, Osmanlı

nerede öğrendiği de belli değildir.

(?-893/1488)'dir, kendisinden yazıyı

belirttiği hatı, Eseddullah-ı Kirmânî

örnekteki gibi, talebesi olduğunun dâima

bulunabilir. Ancak, verdiğimiz bu

ikisinin de eserlerinden istifade etmiş

birbirine karıştırmışlardır. Karahisârî belki

Yahyâ es-Süfî (Yahya Sofî) ile eskisini [36]

imkânsızdır. Zaten Osmanlı kaynakları bu

olduğu rivayet varsa da, bu, tarihen

hatırlarından Yahyâ es-Süfî (?-882/1477)

hesaplanabilir. İlk hocasının Fatih devri

875/1470'den önceerde doğduğu

ylındaki vefatı göz önüne alınırsa,

doksan yaşına yaklaştığı 963/1556

tarihî kat'î olarak bilinemekle beraber,

Karahisar şehrinde doğmuştur; doğum

Ahmed Şemseddin Karahisârî, Afyon

كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ

ماجد ١٢٧٤

مُسَوَّلٌ

172 ١٧٢

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَتَقْوَاهَا
فَالْحُجُومُ

وَالْبَشِيرُ
وَالْحُجُومُ

فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا

قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا • وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا • كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوَاهَا • إِذِ ابْنَتْ
أَشْقَاهَا • فَمَا أَهَمُّ رَسُولَ اللَّهِ نَاقَةَ اللَّهِ وَسُقْيَاهَا • فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهَا • فَدَمْدَمَ
عَلَيْهِمْ رَبُّهُمْ بِذُنُوبِهِمْ فَسَوَّاهَا • وَلَا يَخَافُ عُقْبَاهَا • كَتَبَ الْخِطَابَ حَلِيمٌ غَفْلَةً

173 ١٧٣

56

* **HURDE NESTA'LİK İLE KİTAP SAHİFESİ** (tamamı 41 varak)

* 38x26 cm.

* **SULTAN ALİ el-MEŞHEDÎ** (Meşhed, 841/1437-Meşhed, 926/1520)

* Safer 902 ortası/Ekim 1496 sonu, Herât.

* TSMK-H 676, 41b

* Emîr Husrev Dehlevî'nin hamsesinden biri olan "Heşt Bibişt" mesnevisi.

* *Nesta'lik*'in hurde (hafî) olarak adlandırılan bu ince şekli daha ziyâde Farsça ve Türkçe manzum edebî metinlerin istinsâhında kullanılmıştır. Tezhip, minyatür ve cildiyle de Herât üslûbunun şâhceserlerinden olan ve Sultan Muhammed Muhsin (Kipak) Bahadır Han için yazılan bu eserde Sultan Ali el-Meşhedî de, devrinin güzel bir hurde *nesta'lik* örneğini vermiştir. Bu hurde tarz, Mîr Ali [57]'de kemâl mertebesine ulaşacaktır.

SULTAN ALİ el-MEŞHEDÎ

Meşhed'de 841/1437'de doğan Sultan Ali, medrese tahsili sırasında hat san'atına merak sardı, kendi gayretiyle öğrenip hocalığa kalkıştı. Hayatının ilk devresinde yazı kaidelerini fazla bilmeden, içinden geldiği gibi eser veriyor ve bununla gururlanıyordu. Devrin mâruf üstadı Azher-i Tebrizî (?-880/1475) onun üslupsuzluğunu tenkîd etti, kendi kıt'asını gösterdi. Aradaki farkı anlayan Sultan Ali, muhtemelen Azher'in diğer eserlerine bakarak eksiklerini tamamladı; kendisinden meşk etmedi, ancak Azher'in talebesi Hâfız Hacı Muhammed'den ders aldı.

Sultan Ali'nin şöhreti yayılınca, ilim ve san'at hâmisî Hüseyin Baykara onu Herât'a çağırıp, kütüphanesindeki kitâbet işlerini verdi. Sultan Ali, Herât'ta, başta Ali Şîr Nevâî ve Abdurrahman Molla Câmi gibi müteber şahsiyetler olmak üzere, devlet büyüklerinin alâkasını kazandı. Akkoyunlu hükümdârı Sultan Yâkub da onu takdir edenler arasındaydı. Sultan Ali,

Hüseyin Baykara'nın vefatından (911/1506) sonra sarayda kalamayacağını anladı, Meşhed'e dönüp inzivâyâ çekildi. 10 R. evvel 926/1 Mart 1520'de vefat ettiğinde İmam Rıza türbesi civarına defnolundu. Yetiştirdiği hattatlar arasında Sultan Muhammed Nur, Sultan Muhammed Handan, Muhammed İbrîşimî, Zeyneddin Mahmud [41] zikredilebilir.

Sultan Ali fazîlet sahibi bir şâirdi. "Kavâ'id-i butiut" isimli eserini 920/1514'de tamamlamıştır. İrticâlen şiir söylerdi. En meşhur manzûmesi "Sırâtı's-sutûr" veya "Risâle-i manzûm der ilm-i hatt-ı nesta'lik" adıyla bilinir. Celî ile yazdığı kitâbelerden hiç biri zamanımıza gelmemiştir. Kıt'aları dışında, verilen nümûnede olduğu gibi, hurde hatla kitapları da mevcuttur.

Kaynaklar:

Reşid Rahmetî Arat, *Bâburnâme*, Ankara, 1985, s. 283; *MH*, s. 10, 32, 34, 35, 36, 38, 39, 42, 43, 50, 56, 57; *GS*, s. 23, 65, 66-67; *TH*, s. 691; *HH*, s. 197-199; *CMOM*, s. 221, 257; *Ali Şir, İA*, 1, 349-357 (Z.V.Togan); *Hüseyin Mirzâ, İA*, VII, 645-646 (H. Beveridge); *AH*, s. 462-471; *TSMKFFK*, 1, 206 (602); *AAH*, 1-11/241-266; Zeren Akalay, *Emîr Husrev Dehlevî'nin 1496 Yılında Minyatürlenmiş Heşt Bibişt'i*, İÜEF Sanat Tarihi Yıllığı/1976, VII, 347-373; *Miniatures Illustrations of Ali Sher Navai's Works of the XV-XIX Centuries*, Fan Publishing House of the Uzbek SSR, Tashkent, 1982.

57

* **NESTA'LİK KİT'A**

* 35.5x26 cm.

* **MÎR ALİ HEREVÎ** (Herât, 881/1476 ?-Buhâra, 951/1544 ?)

* Tarihsiz, ?

* SK-Hamidiye 34, 3a

* Farsça bir kıt'a (hattata âit)

* Mîr Ali'nin asıl muvaffakiyete eritirdiği yazı tarzı *nesta'lik*'in hafî (hurde) şeklidir. Onun böyle bir eserinin (TSMK-YY 922, Molla Câmi Dîvânı) basım hazırlığında iken, son derece ince oluşundan dolayı istenilen netice alınamayınca, görülen kıt'asının konulması cihetine gidilmiştir. Meşk kaleminden daha kalınca yazılmış olan bu kıt'anın husûsiyeti, koltuk tezhibinde minyatüre de yer verilmiş bulunmasındadır.

MÎR ALİ HEREVÎ

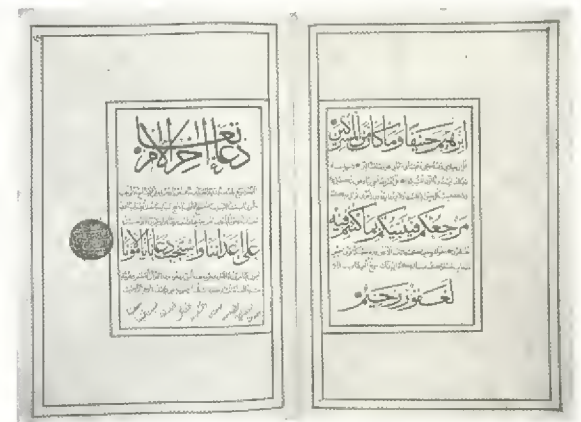
881/1476 yılında Herât'ta doğan Mîr Ali'nin ömrü kısmen Meşhed'de geçtiği için, Meşhedî nisbesiyle de anılması doğru değildir. Meşhed'de Zeyneddin Mahmud [41]'dan, *nesta'lik* hattını öğrendi. Sultan Ali Meşhedî [56]'den de ders aldığı rivâyeti vardır. Herât'ta "dîvan-ı inşâ" da vazifeli iken Sultan Hüseyin Baykara'nın sarayına dâhil oldu. Bu sebeple imzalarında "sultanî" veya "kâtibü's-sultanî" unvanını da kullanırdı. Şeceresi Hz. Hüseyin'e bağlandığı için "Hüseyinî" nisbesiyle de yazmıştır. Safevîlerin Herât'ı alması (916/1510) üzerine onların himâyesine girdi. Herât Şeybânîler tarafından alındığında (936/1529), diğer san'atkârlarla beraber Şeybânîler'in merkezi olan Buhâra'ya götürülüp Übeyd Hân'ın oğluna yazı muallimi tâyin edildi. Burada "şeyhu'l-hattâtîn" olarak bir kitap atölyesinde vazifelendirildi. Buhâra'daki yılları, takdir ve itibâr görmesine rağmen, onun için gurbet sıkıntılarıyla geçti; vatanına dönmek arzûsu kabul görmedi. 951/1544'de vefat edince, Buhâra'da ebediyen kalmış oldu. Nâsir ve şâirliği itibâriyle de dikkat çektiği belirtilen Mîr Ali şiirlerinde "Kâtib" mahlâsını kullanır; aslen Türk olduğu için, bu dilde söylenmiş şiirleri de vardır.

İmâd [69, 70, 71, 99, 104]'dan önceki devrenin bu en büyük *nesta'lik* hattatı, imzalarını Ali, Fakîr Ali, Mîr Ali, Ali Kâtib, Ali Sultanî, Ali Hüseyinî, Mîr Ali Kâtib, Mîr Ali Sultanî, Ali Herevî, Ali Hüseyinî Herevî, Ali Kâtib-i Sultanî, Ali Kâtibü's-Sultanî şeklinde değişik olarak atıdığından, bir takım karıştırmalar da doğmuştur.

Eserleri dünya müze ve kütüphanelerine dağılmış olan Mîr Ali'nin talebesi arasında oğlu Mîr Muhammed Bâkır, Hâce Mahmud Şehâbî, Mîr Seyyid Ahmed, Mîr Hüseyin Buhârî ve Mîr Çeleme önde gelenleridir.

Kaynaklar:

MH, s. 28; *GH*, s. 78-83; *GS*, s. 65; *TH*, s. 691; *HH*, s. 209-211; *CMOM*, s. 227-231; *AH*, s. 473-479; *AAH*, II, 493-516; *Elr*, 1, 864-5 (P.P. Soucek); *Miniatures Illustrations of Ali Sher Navai's Works of the XV-XIX Centuries*, Fan Publishing House of the Uzbek SSR, Tashkent, 1982; *DIA*, II, 397 (A. Alparslan).

58

* **AKLÂM-I SİTTE İLE EN'ÂM'DAN İKİ SAHİFE** (tamamı 14 varak)

* 25x16 cm.

* **AHMED KARAHİSÂRÎ** (Karahisar, ?-İstanbul, 963/1556)

* Tarihsiz, İstanbul

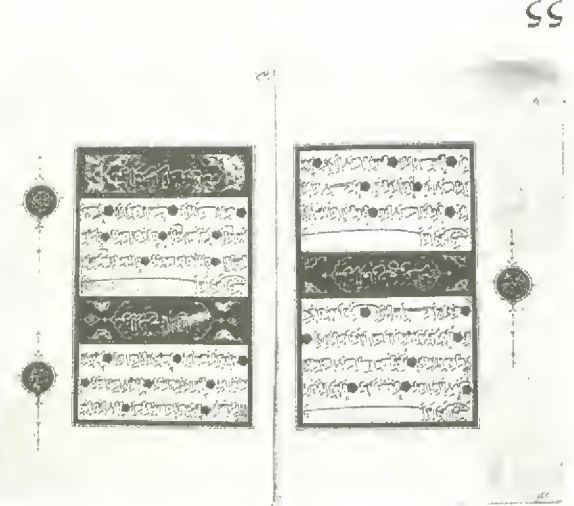
* SK-Süleymaniye Câmii K., 5, 13b-14a

ŞÜKRULLAH HALİFE

Amasya şehrinde doğup yetişen Şükrullah Halife, bu mushafındaki imzasından öğrenildiğine göre, Şeyh Sevinlik'in oğludur. Şeyh Hamdullah [44, 45, 48, 49, 52]'in hizmetinde bulunuyorken, kendisinden aklâm-ı site öğrendi ve hocasına dâmad oldu, onunla birlikte İstanbul'a gelip yerleşti. Şeyh'in yemeğini dahi pişirecek kadar dâimî gevresinde bulunan Şükrullah Halife'nin oğulları Pîr Mehmed (?-988/1580 ?) ve Mustafa (?-?) ile torunu Ahmed [55] de X.(XVI.) asrın "Şeyh Mektebi"ne bağlı hattatlarındandır. 950/1543 yılında hayatta olduğu kaydedilmekle birlikte, kat'i ölüm tarihi belli değildir. Şeyh Hamdullah'ın Karacaahmed'deki kabri yanına defnolanmıştır, çok talebcesi vardır.

Kaynaklar:

MH, s. 26; GS, s. 20, 56-57; DK, s. 68; TH, s. 226; HH, s. 114; CMOM, s. 122; Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi* (basılmamış kısım), Hüseyin Hüsameddin, XI, 134-135 (SK); KDYS, s. 288; THT, s. 66.

NESİH HATTI İLE MUSHAF TAN İKİ

SAHİFE (tamamı 389 varak)

* 31x20 cm.

* AHMED b. PİR MEHMED b.

ŞÜKRULLAH (İstanbul, ?-İstanbul, 989/1581 ?)

* 14 Safer 980/26 Haziran 1572, İstanbul

* TSMK-EH 157, 380b-381a

* KK (süre: XCIII, âyet: 4-11; süre: XCIV; XCV; XCVI, âyet: 1-7)

* Şükrullah Halife [54]'nin torunu ve Şeyh Hamdullah [44, 45, 48, 49, 52]'in torun

çoğu olan Ahmed Efendi, burada

görüldüğü gibi, dedelerinin üstünuna bağlı

kalarak eserler verdi. Süre başı ve cüz,

hizb, aşere gülleri tezhibiyle de dikate

değer olan bu mushafın müzehhibi belli

değildir.

AHMED b. PİR MEHMED b. ŞÜKRULLAH

İstanbul'da doğan ve aklâm-ı siteyi

babası Pîr Mehmed (?-988/1580 ?)'den

öğrenen Ahmed Efendi'nin 989/1581

sonunda vefat ettiği tahmin olunmaktadır.

Kaynaklar:

GS, s. 21, 57; DK, s. 11; TH, s. 81-82; TSMKAYK, I, 223 (833); KDYS, s. 277.

* KK (süre: LXIV, âyet: 12-18; süre: LXV, âyet: 1-2).

* 11 satırlı bu mushaf Şeyh Hamdullah

[44, 45, 48, 49, 52]'in oğlu Mustafa

Dede'nin *nesib* hattı ile müstesnâ bir

eserdir; tezhibi de devrindedir.

MUSTAFA DEDE

900/1495'de Amasya'da doğan Mustafa

Dede aklâm-ı site'yi babasından öğrendi

ve icâzet aldı. Ancak onun tavrını daha

hakkiyla kavrayamadan Şeyh Hamdullah

vefat etti (926/1520). Bunun üzerine

akrabasından Abdullah Amâsi'den hatun

incelekti, onun şivesini tamâmen aldı.

Misir'da Şeyh üslubunun temellerini attı.

Hac dönüğü, o da babası gibi İstanbul'un

Üsküdar yakasına yerleşti; san'atının en

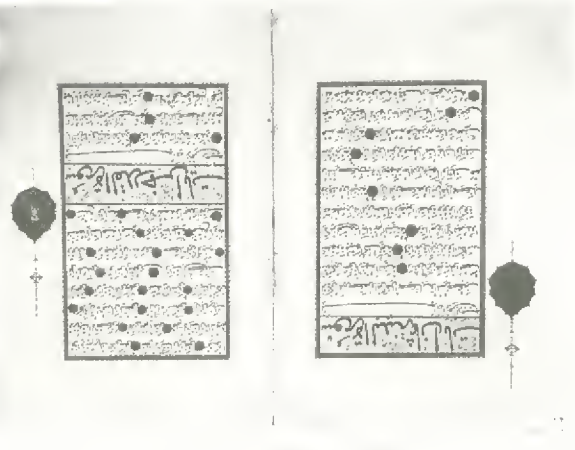
mükemmel devresinde vefat etti, kabri

babasının yanındadır. Mushaf, kit'a ve

murakkaka'ları fevkalâdedir.

Kaynaklar:

MH, s. 24, 25, 26; GS, s. 20; DK, s. 117; TH, s. 528; HH, s. 81-82; CMOM, s. 112; KDYS, s. 286; QAB, s. 92; THŞ, 4; THT, s. 65-6.

NESİH HATTI İLE MUSHAF TAN İKİ

SAHİFE (tamamı 304 varak)

* 25,5x17,5 cm.

* ŞÜKRULLAH HALİFE (Amasya, ?-İstanbul, ?)

* Cevvel 899/Şubat 1494, İstanbul

* Husûsî Koleksiyon/İstanbul

* KK (süre: XCVI; XCVII; XCVIII, âyet: 1-8).

* Kaynaklarda aklâm-ı site'deki mehâreti

belirtilmekle beraber, bilhassa *nesib*

hattındaki üstadlığı zikredilen Şükrullah

Halife'nin zamanımıza kadar gelebilmiş

nâdir bir eseri olan mushafından iki sahife

veriyoruz. Her hâliyle Şeyh Hamdullah

tarzının temsiliyeti ve Şeyh'in san'atı

halifesi sayılan bu zâta Şükrullah Halife

denilmesi de bu sebeptendir. Süre

başlarının beyne's'suûr tarzında pembe

zemin üstüne tahriri altınla ve *levke* hattı

ile yazılmış olduğu bu mushafın serlevha

tezhibi de Osmanlı san'atının müstesnâ

örneklerinden olup, müzehhip imzası

yoktur. Secde ve hizb gülleri birbirinden

farklı tarzda tezhiplenerek dikkat çekilmiş,

aşere ve hamse işaretine yer

verilmemiştir.

52

NESİH HATTI İLE MUSHAFIN İKİ

SAHİFESİ (tamamı 483 varak)

* 20x13,5 cm.

* ŞEYH HAMDULLAH (Amasya, 833/1429-İstanbul, 926/1520)

* Rebülevvel 920/Mayıs 1514, İstanbul

* İÜKRYK-A 6552, 481b-482a

* KK (süre: CXI, âyet: 4-5; süre: CXII; CXIII; CXIV) ve imza

* Şeyh Hamdullah'ın *nesib* hattındaki

kendi üslubuna, 11 satırlı bu mushaf güzel

bir örnektir ve onun yazdığı 47 mushaftan

birinin hatime sahifesidir. Tezhibi de,

Sultan II. Bayezid devrinden itibaren

Osmanlı yazmalarında görülen klasik

üslubun latif nümunelerinden, baştaki 2

zahriye sahifesi de pek mükemmel

tezhiplenmiştir.

53

NESİH HATTI İLE MUSHAF TAN İKİ

SAHİFE (tamamı 479 varak)

* 15,3x11 cm.

* MUSTAFA DEDE (Amasya, 900/1495-İstanbul, 945/1538)

* 930/1524, İstanbul

* İÜKRYK-A 6566, 428b-429a

* Tamamı 1 satır *muhakkak*, 6 satır *nesib*, 1 satır *sülûs*, 6 satır *nesib* ve 1 satır *muhakkak* sahife tertibi üzere, Yâkût [23-27] üslûbuna bağlı kalınarak yazılan bu mushafta, *nesib* hattı için siyah mürekkep kullanılmasına mukabil, *muhakkak* ve *sülûs* satırlar altın mürekkebiyle yazılıp, hattın kıyılarına büyük bir itina ile siyah tahrir çekilmiş; harflerin gözlü kısımları da siyah mürekkeple doldurulmuştur. *Nesib* satırları kısa tutularak, her sahifede tezhip için dörder koltuk mahalli bırakılmış ve bu da mushafa ayrı bir câzibe katmış; sûre başı tezhipleri ve kenarlardaki aşere işaretleri de bunu tamamlamıştır. Âyet sonlarındaki durak işaretleri birbirinin benzeridir. Serlevha tezhibi, Hüseyin Baykara devri (875/1470-911/1506)'nde de Baysungur devri (820/1417-836/1433)'ndeki kadar parlaklığını koruyan Herât üslûbunun seçkin örneklerindendir. Aynı hattata ve müzehhip topluluğuna âit bir başka mushaf Chester Beatty Kütüphanesindedir (Ms. 1449). Bu mushafa, sonradan Abdullah (et-Tabbâh) el-Herevî imzâsı yakıştırılmıştır (bkz. *QAB*, s. 80).

MUHAMMED b. SULTANŞÂH el-HEREVÎ

Hayatı hakkında mâlumat bulunmayan hattatlardandır.

Kaynak:

TSMKAYK, I, 104 (373).

48

* MUHAKKAK VE REYHANÎ HATLARI İLE İKİ KİT'A

* 21.5x32 cm.

* ŞEYH HAMDULLAH (Amasya, 833/1429-İstanbul, 926/1520)

* Tarihsiz, İstanbul

* İÜKYK-A 6485'den

* Hz. Muhammed'le ilgili Arapça medhiye.

* Şeyh Hamdullah'ın kendi tavrını bulduktan sonra yazmış olduğu bir aklâm-ı sitte murakka'asından iki kit'a birlikte görülmektedir. Üstteki kit'ada bir satır *muhakkak*, üç satır *reyhânî*; alttaki kit'ada bir satır *muhakkak*, iki satır

reyhânî hattı yer alıyor. Gerek koltuk tezhibinden, gerekse dış pervazdaki ebrû kağıdının Hatip Mehmed Efendi (?-1187/1773)'ye âit oluşundan, bu murakka'anın XII.(XVIII.) asırda yazı haricindeki kısımlarıyla yenilendiği anlaşılmaktadır.

49

* TEVKÎ-RİKÂ' HATLARI İLE İKİ KİT'A

* 17x24 cm.

* ŞEYH HAMDULLAH (Amasya, 833/1429-İstanbul, 926/1520)

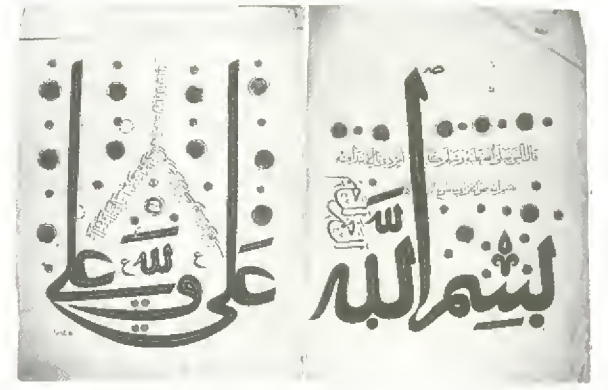
* Tarihsiz, İstanbul

* TSMK-EH 2084, 15-16

* Arapça kadim sözlerden.

* Şeyh'in Yâkût yolundan ayrılıp kendi üslûbunu bulduktan sonra yazdığı bir aklâm-ı sitte murakka'asından alınan bu iki kit'ada, üstteki birer satır *tevkîr*, sonraki üçer satır *rikâ'* hattı nümûnesidir. Altaki kit'anın -yine *rikâ'* hattı ile yazılmış- son uzun satırı da Şeyh'in ferağ kaydır ve tarihsizdir. Şeyh Hamdullah, eserlerine tarih koymayı çoğu zaman ihmâl etmiştir. Buna mukabil, meselâ Hâfız Osman bu hususta titizdir; hattâ İstanbul dışında yazdığı eserlerde, bulunduğu beldeyi dahi belirtir [73, 78].

Bu murakka'ada hareke ve sâir işaretlerin çok az ve seyrek olarak, hattın yazıldığı kalemle ve bâzılarının altın mürekkebiyle konulması her iki yazı cinsine de serbestlik vermiş, yazı sâhasına zer-efşan yapılarak, ayrı bir letâfet kazandırılmıştır. Murakka'a bahsinde anlatıldığı üzere, kit'aların deri şeritle birbirine bağlanıp cildlenmesiyle şekillenen bu albümler için misâl olarak, buna ve bir önceki [48] örneğe bakılabilir.

50-51

* TÛMÂR VE MUHAKKAK HATLARI İLE İKİ SAHİFE (tamamı 47 varak)

* 42.5x31.5 cm.

* MUHAMMED b. HASAN et-TAYYİBÎ (?-?-?)

* 12 Receb 908/11 Ocak 1503, Mısır.

* TSMK-K 882, 1b-2a.

* Besmele, hadîs ve duâ metni.

* Memlûk Sultanı Kansuh Gavri (844/1440-922/1516)'nin kütüphanesi için, Muhammed b. Hasan et-Tayyibî tarafından te'lif ve tertib edilip yazılan bu eserin metin kısmında, hat ve bilhassa kalem hakkında mufassal mâlumat verilmekte olup, hat çeşitlerinin tanıtıldığı metin kısmı Arapça bâzı şiir örnekleri ihtiva etmektedir.

Bu hat mecmuasının san'at cihetinden ehemmiyeti şudur: Eseri tertipleyen Muhammed b. Hasan, kendisinden takriben beş asır önce yaşamış olan İbnü'l-Bevvab [13, 14]'ın eserlerini ve üslûbunu iyi incelemiş olmalıdır ki, birçok yazı cinsini onun tarzında yazdığını belirtmektedir. Esâsen, İbnü'l-Bevvâb anlayışındaki hat, Mısır'da bu eserin hazırlandığı çağda devam ettiriliyordu. İbnü'l-Bevvab'ın pek az eseri zamanımıza kadar gelebildiği için verilen örnekler bir vesika kıymeti kazanmaktadır. Kitaptaki 18 yazı nev'i arasında *tûmâr*, *ıkdî'l-manzûm*, *mensûr*, *mukterin*, *mesâhif*, *riyâsî*, *lû'lû'î*, *havaşî*, *eş'âr* gibi daha sonra kullanılmaz olanları da yer almaktadır.

Burada görülen kalın hat nev'i, kitabın aslında isimlendirilmemekle berâber, bunu andıran ve İbnü'l-Bevvab yolunda yazıldığı belirtilen bir başka örnekte (TSMK-Bağdad 70) *kalemü't-tûmâr* olarak tanıtılmaktadır. Buna dayanarak, ortası beyaz, kenarları da altın mürekkebiyle tahrirlenmiş bu siyah renkli iri yazılara *kalemü't-tûmâr* adını yakıştırıyoruz (Kalem ve hat istilahları arasındaki fark I. Kısım'da izah olunmuştu). Aynı sahifelerde, ayrıca *muhakkak* hattına da yer verilmiştir.

MUHAMMED b. HASAN b. MUHAMMED b. AHMED b. 'ÖMER et-TAYYİBÎ eş-ŞAFÎ'Î

Doğum ve ölüm tarihleri bilinmeyen bu Memlûk hattatı, kitabında Dimyat limânı nâibi Muhammed b. Güzel el-İsâvî, Şeyh Cemâleddîn el-Hîfî, Şeyh Yâsîn ve ismini vermediği üç hattattan yetiştiğini, İbnü'l-Bevvab'dan sonra, kendince en mükemmel yazanın Abdurrahman ibnüş-Şâc'igoldüğünü belirtiyor. Ancak insanın

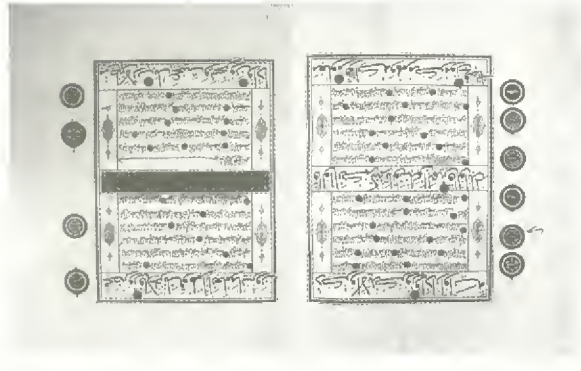
45

- * SÜTLÜS-NEŞİH KİT'A
- * 23x30 cm.
- * ŞEYH HAMDULLAH (Amasya, 833/1429-İstanbul, 926/1520)
- * Tarihşiz, İstanbul
- * İÜKRYK-A 6487'den.
- * Hadisler

* Kendisine has aklâm-i sitte anlayışını geliştirdiği yıllara ait olan bu kit'ada, ekseri şeyh Hamdullah kit'alarında görüldüğü gibi, *nesib* satırları kısa tutularak, koltuk kısmı geniş bırakılmıştır ki, sonraki asırlarda *nesib* satırların, nâdir istisnâları olmakla beraber [116], daha uzun tutularak yazılması yoluna gidilecektir [68, 76, 82, 87, 88, 90, 113, 114, 115, 156, 162, 166]. Yakın devrde şeyh'e takliden yazılan bir kit'ada da aynı şekilde geniş koltuk'lara rastlanır [177].

Son yıllarında şeyh Hamdullah, burada ve 52. örnekte olduğu gibi, "saçların ağardığı, bağının tıredığı, bedenin hastalığa yaşıllık zamanında bu yazısını Allah'a hamd, peygamberine salât ü selâm ederek yazdığını" belirtmeyi âdet edinmiştir.

Ferah koltuk tezyinatı, ebrû'lû iç pervazi ve zerreğan dış pervazi şeyh'in bu kit'asıyla pek uyumludur.

46-47

- * MUHAKKAK-NEŞİH-SÜLÜS HATLARI İLE İKİ MUŞHAF SAHİFESİ (İamamı 219 *varak*)
- * 37x27,5 cm.
- * MUHAMMED b. SULTANŞÂH el-HEREVİ (Herat, ?-?,?)
- * 1-10 Ramazan 890/11-21 Kasım 1485, Herat
- * TSMK-HS 4, 156b-157a
- * KK (süre: XXXVI, âyet: 76-83; süre: XXXVII, âyet: 1-42)

Şeyh'in sah'at hayatının en mühim ve muhteşem devresi İstanbul'a gelişiyle başladı. Yazarken hokkasını tutacak ulema meclisinde baş köşeye oturacak kadar kendisine hümet eden Sultan II. Bayezid'in Yakut üslubundan yeni bir şive gikartılmasına dair arzusu ve bunun hayırlı neticeleri daha önce anlatılmıştı.

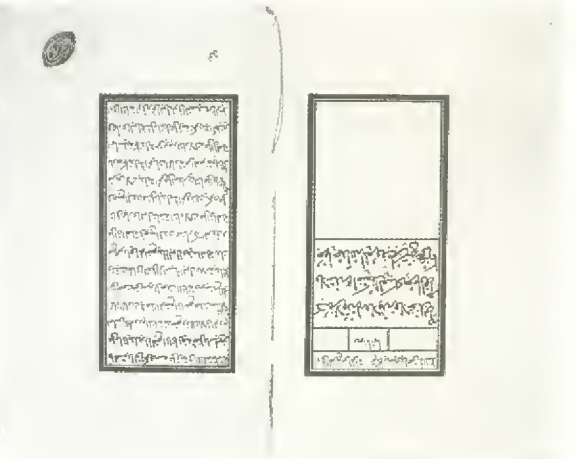
Bu sebeple, hâkında "kiblecî'l-kurâb" (= yazıcıların tevaccüh noktası) tabiri kullanan şeyh Hamdullah, aklâm-i sitte denilen altı cins yazıda üstad olmuştuk ve 47 mushaf [52], sayısız en'âm-i şerif ve mushaf cüz'leri, dua mecmuaları, tumar, kır'a [45], murakkaa [48, 49] ve meşk mecmuaları ile ömrünü değerlendirmişti.

Bayezid (İstanbul ve Edirne), Firuzaga (İstanbul), Davud Paşa (İstanbul) camilerinin kitabeleri onun *cefi stilis* hattına örnek olarak verilebilirse de, bu yazılar sonraki *cefi* telakkisine göre çok başlangıçta kalır.

Şeyh Hamdullah aynı zamanda okullukta da söz sâhibidir. Zaten "Şeyh" unvanını alışına sebeb, İstanbul'un feyhinden sonra tesis edilen Ok Meydanı'ndaki Avcılar Tekkesi'nin şeyhi (bugünkü mânâsıyla: Ok Federasyonu Reisi) olmasındandır; 911/1505 tarihli menzil tağı hâlâ yerinde durur. Şeyh'in avcılık ve yüzücülikle de uğraştığı, usta bir terzi olduğu bazı kaynaklarda yazılır.

Hamdullah Efendi'nin yetiştirdiği talebenin adedini kat'iyetle tesbit imkân yoktur. Fakat en başta gelenleri, kendi babasının ismini verdiği oğlu Mustafa Dede [53] ve damadı Şükrullah Halife [54]'dir. Bunların çocukları ve torunları [55] da hüsn-i hat ile meşgul olarak, sonraki nesillere öğretmişlerdir. Yazı sanatı tarihinde en çok hattat yetiştiren âile her hâlde Şeyh Hamdullah'inkidir. 926/1520 yılı nihâyetinde vefat eden Şeyh'in cenâzesi, devrin şeyhülislam Zembilli Ali Efendi tarafından Avasofya Camii'nde namâzı kılınarak kabristanına Üsküdar'daki Karacaahmet kabristanına defnolundu. Hattatların bir kısmı "Şeyh" denilen bu mahallin civârına gömülmeyle şeref saymışlar; bu san'ata yeni başlayanlar arasında da, onun kabir toprağında bir hafta beklettikleri kalemler hat öğrenmekten mânevi feyiz umanlar çıkmıştır.

Kaynaklar:
MH, s. 24-25; CS, s. 48-53; DK, s. 8; TH, s. 185-187; SK-Periev Paşa K., 614 (yazma); HH, s. 36, 79-81; KA, III, 1981; CMOA, s. 108-112; Hüseyin Husameddin, *Amasya Tarihî*, (basılmamış kısım) IX/230-237 (SK); Melek Celal, *Şeyh Hamdullah*, İstanbul 1948; Prof.Dr. A. Süheyl Ünver, *Amasyalı Hamdullah Efendi ve Tıp Tarihimizdeki Yeri*, İstanbul, *Hat TSMKAYK*, III, 803 (7199); M. Uğur Derman, *Hat Debâatımızdan Şeyh Hamdullah*, *Hayat Mecmuası*, 1969/47, s. 23-25; TA, XVIII, 635-6 (U. Derman); KDYS, s. 269-289; OACI, s. 55 (29-30); THSŞ, 1-3; THT, s. 49-54; Muhiiddin Serim, *Hat San'atında Şeyh Hamdullah*, 847-8.

44

- * NEŞİH HAT'I İLE TIP KİTABI (İamamı 94 *varak*)
- * 22,7x13,7 cm.
- * ŞEYH HAMDULLAH (Amasya, 833/1429-İstanbul, 926/1520)
- * Tarihşiz, Amasya
- * TSMK-A 1996, 93b-94a

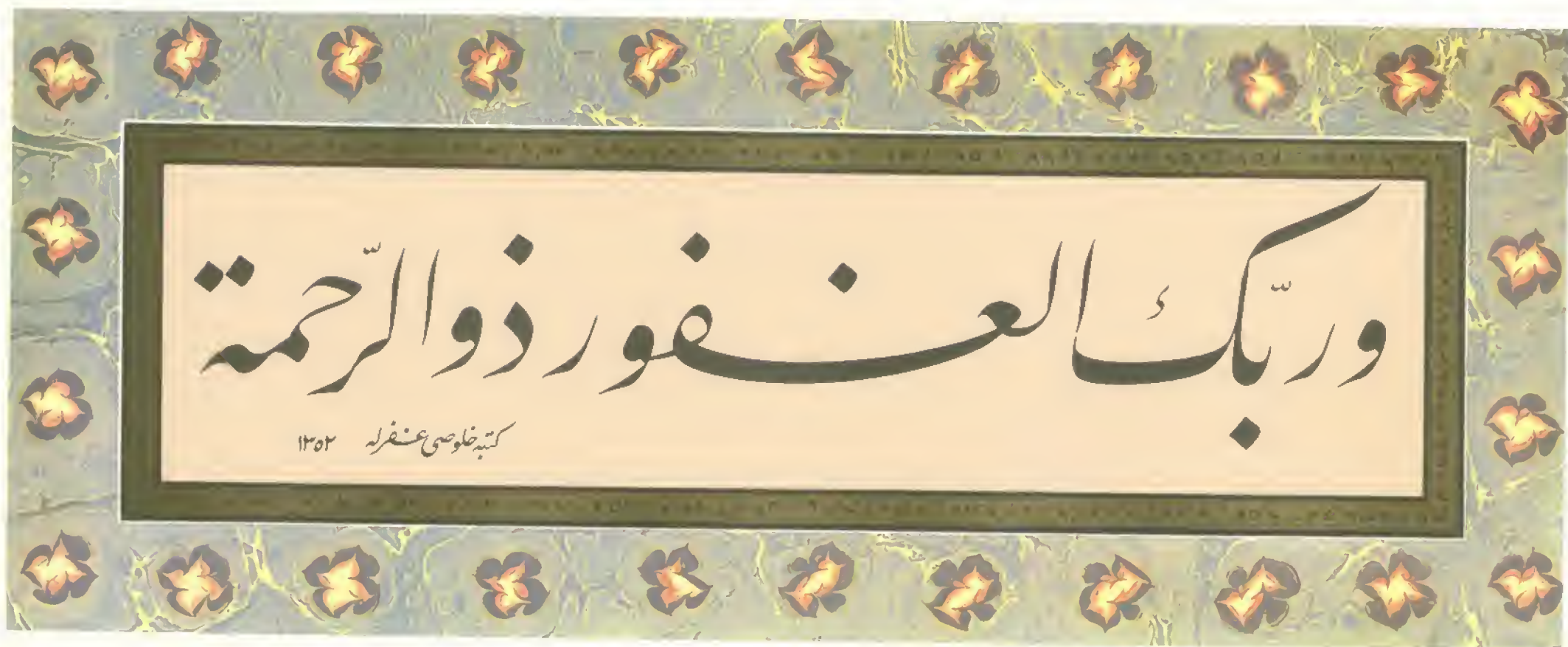
* Huneyn b. İshak (?-260/873)'in "el-*Mesail ve ecriberibba fi't-tib*" isimli eseri.

* Sultan II. Bayezid, şehzâdeliği sırasında Amasya'da vâli olarak bulunuyor ve babası Fatih Sultan Mehmed için, bazı konularda hocası Şeyh Hamdullah'a kitap istisnâh ettirip İstanbul'a gönderiyordu. Burada hâtime sahifeleri görülen tıp kitabı da, onlardan biridir. Tarihşiz olmakla beraber Fatih'in ölümünden (886/1481) önceki yıllara ait olduğu kesindir. Harekesiz *nesib*le yazılan bu kitapta, Şeyh'in kendi şivesini bulmazdan önceki Yakut'a tabî hâlim görebiliyoruz; aynı devre ait tarihşiz iki diğer eseri de SK- (Avasofya Küliphanesi) 898 ve 3740'dadır; zaten Şeyh'in kecebelerinde tarih ender bulunmakladır. Kitapla sualler zer-mürekkep'le, cevapları da is mürekkebiyle yazılmış; imzâda *rikkat* hatı ve altın mürekkebi kullanılmıştır.

Şeyh Hamdullah, bir rivâyete göre 833/1429, bir diğetine göre 840/1436 senesinde Amasya'da doğdu (89 yaşında iken yazdığı, lâkin tarihini kaydetmediği bir mushafı (bkz. SK-Perievniyal I) dolayısıyla, birinci rivâyeti kabulünciyorumz). Babası bu şehre hicret eden Buhâra Türkleri'nden ve "Sühreverdi" tarikati şeyhlerinden Mustafa Dede'dir. Hamdullah Efendi, bu sebeple eserlerinde ismini hem en her zaman "Hamdullah ibni's-Şeyh" (= Şeyh oğlu Hamdullah) şeklinde yazardı; "Şeyh Hamdullah" şeklinde imzâ attığı görülmüş değildir.

Amasya'da ilim tahsilinin yanı sıra, Hayreddin Mar'asî (?-?)'den Yakut vâdisinde aklâm-i sitte öğrendi; Abdullah es-Sayrafi [32]'nin yazılarını da dikkatle inceledi. Fatih'in şehzâdesi Bayezid, Amasya'da vâli olarak bulunduğu yıllarda, Şeyh Hamdullah'la arkadaşlık edip ondan yazı dersleri aldı; babasının ölümüyle, 886/1481'de İstanbul'a padişah olarak girdince, bir müddet sonra Şeyh Hamdullah da İstanbul'a geldi ve Saray-ı Hümayûn'a yazı hocası oldu.

وَرَبُّكَ الْعَفْوَ ذُو الرَّحْمَةِ

کتابخانه ملی افغانستان ۱۳۵۲

۱۶۸ ۱۶۸

وَرَبُّكَ الْعَفْوَ ذُو الرَّحْمَةِ

۱۳۶۴

مکتبہ

۱۶۹ ۱۶۹

رتبه العلم اعلی الرتب

کتبہم الدین عنہ و نوبہ
۱۳۷۲

165 ۱۶۵

عَلَيْهِ لَا يَنْفَعُ كَثْرَةُ لَا يَنْفَعُ

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ • لَا حَسَدَ إِلَّا عَلَى اثْنَيْنِ رَجُلٌ أَنَا اللَّهُ وَالْقُرْآنُ فَهُوَ يَقُومُ بِهِ أَيْلَاءُ اللَّيْلِ وَأَيْلَاءُ النَّهَارِ وَرَجُلٌ أَنَا اللَّهُ مَا لَا فُتُورَ مِنْهُ أَيْلَاءُ اللَّيْلِ وَأَيْلَاءُ النَّهَارِ • اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلَى نَبِيِّ الرَّحْمَةِ وَشَفِّعِ الْأُمَّةَ مُحَمَّدًا وَآلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ الطَّاهِرِينَ • سَوَدَةُ الْحَاجُّ أَحْمَدُ كَامِلُ غُفْرَةِ نُوْبِهِ

166 ۱۶۶

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ
وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ
وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ
وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ
وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ
وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ
وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَجُودُهُ فَهُوَ الْجَنَّةُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
مَدِينَةُ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يُخْرِجُ سَيِّئَكَ مِنَ الْمَسِيئَةِ

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى

وَيُخْرِجُ الْمَسِيئَةَ مِنْ أَحْسَنِ

نَمُودَن خَلُوصِي تَلَمِيذِ سَامِي غُفْرَانِهَا ١٣٢٣

161 ١٦١

أَنْ مَخْرَجَ خَيْرَ كَمَلٍ أَحْسَنَ كَمَلٍ خَلِيفَا

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ﴿لَهُمُ الْبُشْرَى فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
الرُّوْيَا الصَّالِحَةُ يُبَشِّرُهَا الْمُؤْمِنُ﴾ ﴿جَزْءٌ مِنْ سِتَّةِ أَرْبَعِينَ جَزْءًا مِنَ النَّبُوَّةِ
فَمَنْ رَأَى ذَلِكَ فَلْيُخْبِرْ بِهَا وَمَنْ رَأَى سِوَى ذَلِكَ فَلْيَتَمَاهَى مِنَ الشَّيْطَانِ
لِيُخْرِجَهُ فَلْيَنْفُثْ عَلَى سِكَارِهِ ثَلَاثًا وَلْيَسْكُتْ وَلَا يُخْبِرْ بِهَا أَحَدًا﴾
كَتَبَهُ الْفَقِيرُ الْخَائِجُ أَحْمَدُ كَامِلُ غُفْرَانَ اللَّهِ ذُنُوبُهُ وَسَتَرِ عِيُوبِهِ آمِينَ
١٣٤٧

162 ١٦٢

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ

اطلبوا العلم من المحدثين
كتبه بسم الدين عن فرائد
١٣٦٩

157 ١٥٧

158 ١٥٨

الابذكر الله تطمئن القلوب

155 ١٥٥

يَبْلُغُ الْمَرْءُ بِالصَّدَقِ مَنَازِلَ الْكِبَارِ

عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ • لَوْ كُنْتُ مُؤْمِرًا عَنْ غَيْرِ مَشُورَةٍ لَأَمَرْتُ عَلَيْهِمُ
ابْنَ أُمِّ عَبْدٍ • عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَا جَمَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
لَا نِزَالَ طَائِفَةٍ مِنْ أُمَّتِي يُقَالُونَ عَلَى الْحَقِّ ظَاهِرِينَ عَلَى مَنْ نَادَاهُمْ حَتَّى يُقَاتِلُوا خِرَهُمُ
الْمَسِيحِ الدَّجَالِ • اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلَى شَرَفِ الْخَلْقِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ أَجْمَعِينَ
بُيُوتُهُ أَلْ عِبَادُكَ أَمْلُ صَاحِبِ خَطَاكَ

156 ١٥٦

بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على سيدنا محمد وآله الطيبين الطاهرين

الحمد لله الذي جعل القرآن الكريم
موسى وهارون عليهما السلام
وآدم عليه السلام
وآلهم أجمعين

وآلهم أجمعين والصلوة والسلام على سيدنا محمد وآله الطيبين الطاهرين

وآلهم أجمعين والصلوة والسلام على سيدنا محمد وآله الطيبين الطاهرين

وآلهم أجمعين والصلوة والسلام على سيدنا محمد وآله الطيبين الطاهرين

وآلهم أجمعين والصلوة والسلام على سيدنا محمد وآله الطيبين الطاهرين

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلِ الْقَدْرِ
وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلِ الْقَدْرِ
لَيْلِ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ
نَزَلَ الْمَلَكُ كُنُوزَ الْوُجُوحِ فِيهَا
بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ
سَلَامٌ مَرَّحٍ حَتَّىٰ مَطْلَعِ الْفَجْرِ

كُتِبَ بِالْمَلَكِ أَحْمَدُ الْكَلَامُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بسم الله الرحمن الرحيم

عمر رضي الله عنه

ابو بكر رضي الله عنه

عن علي رضي الله تعالى عنه
كان اذا وصف النبي صلى الله عليه وسلم لم يكن
بالطويل الممط ولا بالقصير المتردد كان ربعة من القوم
ولم يكن بالجعد القطط ولا بالابطوط كان جعدا رجلا ولم يكن بالمطمم
ولا بالمكاثم وكان في الوجه تدوير ابيض مشرب ادعج العينين
اهدب الاشفار جليل المشاش والكتد اجر ذو مسربة شثن الكفين
والقدمين اذا مشى تفتل كأنما يمشي في صبيب واذا التفت
التفت معا بين كتفيه خاتم النبوة وهو خاتم النبيين
اجود الناس صدرا واصدقهم لجة

علي رضي الله عنه

عثمان رضي الله عنه

مصطفى ما جاء الارحمة للعالمين

والينم عركية واكرمهم عشيرة من راه بديته مابه ومن خالطه معرفه احبه
يقول ناعته لم اقبله ولا بعده مثله صلى الله عليه وسلم اللهم صل وسلم
على نبي الرحمة وشفيع الامة محمد وآله واصحابه الطيبين الطاهرين اجمعين
نمقة الفقير محمد حناوصي من تلاميذ سامي غفرلها

اندر مجلس نماز و اندر

اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ عَلَيكَ تَوَكَّلْتُ وَأَنْتَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿١﴾ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ ﴿٢﴾ مَا شَاءَ اللَّهُ كَانَ وَمَا نَشَاءُ لَا يَكُنْ أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣﴾ وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا ﴿٤﴾ وَأَخْضَى كُلَّ شَيْءٍ عَدَا ﴿٥﴾ اللَّهُمَّ أَنْتَ عَزُودُكَ مِنْ شَرِّ نَفْسِي وَمِنْ شَرِّ كُلِّ دَابَّةٍ أَنْتَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٦﴾

[illegible]

عَلَّمَ الْقُرْآنَ لِلَّذِينَ هَدَىٰ رَبُّكَ إِلَىٰ سَبِيلِ اللَّهِ

أُولَٰئِكَ هُمُ الرِّسَالَةُ الَّتِي يُرِيدُ اللَّهُ

مُصِطَافٍ بِهَا كُلِّ خَيْرٍ مِنَ الْأَشْيَاءِ

وَاللَّهُ يَهْدِي الْقَوْمَ الْمُنَافِقِينَ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
 خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ
 وَجَعَلَ فِيهَا رِجَالًا

مَنْ يَمْشِي عَلَى رِجْلَيْهِ
 وَجَعَلَ فِيهَا أَنْجَارًا
 تَجْرِي فِيهَا الْأَنْهَارُ
 وَجَعَلَ فِيهَا أَنْجَارًا

تَجْرِي فِيهَا الْأَنْهَارُ
 وَجَعَلَ فِيهَا أَنْجَارًا
 تَجْرِي فِيهَا الْأَنْهَارُ
 وَجَعَلَ فِيهَا أَنْجَارًا

تَجْرِي فِيهَا الْأَنْهَارُ
 وَجَعَلَ فِيهَا أَنْجَارًا
 تَجْرِي فِيهَا الْأَنْهَارُ
 وَجَعَلَ فِيهَا أَنْجَارًا

فَمِنْ أَكْبَرِ صَلَوَاتِهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَجْزَلِهَا اللَّهُمَّ

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ❀ سَبَقَ الْفَرْدُونَ قَالُوا وَمَا الْمَفْرِدُونَ قَالَ الذَّكَرُ وَاللَّهُ كَثِيرٌ وَالذَّكْرَاتُ
 وَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ❀ مَنْ رَزَقَهُ اللَّهُ قَلْبًا ذَا ذِكْرٍ وَلَيْسَ أَكْثَرُ وَبَدَأَ عَلَى الْبَلَاءِ صَابِرًا وَأَمْرًا مُؤْمِنَةً
 فَقَدَّأُوهُ خَيْرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ❀ وَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ❀ خَيْرُ الرِّزْقِ الْكَفَافُ ❀ وَقَالَ النَّبِيُّ
 صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ❀ لَا تَكْثُرُوا الْكَلَامَ بَعْدَ ذِكْرِ اللَّهِ فَإِنَّ كَثْرَةَ الْكَلَامِ قَسْوَةٌ لِلْقَلْبِ ❀ وَقَالَ النَّبِيُّ
 صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ❀ أَفْضَلُ الذِّكْرِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَفْضَلُ الدُّعَاءِ الْحَمْدُ لِلَّهِ ❀ وَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
 أَقْوَامُ الْقُرْآنِ فَإِنَّهُ يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَمَةِ شَفِيعًا ❀ وَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ❀ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلَّا الرَّحِيمُ
 وَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ❀ كُنْ فِي الدُّنْيَا كَأَنَّكَ غَرِيبٌ أَوْ غَارِبٌ سَبِيلٌ وَعَدْ نَفْسَكَ مِنْ أَجْنَابِ الْقُبُورِ
 اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلَى أَشْرَفِ الْخَلْقِ وَكَمَلِ الْخَلْقِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّيِّبِينَ وَصَحْبَائِهِ الطَّاهِرِينَ أَجْمَعِينَ ❀ بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ
 كَتَبَهُ الْعَبْدُ الْفَقِيرُ الْحَقِيْقِيُّ خَلْفِي غُفْرَانَ اللَّهِ ذُنُوبُهُ وَسَرَعِيوْبُهُ بِحُجْرَةِ سَيِّدِ الْأَنْبِيَاءِ وَالْمُرْسَلِينَ ❀ ١٣١٢ هـ

کتابخانه و موزه سینه

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰
 ۲۰۱
 ۲۰۲
 ۲۰۳
 ۲۰۴
 ۲۰۵
 ۲۰۶
 ۲۰۷
 ۲۰۸
 ۲۰۹
 ۲۱۰
 ۲۱۱
 ۲۱۲
 ۲۱۳
 ۲۱۴
 ۲۱۵
 ۲۱۶
 ۲۱۷
 ۲۱۸
 ۲۱۹
 ۲۲۰
 ۲۲۱
 ۲۲۲
 ۲۲۳
 ۲۲۴
 ۲۲۵
 ۲۲۶
 ۲۲۷
 ۲۲۸
 ۲۲۹
 ۲۳۰
 ۲۳۱
 ۲۳۲
 ۲۳۳
 ۲۳۴
 ۲۳۵
 ۲۳۶
 ۲۳۷
 ۲۳۸
 ۲۳۹
 ۲۴۰
 ۲۴۱
 ۲۴۲
 ۲۴۳
 ۲۴۴
 ۲۴۵
 ۲۴۶
 ۲۴۷
 ۲۴۸
 ۲۴۹
 ۲۵۰
 ۲۵۱
 ۲۵۲
 ۲۵۳
 ۲۵۴
 ۲۵۵
 ۲۵۶
 ۲۵۷
 ۲۵۸
 ۲۵۹
 ۲۶۰
 ۲۶۱
 ۲۶۲
 ۲۶۳
 ۲۶۴
 ۲۶۵
 ۲۶۶
 ۲۶۷
 ۲۶۸
 ۲۶۹
 ۲۷۰
 ۲۷۱
 ۲۷۲
 ۲۷۳
 ۲۷۴
 ۲۷۵
 ۲۷۶
 ۲۷۷
 ۲۷۸
 ۲۷۹
 ۲۸۰
 ۲۸۱
 ۲۸۲
 ۲۸۳
 ۲۸۴
 ۲۸۵
 ۲۸۶
 ۲۸۷
 ۲۸۸
 ۲۸۹
 ۲۹۰
 ۲۹۱
 ۲۹۲
 ۲۹۳
 ۲۹۴
 ۲۹۵
 ۲۹۶
 ۲۹۷
 ۲۹۸
 ۲۹۹
 ۳۰۰
 ۳۰۱
 ۳۰۲
 ۳۰۳
 ۳۰۴
 ۳۰۵
 ۳۰۶
 ۳۰۷
 ۳۰۸
 ۳۰۹
 ۳۱۰
 ۳۱۱
 ۳۱۲
 ۳۱۳
 ۳۱۴
 ۳۱۵
 ۳۱۶
 ۳۱۷
 ۳۱۸
 ۳۱۹
 ۳۲۰
 ۳۲۱
 ۳۲۲
 ۳۲۳
 ۳۲۴
 ۳۲۵
 ۳۲۶
 ۳۲۷
 ۳۲۸
 ۳۲۹
 ۳۳۰
 ۳۳۱
 ۳۳۲
 ۳۳۳
 ۳۳۴
 ۳۳۵
 ۳۳۶
 ۳۳۷
 ۳۳۸
 ۳۳۹
 ۳۴۰
 ۳۴۱
 ۳۴۲
 ۳۴۳
 ۳۴۴
 ۳۴۵
 ۳۴۶
 ۳۴۷
 ۳۴۸
 ۳۴۹
 ۳۵۰
 ۳۵۱
 ۳۵۲
 ۳۵۳
 ۳۵۴
 ۳۵۵
 ۳۵۶
 ۳۵۷
 ۳۵۸
 ۳۵۹
 ۳۶۰
 ۳۶۱
 ۳۶۲
 ۳۶۳
 ۳۶۴
 ۳۶۵
 ۳۶۶
 ۳۶۷
 ۳۶۸
 ۳۶۹
 ۳۷۰
 ۳۷۱
 ۳۷۲
 ۳۷۳
 ۳۷۴
 ۳۷۵
 ۳۷۶
 ۳۷۷
 ۳۷۸
 ۳۷۹
 ۳۸۰
 ۳۸۱
 ۳۸۲
 ۳۸۳
 ۳۸۴
 ۳۸۵
 ۳۸۶
 ۳۸۷
 ۳۸۸
 ۳۸۹
 ۳۹۰
 ۳۹۱
 ۳۹۲
 ۳۹۳
 ۳۹۴
 ۳۹۵
 ۳۹۶
 ۳۹۷
 ۳۹۸
 ۳۹۹
 ۴۰۰
 ۴۰۱
 ۴۰۲
 ۴۰۳
 ۴۰۴
 ۴۰۵
 ۴۰۶
 ۴۰۷
 ۴۰۸
 ۴۰۹
 ۴۱۰
 ۴۱۱
 ۴۱۲
 ۴۱۳
 ۴۱۴
 ۴۱۵
 ۴۱۶
 ۴۱۷
 ۴۱۸
 ۴۱۹
 ۴۲۰
 ۴۲۱
 ۴۲۲
 ۴۲۳
 ۴۲۴
 ۴۲۵
 ۴۲۶
 ۴۲۷
 ۴۲۸
 ۴۲۹
 ۴۳۰
 ۴۳۱
 ۴۳۲
 ۴۳۳
 ۴۳۴
 ۴۳۵
 ۴۳۶
 ۴۳۷
 ۴۳۸
 ۴۳۹
 ۴۴۰
 ۴۴۱
 ۴۴۲
 ۴۴۳
 ۴۴۴
 ۴۴۵
 ۴۴۶
 ۴۴۷
 ۴۴۸
 ۴۴۹
 ۴۵۰
 ۴۵۱
 ۴۵۲
 ۴۵۳
 ۴۵۴
 ۴۵۵
 ۴۵۶
 ۴۵۷
 ۴۵۸
 ۴۵۹
 ۴۶۰
 ۴۶۱
 ۴۶۲
 ۴۶۳
 ۴۶۴
 ۴۶۵
 ۴۶۶
 ۴۶۷
 ۴۶۸
 ۴۶۹
 ۴۷۰
 ۴۷۱

بَايَكَاكَ فَاكَاكَ اِيَّاكَ فَاكَاكَ
 اِيَّاكَ فَاكَاكَ اِيَّاكَ فَاكَاكَ
 اِيَّاكَ فَاكَاكَ اِيَّاكَ فَاكَاكَ
 اِيَّاكَ فَاكَاكَ اِيَّاكَ فَاكَاكَ

اَللّٰهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ
 عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ
 اِيَّاكَ فَاكَاكَ اِيَّاكَ فَاكَاكَ
 اِيَّاكَ فَاكَاكَ اِيَّاكَ فَاكَاكَ
 اِيَّاكَ فَاكَاكَ اِيَّاكَ فَاكَاكَ
 اِيَّاكَ فَاكَاكَ اِيَّاكَ فَاكَاكَ

كَفَّالُ زُرِّكَ كَمُرِّ قَيْنِكَ وَأَكْفَتُ

كَفَّكَافُهَا كَمِيرْكَانِ مِنْ كَلَاكَ

تَكَرُّكَ كَرَّاكَ كَرِّكَ فِي كَبْدِ

تَحْكِي مَشْكُكَ كَتَرَّكَ نَتْلُكَ الْكَلَاكَ

كَفَّالُ مَابِي كَفَّالُ الْكَافِ كُنْ بَشَرُ

يَا كُوكِبَاكَ كَانِ حَكِي كُوكِبُ الْفَلَكَ

شَوَدَ مُجَنِّبِ أَدْلَسِيَدِ عَمَلِ اللَّهِ

۱۲۹۲

وَجِئْنَا بِكَ بِرَبِّكَ ۝ ۲۹ ۝

وَجِئْنَا بِكَ بِرَبِّكَ ۝ ۲۹ ۝
وَجِئْنَا بِكَ بِرَبِّكَ ۝ ۲۹ ۝

وَجِئْنَا بِكَ بِرَبِّكَ ۝ ۲۹ ۝

وَجِئْنَا بِكَ بِرَبِّكَ ۝ ۲۹ ۝

الحمد لله الذي

سأوا الوعد الأكبر
٢٩٤

وَالْمَلِكِ الْحَمْدُ

اللَّهُ صَافٍ الْوَعْدِ

إِلَّا لِلَّهِ الْمَلِكِ

مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ

اِذَا مَشَى نَفْسٌ لَعَنَّكَ كَمَا لَمِشَتْ فِي صِيبٍ

وَإِذَا الْفَتَا لَقَتْ مَعَايِرَ كُنْفِيهِ خَاقَةُ النَّوَّةِ ﴿١٢٨﴾ وَهُوَ

خَاقَةُ النَّبِيِّينَ ﴿١٢٩﴾ أَعْوَدُ النَّاسِ صَدْرًا ﴿١٣٠﴾ وَاصْدَقُهُمْ لُحْجَةً ﴿١٣١﴾ وَ

وَالْيَنَّهُمْ عَرِيكَتَ ﴿١٣٢﴾ وَكَرْمُهُمْ عَشِيرَةٌ

مَنْ رَأَى بَلَدَهُ هَابُهُ

وَمِنْ خَالِطِهِمْ عَرَفْنَا حَبِيرَ ﴿١٣٣﴾ يَقُولُ نَا عَنْهُمْ لِمَا رَقَبْتَهُ وَلَا بَعْدَهُ

مِشْكَةٌ ﴿١٣٤﴾

اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلَى نَبِيِّ الرَّحْمَةِ وَشَفِّعِ الْأُمَّةَ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ

وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا إِتْرَافُكَ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ

وَاصْبِرْ لَهُ الْمُنْتَخِبِينَ الْمُنْتَخِبِينَ الطَّاهِرِينَ أَجْمَعِينَ ﴿١٣٥﴾ وَعَلَى جَمِيعٍ

الْأَنْبِيَاءِ وَالرُّسُلِينَ ﴿١٣٦﴾ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٣٧﴾

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله الذي هدانا لهذا

الذي كنا نكفر

بِهِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله الذي هدانا لهذا

الذي كنا نكفر

بِهِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَبَارِكْ وَسَلِّمْ وَبَارِكْ وَسَلِّمْ

وَبَارِكْ وَسَلِّمْ وَبَارِكْ وَسَلِّمْ

وَبَارِكْ وَسَلِّمْ وَبَارِكْ وَسَلِّمْ

وَبَارِكْ وَسَلِّمْ وَبَارِكْ وَسَلِّمْ

وَبَارِكْ وَسَلِّمْ وَبَارِكْ وَسَلِّمْ

وَبَارِكْ وَسَلِّمْ وَبَارِكْ وَسَلِّمْ

Decorative border containing multiple lines of text in Devanagari script, interspersed with geometric and floral motifs. The text is arranged in a grid-like pattern within a rectangular frame.

121

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
 خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ
 وَجَعَلَ فِيهَا رِجَالًا مُّجْرِمِينَ
 وَجَعَلَ فِيهَا رِجَالًا مُّسْلِمِينَ

وَجَعَلَ فِيهَا رِجَالًا مُّسْلِمِينَ
 وَجَعَلَ فِيهَا رِجَالًا مُّجْرِمِينَ
 وَجَعَلَ فِيهَا رِجَالًا مُّسْلِمِينَ

وَجَعَلَ فِيهَا رِجَالًا مُّجْرِمِينَ
 وَجَعَلَ فِيهَا رِجَالًا مُّسْلِمِينَ
 وَجَعَلَ فِيهَا رِجَالًا مُّجْرِمِينَ

وَجَعَلَ فِيهَا رِجَالًا مُّسْلِمِينَ
 وَجَعَلَ فِيهَا رِجَالًا مُّجْرِمِينَ
 وَجَعَلَ فِيهَا رِجَالًا مُّسْلِمِينَ

عَنْ أَبِي عَسِيرٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ

قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يُكْمِلُ عَبْدٌ الْإِيمَانَ بِاللَّهِ تَعَالَى
حَتَّى تَكُونَ فِيهِ خَمْسٌ خَصَالٍ التَّوَكُّلُ عَلَى اللَّهِ وَالْفَوَاضِلُ إِلَى اللَّهِ وَالنَّيْلُ لِمَا مَلَكَ اللَّهُ
وَالرِّضَاءُ بِقَضَاءِ اللَّهِ وَالصَّبْرُ عَلَى بِلَاءِ اللَّهِ وَفِدَا سِتْرِكُمْ الْإِيمَانُ كَتَبَهُ أَصْغَرُ الْعِبَادِ لِلْعَرُوفِ

كُنْتُ لَأَدْعِي أَبَا جَعْفَرٍ أَفَلَا تَطْلُبُ

مِنْ الْجَمَاءِ وَفَا

عَنْ شَقِيقِ بْنِ بَرِّهِمٍ أَنَّ رَجُلًا سَأَلَهُ فَقَالَ لَا تَأْتِنَا سِرٌّ يُسْمُوْنِي صَالِحًا فَكَيْفَ
أَعْلَمُ أَنِّي صَالِحٌ أَمْ غَيْرُ صَالِحٍ فَقَالَ لَهُ شَقِيقٌ أَظْهَرَ سِرِّكَ عِنْدَ الصَّالِحِينَ
فَإِنْ رَضُوا بِكَ فَأَعْلَمُ أَنَّكَ صَالِحٌ وَإِلَّا فَلَا وَأَعْرِضْ الدُّنْيَا عَلَى قَلْبِكَ فَإِنْ رَدَّهَا
فَأَعْلَمُ أَنَّكَ صَالِحٌ وَإِلَّا فَلَا كَتَبَهُ السَّيِّدُ عَبْدُ اللَّهِ الرَّهْدِيُّ عَفَرَ اللَّهُ دُؤُوبَهُ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 وَأَمَّا الْبُيُوتُ فَالْبُيُوتُ
 وَالْبُيُوتُ وَالْبُيُوتُ
 وَالْبُيُوتُ وَالْبُيُوتُ
 وَالْبُيُوتُ وَالْبُيُوتُ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَالْبُيُوتُ وَالْبُيُوتُ
 وَالْبُيُوتُ وَالْبُيُوتُ
 وَالْبُيُوتُ وَالْبُيُوتُ
 وَالْبُيُوتُ وَالْبُيُوتُ
 وَالْبُيُوتُ وَالْبُيُوتُ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 إِنَّهُ مِنْ سَيِّدَيْنِ وَإِنَّهُ

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَوَّلُ مَا كُتِبَ الْقَلَمُ
 بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» فَإِذَا كُتِبَتْ كَلِمَاتُهَا فَكُتِبَتْ أَوَّلُهُ
 اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلَى نَبِيِّ الرَّحْمَةِ وَشَفِّيعِ الْأُمَّةِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ
 الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ مُحَمَّدًا عَبْدَهُ الْإِسْلَامِ سَيِّدَ عِزَّتِ الْمُصْطَفَى سَيِّدِنَا

يَا بَالِغِ الْغَيْمِ مَغْلُوبِ

ای کمال قدرتت — نفخند عالم بر نفس

ومی جلالت غررت — بحرین دریا کف و خس

108 ١٠٨

109 ١٠٩

110 ١١٠

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مجد

الله

عن علي بن أبي طالب كرم الله وجهه
ورضى الله تعالى عنه كان إذا وصف
النبي صلى الله عليه وسلم قال لم يكن بالطويل المقط ولا
بالقصر المتردد كان زجعة من القوم ولا يكن بالجعد المقطط
ولا بالسبط كان جعداً زجلاً ولا يكن بالمطهر ولا بالكحل
وكان فيه الوجه ذو نور أبيض مشرقاً أدهج العينين
أهدب الشفايف جليل المشافر والكبد أجرد
زأمنين مشرق الكفين

عمر

عمر

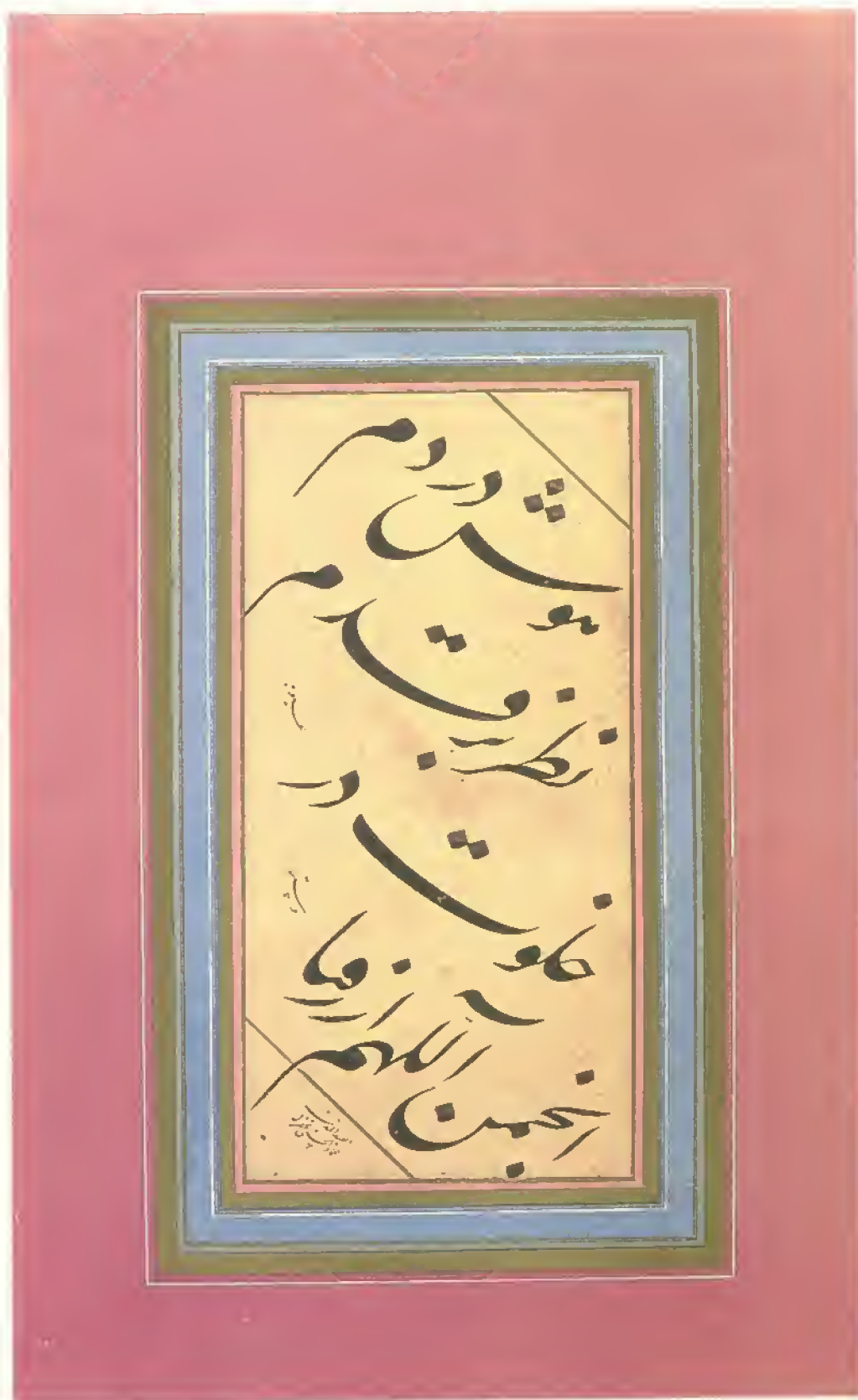
وما أرسلناك إلا رحمة للعالمين

والفكر من إذا منى يسأل كما تأتى فيه صيب وقد ألفت
الفتى ميساً ويرى كنهه كما في النبوة وهو كما في التفسير
لما أتى صدراً وأصدفهم جهة واليه عز وجل
سنته من رآه يدبره هاب ومن رآه طامعاً أعجزه
بما أتى به ولا يعد منه كسبه الفقيه عبداً فاعداً والشكرى كائناً

سبحان

لولاك لولاك ما خلقت الأفلاك

سبحان

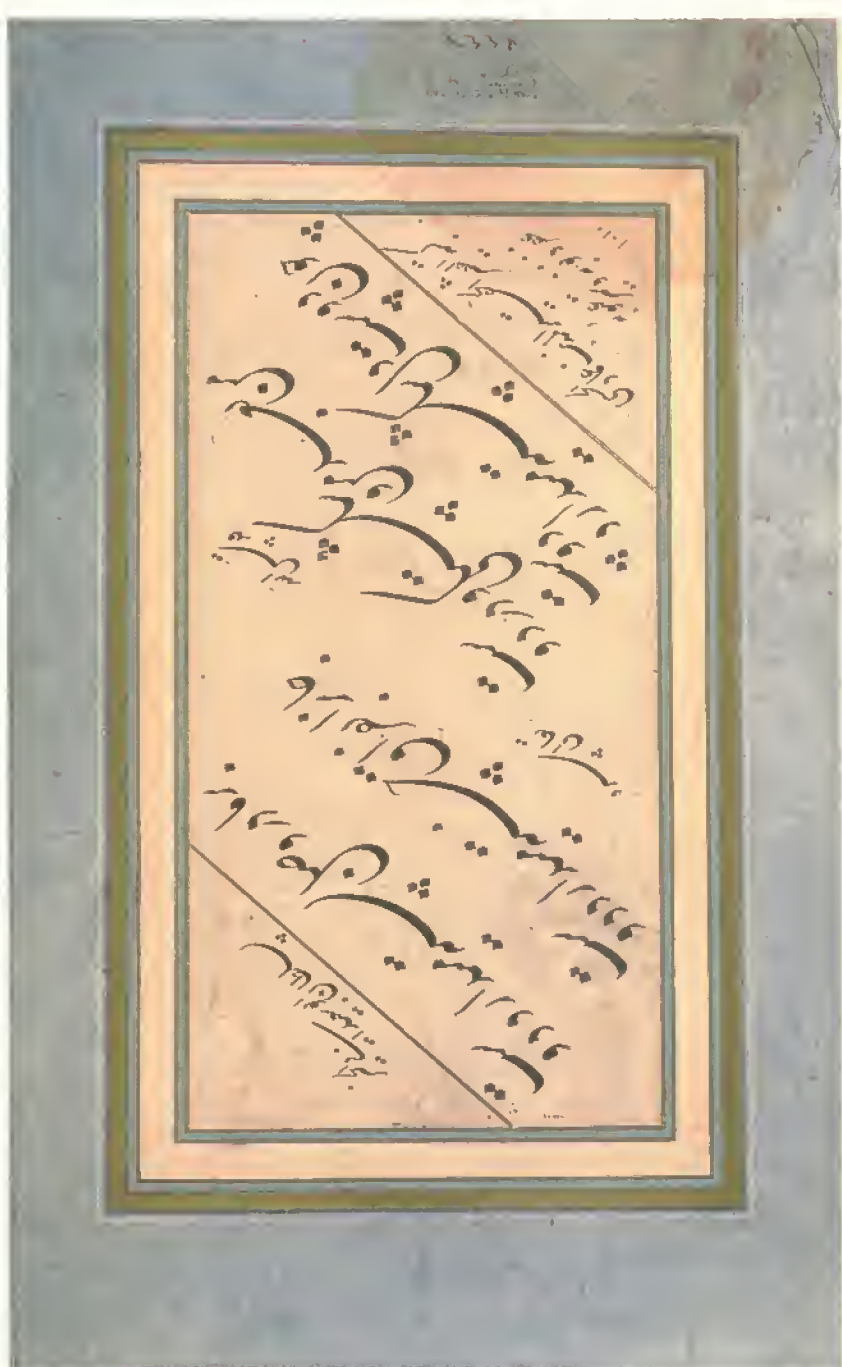
۱۰۲

۱۰۱

۱۰۰

۹۹

هَوَايَ سِدْرِكَ أَيْرَاكُ فَجَلَسْتُ قَوْلَ نَبِيِّكَ لَمَنْ

كَذَلِكَ أَلْحَ غَا فَا لَمْ يَجِدْ خِيَرَةً يَأْتِيكَ لَمَنْ

هَوَايَ سِدْرِكَ أَيْرَاكُ فَجَلَسْتُ قَوْلَ نَبِيِّكَ لَمَنْ
كَذَلِكَ أَلْحَ غَا فَا لَمْ يَجِدْ خِيَرَةً يَأْتِيكَ لَمَنْ

فَدَيَاكَ مَسِيْعُ عَرْدٍ مَشِيْعُ كَمِيَالِفِ

جَمَلَتُكَ مَقْصُودٌ زَا مَارِ وَأَمْتَحْنُفِ

جَمَلَتُكَ مَقْصُودٌ زَا مَارِ وَأَمْتَحْنُفِ

لَا تَجْعَلْ لِي خَلِيفَةً فِي أَعْيُنِ النَّاسِ يَا أَيُّهَا الْمَلِكُ الْكَافِرُ

وَالْأَمِيرُ الْكَافِرُ وَالْمَلِكُ الْكَافِرُ وَالْأَمِيرُ الْكَافِرُ

وَالْمَلِكُ الْكَافِرُ وَالْأَمِيرُ الْكَافِرُ وَالْمَلِكُ الْكَافِرُ

لَا تَجْعَلْ لِي خَلِيفَةً فِي أَعْيُنِ النَّاسِ يَا أَيُّهَا الْمَلِكُ الْكَافِرُ

لَا تَجْعَلْ لِي خَلِيفَةً فِي أَعْيُنِ النَّاسِ يَا أَيُّهَا الْمَلِكُ الْكَافِرُ

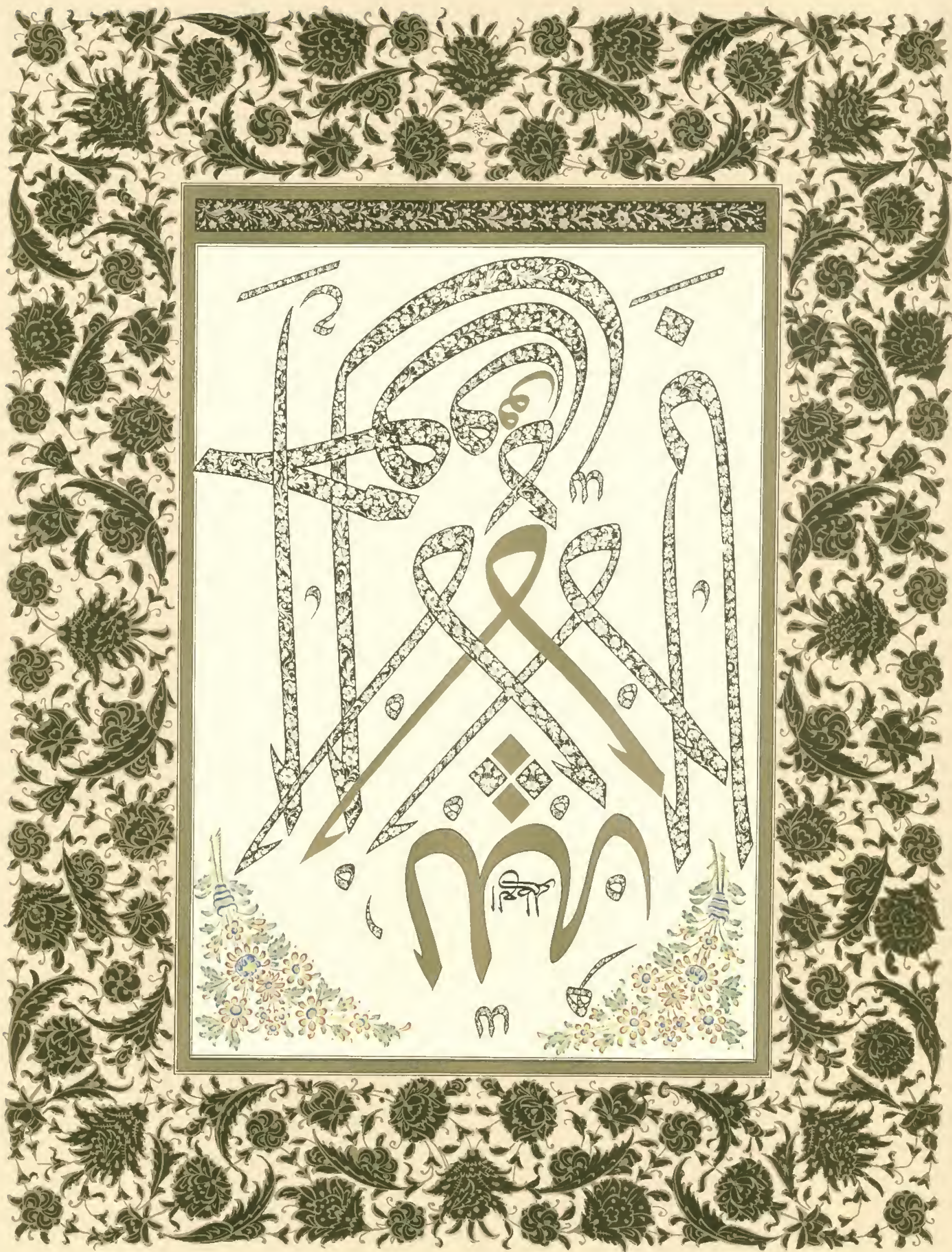
وَالْأَمِيرُ الْكَافِرُ وَالْمَلِكُ الْكَافِرُ وَالْأَمِيرُ الْكَافِرُ

وَالْمَلِكُ الْكَافِرُ وَالْأَمِيرُ الْكَافِرُ وَالْمَلِكُ الْكَافِرُ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
 هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا
 لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنْ
 هَدَانَا اللَّهُ إِنَّهُ هُوَ
 الْبَصِيرُ

رَبِّهِمْ وَلَهُمْ فِيهِ يَرْجُونَ
 وَهُمْ فِيهِ شَاكِرُونَ

أَنْ تَبْذُلَ لَهُمْ فِيهِمْ
 أَنْ تَبْذُلَ لَهُمْ فِيهِمْ

قال النبي صلى الله عليه وسلم

شهداء الله في الأرض أنتم شهداء الله في الأرض أنتم شهداء
الله في الأرض • وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم
من أحببني فسر في سبيل الله أيما كان الله وتصدق بوعده
فإن شيعته وري ورؤ وبوله في ميزان يوم القيمة • وقال
النبي صلى الله عليه وسلم • من أحببني فهو خاظمي

كانوا الطراز القوي
استغيا إلى الهدى غيرهم
النبى

بأنه من كان
أزى من كان
لأنه من كان

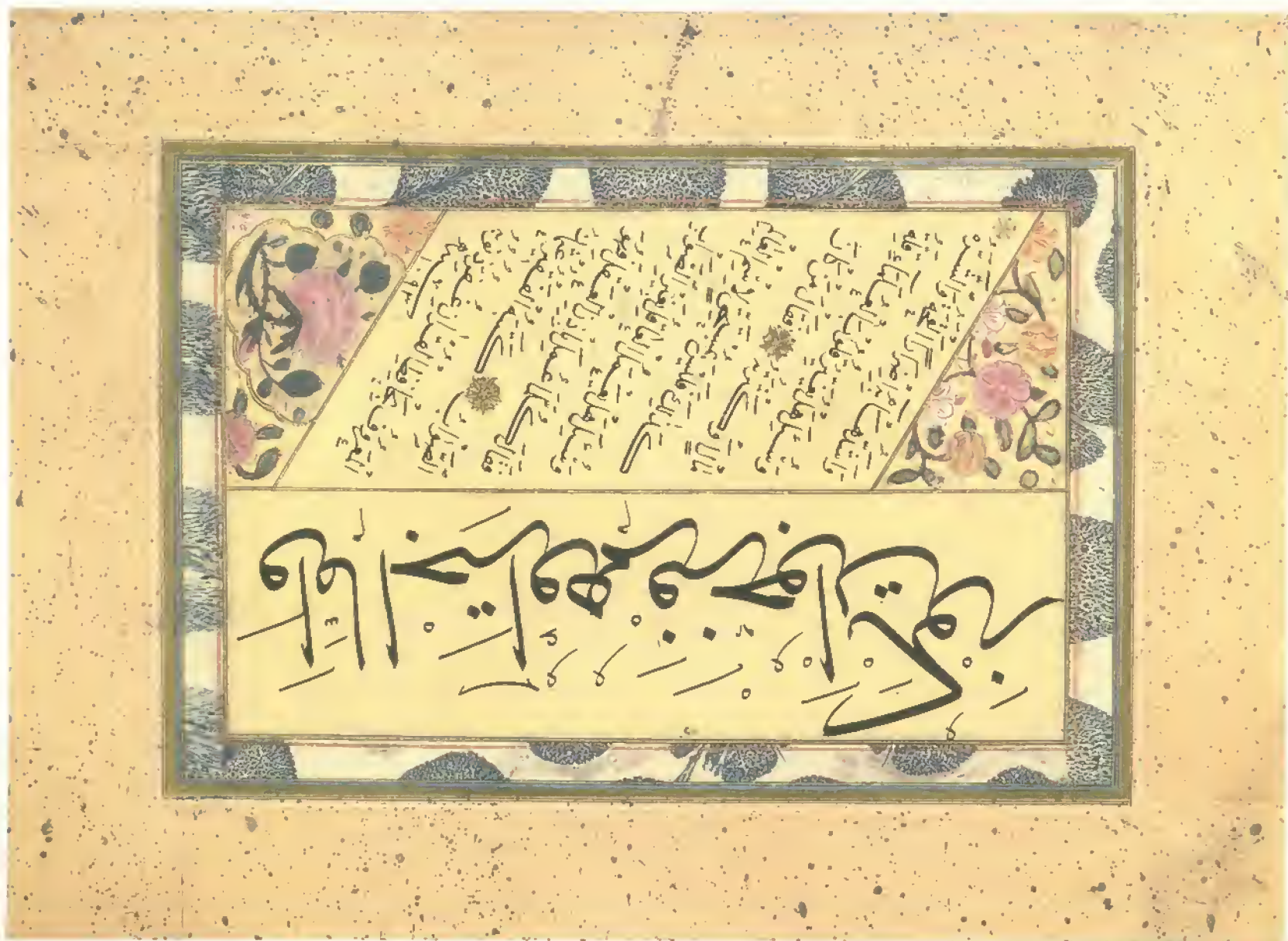
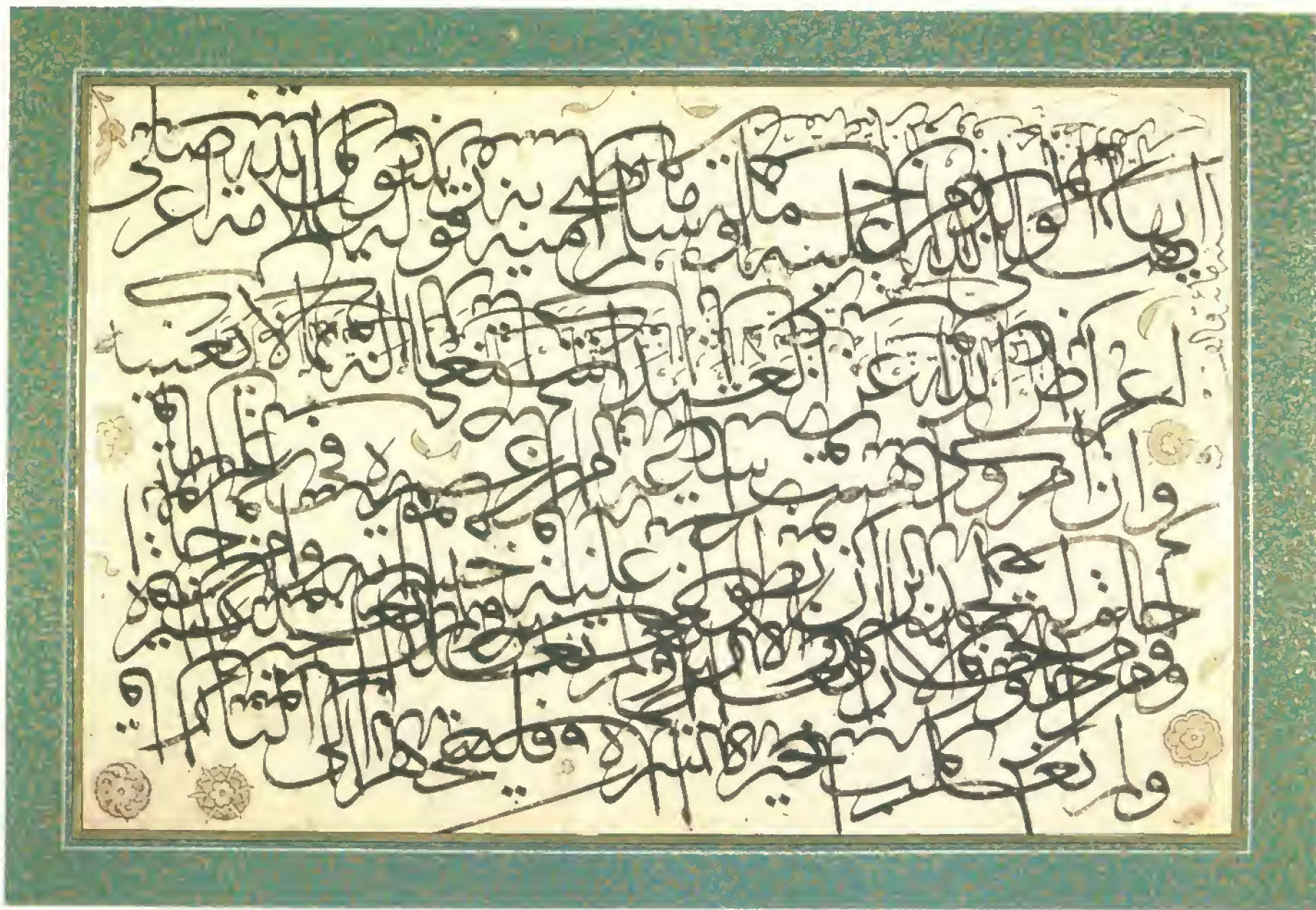
عشت لرفع العادات وترك الشهوات
كجملتهم من غير أن يكونوا
كجملتهم من غير أن يكونوا
حفظت كالمقام بالأضافه
فكرت كالحق من غير أن يكونوا
يا رب جعلت لي من غير أن يكونوا
يا حليم يا ذا الشرف والورى أنت الذى كفر
يا جامع الحاشى بهارى الورى أنت الشفيع
محمداً سمعنا القدي
من خط الشيخ

اسْتَكْرَامِ الْبَاقِيَاتِ الصَّالِحَاتِ

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ • قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى
 اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ • اسْتَكْرَامِ الْبَاقِيَاتِ الصَّالِحَاتِ
 السَّيِّئِ وَالنَّهْيِ وَالْحَمْدِ الْبَكِيرِ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا
 بِاللَّهِ • اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلَى نَبِيِّ الرَّحْمَةِ وَشَفِّعِ الْأُمَّةَ مُحَمَّدًا
 الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ أَجْمَعِينَ كَتَبَهُ أَحْمَدُ حَفْظِي غُفَرَ اللَّهُ ذُنُوبَهُ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

عن علي كان إذا وصف النبي
صلى الله عليه وسلم قال لم يكن بالطويل المعط
ولا بالقصير المتردد كان ربيعة من القوم ولم يكن بالجعد
القصير ولا بالسبط كان جعداً رجلاً ولم يكن بالمطهر
ولا بالمكتمل وكان في الوجه تدوير البصر مشرب أدغ العين
مدب الأسفار حليل المشاش والكبد الجرد ذو سريه
الكفين والقد من إذا مشى يتلع كما تمشي في صلب
الفتى لفت معاً بين كفيه خاتم النبوة
وهو خاتم النبوة

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ

اللهم صل وسلم على محمد عبدك ورسولك النبي الأمي وعلى آله وصحبه
وسلم كنه أضعف الكتاب عثمان المعروف بحافظ القرآن
غفر الله له ولوالديه ولمن نظريه أمين سنا خدي مائة بعد ألف

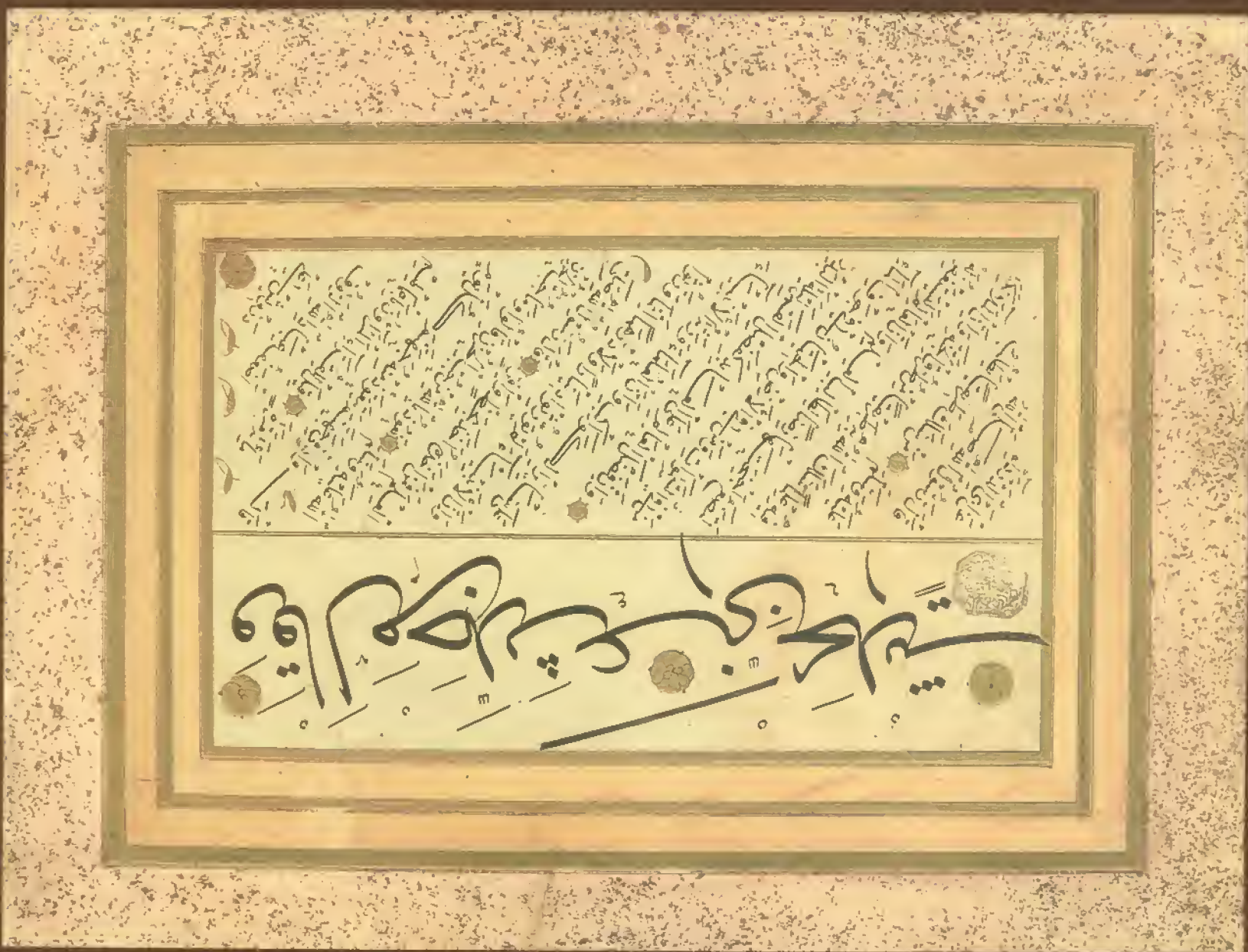
سُورَةُ الْبَقَرَةِ
مَكِّيَّةٌ وَهِيَ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الَّذِينَ يَدْعُونَ إِلَى الْكِتَابِ وَالْحَيَاةِ الْحَسَنَةِ
وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً
مِمَّا نُفْقُونَ لِقَاءِ رَبِّهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقِينَ

ما نزلنا من قبله

وَرِثْنَا لَانِيَا اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلَى

عَمَّا مَشَّهَرِ حَافِظِ الْقُرْآنِ عَضَاءُ اللَّهِ ذَنْبُهُ وَسَرَّعِيهِ سَنَهُ

وَقُلْ رَبِّ اَدْخِلْنِيْ مَدْخَلَ صِدْقٍ

و بگوئيد اي پروردگار من در دروازه هايم در آور و من را

وَاخْرِجْنِيْ مَخْرَجَ صِدْقٍ وَاجِلٍ لِّ

و بيرون بر مرا جايي بيرون دس راسست و بگردان از براي من

مِنْ لَدُنْكَ سَلَامًا نَّصِيْرًا

از جانب تاي پروردگار من پادشاهي و يار من مستند

وَقُلْ رَبِّ ارْزُقْنِيْ سَعَةً لِّمَبَارَكَا

و بگويا محمد اي پروردگار من سعه و آذرم از سعادتي مبارك

وَاَنْتَ خَيْرُ الْمَرْزُقِيْنَ
و توستين سعه و آذرم از سعادتي مبارك

61

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
 بَدَأَ خَلْقَ الْإِنسَانِ مِنْ طِينٍ
 ثُمَّ عَلَّمَهُ قَلَمًا
 إِنَّهُ يَذْهَبُ إِلَى أَهْلِ الْقُرَى
 فَلْيَنْصَحْ الْإِنسَانُ
 إِنَّهُ كَانَ شَهِيدًا
 لِلْعَهْدِ
 وَإِنَّهُ لَكَارْءٍ
 يَوْمَهُ يَكْفِي

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
 بَدَأَ خَلْقَ الْإِنسَانِ مِنْ طِينٍ
 ثُمَّ عَلَّمَهُ قَلَمًا
 إِنَّهُ يَذْهَبُ إِلَى أَهْلِ الْقُرَى
 فَلْيَنْصَحْ الْإِنسَانُ
 إِنَّهُ كَانَ شَهِيدًا
 لِلْعَهْدِ
 وَإِنَّهُ لَكَارْءٍ
 يَوْمَهُ يَكْفِي
 اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ
 وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ
 وَاجْعَلْهُمُ الْخَلَائِفَ
 فِي الْأَرْضِ
 اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى
 مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ
 مُحَمَّدٍ
 وَاجْعَلْهُمُ الْخَلَائِفَ
 فِي الْأَرْضِ
 اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى
 مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ
 مُحَمَّدٍ
 وَاجْعَلْهُمُ الْخَلَائِفَ
 فِي الْأَرْضِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
 بَدَأَ خَلْقَ الْإِنسَانِ مِنْ طِينٍ
 ثُمَّ عَلَّمَهُ قَلَمًا
 إِنَّهُ يَذْهَبُ إِلَى أَهْلِ الْقُرَى
 فَلْيَنْصَحْ الْإِنسَانُ
 إِنَّهُ كَانَ شَهِيدًا
 لِلْعَهْدِ
 وَإِنَّهُ لَكَارْءٍ
 يَوْمَهُ يَكْفِي
 اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ
 وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ
 وَاجْعَلْهُمُ الْخَلَائِفَ
 فِي الْأَرْضِ
 اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى
 مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ
 مُحَمَّدٍ
 وَاجْعَلْهُمُ الْخَلَائِفَ
 فِي الْأَرْضِ
 اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى
 مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ
 مُحَمَّدٍ
 وَاجْعَلْهُمُ الْخَلَائِفَ
 فِي الْأَرْضِ

سُبْحَانَكَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى عَمَّا يَقُولُ

الظَّالِمُونَ عُلُوًّا كَثِيرًا ۝ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ حَمْدًا
كَثِيرًا ۝ اللَّهُمَّ إِنِّي أَحْمَدُكَ عَلَى مَا رَزَقْتَنِيهِ مِنْ هَدَايِكَ
وَوَقَيْتَنِيهِ مِنَ الْبَلَاءِ وَكَشَفْتَ عَنِّي مِنَ الْغَمِّ وَعَذَابَ الْقَبْرِ

وَعَذَابِ النَّارِ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ ضَعْفِ الْإِيمَانِ وَفُوتِ الْإِحْسَانِ وَمُخَالَفَةِ
الدِّينِ وَمُفَارَقَةِ الْيَقِينِ ۝ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا لَا تَرْضَاهُ
وَأَنْ تَجْعَلَنِي مِنْ رَضِيكَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ۝ وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ

وَعَلَى آلِهِ الطَّاهِرِينَ وَسَلَّمَ تَسْلِيمًا

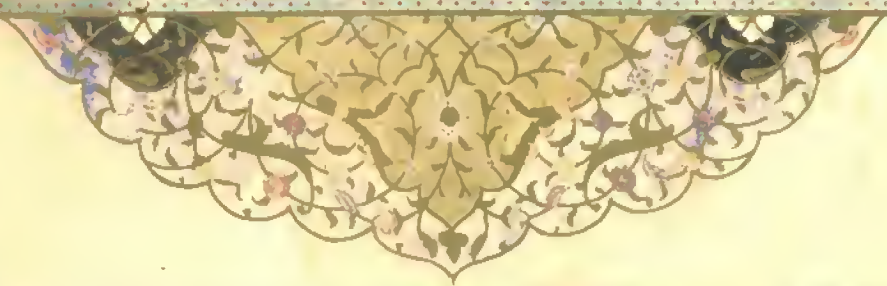
وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لَكَ شَاكِرِينَ

وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لَكَ شَاكِرِينَ

وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لَكَ شَاكِرِينَ

وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لَكَ شَاكِرِينَ

وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لَكَ شَاكِرِينَ

سُورَةُ النِّعَامِ مِائَتٌ وَخَمْسُونَ وَزَائِلَةٌ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَجَعَلَ
الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ ثُمَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ
هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ طِينٍ ثُمَّ قَضَى أَجَلًا وَأَجَلٌ

مُسَمًّى عِنْدَهُ ثُمَّ أَنْتُمْ مُنْتَحِلُونَ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

أَفْعَلْ سَافِلِينَ • إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ

فَمَا يَكْذِبُكَ بَعْدَ الْبَيِّنَاتِ • أَلَيْسَ لَكَ بِأَعْلَمَ الْخَائِكِينَ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ • اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ الْإِنْسَانَ

مِنْ عَلَقٍ • اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ • الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ

مَا لَمْ يَعْلَمْ • كَلَّمَ الْإِنْسَانَ لَظْفًا • أَنْ رَأَاهُ اسْتَغْنَى أَنْ إِلَىٰ رَبِّكَ

الرُّجْعَى • أَرَأَيْتَ الَّذِي نَبِيَّ عَبْدًا إِذَا صَلَّى • أَرَأَيْتَ إِنْ كَانَ عَلَىٰ الْهَدْيِ

أَوْ أَمَرَ بِالتَّقْوَى • أَرَأَيْتَ إِنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّى • أَلَمْ يَعْلَم بِأَنَّ اللَّهَ يَرَىٰ

اَوْفِرْ بِمَا رَحِمَكَ عَلَيْهِ اَللّٰهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ وَسَلَامًا
 عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ
 وَتَغْلِبْنَا بِقُوَّةِ اَللّٰهِ وَتَهْلِكْ بِقُوَّةِ اَللّٰهِ
 قُلُوبَنَا بِقُوَّةِ اَللّٰهِ وَتَهْلِكْ بِقُوَّةِ اَللّٰهِ
 قُلُوبَنَا بِقُوَّةِ اَللّٰهِ وَتَهْلِكْ بِقُوَّةِ اَللّٰهِ
 قُلُوبَنَا بِقُوَّةِ اَللّٰهِ وَتَهْلِكْ بِقُوَّةِ اَللّٰهِ
 قُلُوبَنَا بِقُوَّةِ اَللّٰهِ وَتَهْلِكْ بِقُوَّةِ اَللّٰهِ
 قُلُوبَنَا بِقُوَّةِ اَللّٰهِ وَتَهْلِكْ بِقُوَّةِ اَللّٰهِ

کتابه

مجله هیبت
جبه طوفان پستی
بو مشربانیم

که فاصه
خوش

جبه
الابرار بودنار
جبه
جبه
فصاحله
چهار

نوشت
کلیک
الفقه
عبد

قَوْلًا بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ اقْرَأْ
وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ
كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنَافٍ أَرَأَيْتَ إِذَا دَعَى الْغَنَى
الرَّجْعَى أَرَأَيْتَ إِنْ دَعَى الْغَنَى عَبْدًا إِنْ دَعَى الْأَعْلَى
عَلَى الْحَدَى أَوْ أَمْرًا بِالْقَوَى أَرَأَيْتَ إِنْ كَذَّبَ
وَتَوَلَّى لَمْ يَلْمَعْ يَنْفَرُ يَلْمَعْ يَنْفَرُ يَلْمَعْ يَنْفَرُ
لَسَفْعًا لِلنَّاسِ صِيَّةً نَاصِيَةً كَذِبٌ خَاطِئَةٌ فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ
سَدِّغْ الزَّانِيَةَ كَلَّا لَا تَطْلَعُ لَاحِدًا وَاجِدًا فَرْبً

سُورَةُ الْفَلَقِ خَمْسُ آيَاتٍ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
أَنَا أَنزَلْنَاهُ فِي نَيْلِ الْقَدْرِ وَمَا أَدْرَاكَ مَا نَيْلُ الْقَدْرِ
لَيْلَةَ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ تَنَزَّلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ
فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ مَرٍّ سَلَامٌ هِيَ حَتَّى تَطْلُعَ الْفَجْرُ

سُورَةُ الْبَيْنَةِ ثَمَانِ آيَاتٍ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ
مُتَّفِقِينَ حَتَّى تَأْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ رَسُولٌ مِّنْ اللَّهِ يَتْلُو صُحُفًا
مُّطَهَّرَةً فِيهَا كُتِبَ الْقِيمَةُ وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ
إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَةُ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا
اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حَقًّا وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ
وَذَلِكَ دِينُ الْقِيَمَةِ إِنْ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ
وَالْمُشْرِكِينَ لَنُجِيبَنَّ أَرْجُلَهُمْ خَالِدِينَ فِيهَا أُولَئِكَ هُمْ
شَرُّ الْبَرِيَّةِ إِنْ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَلَئِنَّ
هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ جَزَاءُ هُمُ عِبَادَتُهُمْ بِمَا جَاءَتْ عِدَّتُهُمْ
عَجْرًا مِّنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا رَّضِيَ
اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذَلِكَ لِمَنِ خَشِيَ رَبَّهُ

خَيْرَ لِّكَ مِنَ الْوَلَى وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَارْحِمِ الْيَتِيمَ إِنَّمَا أَمْرُهُ
وَعَجَلُهُ ضَالٌّ أَفْتَدَى وَوَجَدَكَ عَائِلًا فَأَغْنَى فَأَمَّا الْيَتِيمَ
فَلَا تَهْجُرْ هُوَ إِذْكَأَنَّ السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْهُ وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ

سُورَةُ الشُّرَحِ ثَمَانِ آيَاتٍ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الَّذِي نَزَّلَ فِي صَدْرِكَ وَوَضَعْنَا عَنكَ وَزَرَكِ الَّذِي يَقْضِ
ظَهْرَكَ وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ
يُسْرًا فَإِذَا فَرَغْتَ فَانصَبْ وَإِلَى إِلَهِكَ فَارْجِعْ

سُورَةُ التَّوْحِيدِ ثَلَاثٌ وَبِشْرَتِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
وَالْيَتِيمَ الْزَلَمُونَ وَطُورِ نَبِينٍ وَهَذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ
لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ
إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ فَمَا
يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِالذِّكْرِ الْبَيِّنِ اللَّهُ بِأَحْسَنِ التَّوْحِيدِ

سُورَةُ الْعَلَقِ ثَمَانِ آيَاتٍ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
أَوَّاهٍ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ اقْرَأْ
وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ
كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنَافٍ أَرَأَيْتَ إِذَا دَعَى الْغَنَى
الرَّجْعَى أَرَأَيْتَ إِنْ دَعَى الْغَنَى عَبْدًا إِنْ دَعَى الْأَعْلَى
عَلَى الْحَدَى أَوْ أَمْرًا بِالْقَوَى أَرَأَيْتَ إِنْ كَذَّبَ
وَتَوَلَّى لَمْ يَلْمَعْ يَنْفَرُ يَلْمَعْ يَنْفَرُ يَلْمَعْ يَنْفَرُ
لَسَفْعًا لِلنَّاسِ صِيَّةً نَاصِيَةً كَذِبٌ خَاطِئَةٌ فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ
سَدِّغْ الزَّانِيَةَ كَلَّا لَا تَطْلَعُ لَاحِدًا وَاجِدًا فَرْبً

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي هدانا لهذا
ما كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله
والحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين
والسلام
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين
والسلام
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين
والسلام

سورة الفاتحة

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي هدانا لهذا
ما كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله
والحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين
والسلام
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين
والسلام
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين
والسلام

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي هدانا لهذا
ما كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله
والحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين
والسلام
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين
والسلام
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين
والسلام

سورة الفاتحة

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي هدانا لهذا
ما كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله
والحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين
والسلام
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين
والسلام
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين
والسلام

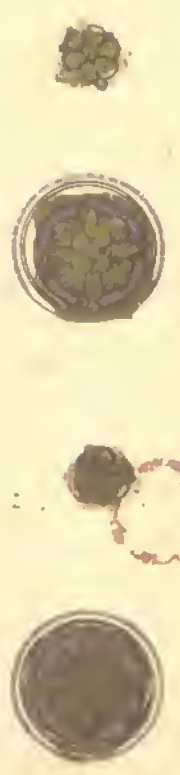
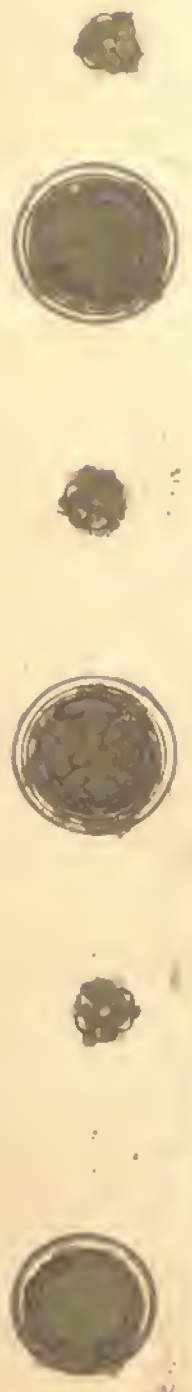
سورة الفاتحة

سورة الفاتحة

عَلَّمَ

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ

بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ

سَمَاءُ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

أَمِيرُ دِيَارِ بَلَدِ بَغْدَادِ

قَالَ ابْنُ حَبِيبٍ فِي تَرْجُمَتِهِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَدْعُو لِي بِمَلَقِي حَاجِبِي وَيَسْأَلُ عِوَالِي

أَنْ تَسْأَلَكَ بِالْمَعْرُوفِ مَعْرُوفًا
مِيمُونًا وَلَا أَوْلِيًا إِلَّا لِي بِمُضْطَرَعٍ
فَالْتَمِسْ بِالْقَدْرِ الْمَحْتَمُومِ مَضْرُوبًا
فَالْعَبْدُ لِلَّهِ

وَمَا كُنْتُ وَمَشْتَبِهِي وَنَوْهِي وَكَانَ عِيْرِي طَلِي

الْحَسَنُ لِي بِبَنِي لِيَاكُ وَمَعْلَاكُ حَالِي
فَانْهَارِي بِكَ مَكْرُومًا وَمَقْلَاكُ
مَلِكُ لَوْلِيَاكُ وَالصَّلَاةُ عَلَيْكَ مُحَمَّدًا
وَالطَّلَبُ

تَمَّتْ لِي الْأَمْرُ لِي بِعَفْوِ اللَّهِ عَنِ الْفَقِيرِ حَسْبُ اللَّهِ الْمَعْرُوفُ بِأَيْدِي الْحَسَنِ عَفْوًا

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الحمد لله الذي هدانا لهذا
ما كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الحمد لله الذي هدانا لهذا
ما كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ذِكْرُ الْآيَةِ كُرُوزًا وَإِذَا رَأَيْتَ

يَسْتَسْخِرُونَ • وَقَالُوا إِنَّ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ • إِذْ أَمْسَأُ وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا •
أَنَا لَمَبْعُوثُونَ • أَوْ آبَاءُ نَا الْأَوَّلُونَ • قُلْ نَعِمَّ وَأَنْتُمْ رَاخِرُونَ • فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ
وَاحِدَةٌ فَإِذَا هُمْ يَنْظُرُونَ • وَقَالُوا يَا وَيْلَنَا هَذَا يَوْمُ الدِّينِ • هَذَا يَوْمُ الْفَضْلِ الَّذِي
كُنْتُمْ بِهِ تَكْدِبُونَ • احْشَرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَرْوَاهُمْ وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ •
مِنْ دُونِ اللَّهِ فَأَهْلُوا لَهُمْ إِلَى صِرَاطِ الْحَمِيمِ • وَقِفُوهُمْ إِنَّهُمْ مَسْئُولُونَ • مَا لَكُمْ
لَا تَنْصَرِفُونَ • بَلْ هُمْ الْيَوْمَ مُسْتَسْلِمُونَ • وَأَقْبَلْ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ •

قَالُوا إِنَّكُمْ كُنْتُمْ تَقُولُونَ نَحْنُ الْمَبِيتُ وَالْوَاقِلُ

لَمْ تَكُونُوا مُؤْمِنِينَ • وَمَا كَانَ لَنَا عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ بَلْ كُنْتُمْ قَوْمًا طَائِفِينَ •
نَحْوًا عَلَيْنَا فَوَلِّ رَبَّنَا إِنَّا لَتَذَّاقُونَ • فَأَغْوَيْنَا كَرِهُنَا وَأَغْوَيْنَا • فَاتَّهَمُوا بَعْضُ
دِينِ الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ • إِنَّا كُنَّا نَقُولُ بِالْجُنَيْنِ • إِنَّهُمْ كَانُوا إِذَا قِيلَ
لَهُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ يَسْتَكْبِرُونَ • وَيَقُولُونَ إِنَّا لَنُتَارِكُوا آلِهَتَنَا لَشَاءٍ عِندَ
مُجْنُونٍ • بَلْ جَاءُوا بِالْحَقِّ وَصِدْقٍ مِنَ الْمُرْسَلِينَ • أَنْتُمْ لَذَّاقُوا الْعَذَابِ الْإِلَهِي •
وَمَا تَحْزَنُونَ إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ • الْأَعْبَادُ لِلَّهِ الْخَالِصِينَ • أُولَئِكَ لَهُمْ رِزْقٌ

مَعْلُومٌ فَوَازِكُهُ وَلَهُمْ مَكْرُومٌ فِي جَنَّتِكَ

حزب

الله أكبر
الحمد لله
النبوة
٣١٨